



รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
เรื่อง

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าซิ่นตีนจกไทยวน จังหวัดสระบุรี
The study of the changes and the existence of Pha Sin Tin Jok (Traditionally Sarong)Thai Yuan
Saraburi, Saraburi Province

ก้องเกียรติ มหาอินทร์
รัตนพล มงคลรัตนสิทธิ
นฤพน ไพบาลตันติวงศ์
ทวีศักดิ์ สาสงเคราะห์
เกษม มานะรุ่งวิทย์
ชลธิชา สาริกานนท์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณรายได้ ประจำปี พ.ศ. 2561
คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ก้องเกียรติ มหาอินทร์. (2561), การศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจก
ไทยวน จังหวัดสระบุรี. กรุงเทพฯ : คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ
รูปแบบของผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกไทย
วนสระบุรีในปัจจุบัน (พ.ศ.2560 – 2561) โดยใช้ทฤษฎีแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ
วัฒนธรรม และทฤษฎีแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ มาวิเคราะห์ พื้นที่วิจัยคือ อำเภอเมืองและอำเภอเสา
ไห้ จังหวัดสระบุรี ประชากรในการวิจัยคือ ช่างทอผ้าขึ้นตีนจก ผู้ใช้ผ้าขึ้น และปราชญ์ท้องถิ่น
ประเด็นการศึกษาวิเคราะห์คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี การส่งเสริมจากภาครัฐ
รูปแบบผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี ช่างทอและการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีกลุ่มชนชาวไทยวนจากเมืองเชียงแสน
จังหวัดเชียงราย เข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อันเนื่องมาจากสงคราม
และได้สืบทอดเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน ในท้องที่อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นอำเภอที่มีคนไทย
วนอาศัยอยู่มากที่สุด มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์แบบล้านนา ไม่ว่าจะเป็นภาษา วิถีชีวิต
อาหาร และคติความเชื่อ ในส่วนผ้าทอพื้นบ้าน มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์แบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา
มากกว่า 200 ปี วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี ยังมีการแต่งกายแนวอนุรักษ์ โดยเฉพาะ
ในโอกาสพิเศษ รูปแบบผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรียังคงรูปแบบเดิมไว้ ตั้งแต่ยุคที่ได้อพยพมาจากเมือง
เชียงแสน นอกจากนี้ยังมีผ้าขึ้นอื่นที่ใช้ในชีวิตประจำวันคือ ผ้าขึ้นทอยกมุก ขึ้นไก่อ และ ขึ้นดำก่านคอ
ควาย มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าขึ้นจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ทอแบบยกดอก ลาย
มุก 8 เขา ในส่วนของลายโบราณ มีการอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนจกโบราณ ด้วยการทอขึ้นมาใหม่ตาม
แบบเดิมจากผ้าขึ้นตกไทยวนโบราณที่หลงเหลืออยู่ในจังหวัดสระบุรี ทั้งนี้ผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี
ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐมาโดยตลอด

ในการเปลี่ยนแปลง อาจมิได้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ด้วยการปรับตัวสู่การออกแบบ
ผลิตภัณฑ์ต่างๆ หรือประยุกต์การใช้งานผ้าขึ้นให้เข้ากับยุคสมัย ในส่วนของการดำรงอยู่ ชาวไทยวน
สระบุรีได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในชาติพันธุ์ของตน ประกอบกับการส่งเสริมจากภาคส่วนต่างๆ ที่
เกื้อหนุนให้ชาวไทยวนเกิดความภาคภูมิใจ เกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยวน
เกิดการก่อตั้งหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี การทอผ้าขึ้นตีนจกขึ้นมาใหม่จากต้นแบบผ้าขึ้นตีน
จกโบราณไทยวนสระบุรี รวมทั้งเกิดตลาดน้ำต้นตาล ที่แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทย
วนสระบุรีที่มีชีวิต

Kongkiat Maha-in. (2018), The study of the changes and the existence of Pha Sin Tin Jok (Traditionally Sarong)Thai Yuan Saraburi, Saraburi Province. Bangkok : Faculty of Textile and Fashion Design Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

Abstract

This research is a qualitative research. The objective is to study and analyze information about The pattern of Pha Sin Tin Jok (Traditionally Sarong)Thai Yuan Saraburi cloth including the changes and the existence of the Thakok Thai Sarong Saraburi in the present (2017 - 2018). Using the concept of social and cultural change and the theory of globalization concepts for analysis. Research area is Mueang District and Sao Hai District Saraburi. The research population is Weaving sarongs Sarong user and local sages. Analytical study issues are Clothing culture in Thailand, Saraburi Promotion from the government Pha Sin Tin Jok (Traditionally) Sarong Thai Yuan Saraburi style and pattern weavers and wisdom transfer.

The research results are Saraburi is a province where Thai Yuan people from Chiang Saen Chiang Rai province Settled in the reign of King Rama I of Rattanakosin Due to war and have inherited the lineage until now. In Sao Hai District Saraburi is the district where most Thai people live and has a unique Lanna cultural foundation Whether language, lifestyle, food and beliefs In the folk textile Has a unique pattern that has been passed down for over 200 years. Clothing culture in Thailand, Saraburi There is also a conservative costume. Especially on special occasions The pattern of Pha Sin Tin Jok (Traditionally Sarong)Thai Yuan Saraburi cloth remains the same style. From the era that migrated from Chiang Saen In addition, there are other sarong fabrics that are used in everyday life, namely woven sarong muk kai and kan. There is a succession of sarong weaving wisdom from the generation to the present, most of which are woven with flowers. In the ancient pattern, there is a conservation of ancient Pha Sin Tin Jok Thai Yuan Saraburi by re-woven according to the original pattern from the ancient Thai sarong that remains in Saraburi. Pha Sin Tin Jok Thai Yuan Saraburi, has been promoted by various government agencies.

There may be changes in the times that have changed with the adaptation to various product designs or the application of sarong work to the era. The existence of Thai people in Saraburi has seen the value of wisdom in their ethnicity. Together with promotion from various sectors That encourages Thai people to be proud Inspired in the conservation of Thai culture and arts. The establishment of Thai Folk Culture Hall in Saraburi The new weaving of the Sarawak sarong from the ancient Pha Sin Tin Jok Thai Yuan Saraburi style Including the floating market That shows the existence of the Thai culture of Saraburi living.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง การศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จังหวัดสระบุรี เป็นงานวิจัยงบประมาณรายได้ ประจำปี 2561 ที่สำเร็จไปได้ด้วยดีนั้น ขอขอบคุณคณะกรรมการสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ที่ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัย รวมทั้งอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ และผลักดันให้บุคลากรได้ทำงานวิจัย

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลแก่นักวิจัย รวมทั้งการให้ความร่วมมือในการจัดทำวิจัย ในครั้งนี้จนสำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี

คณะทำงานวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยเรื่องนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ชุมชนอื่นๆ ที่สนใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

ก้องเกียรติ มหาอินทร์ และคณะ



สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
กรอบแนวคิดในการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
กรอบคิดในงานวิจัยทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
แนวคิดและทฤษฎีทางวัฒนธรรม	5
แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	25
แนวคิดและทฤษฎีโลกาภิวัตน์	29
งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	37
3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	43
การเก็บข้อมูลภาคสนาม	43
เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	44
พื้นที่ในการวิจัย	45
การวิเคราะห์ข้อมูล	45
4 การวิเคราะห์	46
วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี	46
การส่งเสริมจากภาครัฐ	66
รูปแบบผ้าขึ้นต้นจกไทยวนสระบุรี	67
ช่างทอ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา	81
5 อภิปรายผล	98
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	98
ขอบเขตของการวิจัย	98
ผลการศึกษาวิเคราะห์	98
อภิปรายผล	100
ข้อเสนอแนะ	100
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	
ประวัติผู้วิจัย	

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	จิตรกรรมฝาไม้กระดานฝาลูกฟักตลของวิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุลำปางหลวง	48
2	จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ วัดภูมินทร์ จ.น่าน	49
3	จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดป่าแดด อ.แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่	49
4	การแต่งกายในการฟ้อนของชาวไทยวนสระบุรี	50
5	การแต่งกายในชีวิตประจำวัน และการแต่งตัวไปขายของที่ตลาดน้ำต้นตาลของชาวไทยวนสระบุรี	51
6	ลักษณะผ้าจกไทยวนสระบุรี	70
7	ผ้าจกจากรุ่นบรรพบุรุษของชาว ต.หัวปลวก อ. เสาไห้ จ. สระบุรี	71
8	ผ้าจกจากรุ่นบรรพบุรุษของชาว ต.หัวปลวก อ. เสาไห้ จ. สระบุรี	72
9	ผ้าชิ้นลายมุก 8 เขา อายุราว 150 ปี ยายเย็น เดชพล ผู้ทอ	73
10	ผ้าทอยกดอก ลายมุก 8 เขา ที่สืบทอดถึงปัจจุบันทอโดย นางสาวจิตร มณีศรี กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี	74
11	ผ้าทอยกดอก ลายมุก 8 เขา ที่สืบทอดถึงปัจจุบัน ทอโดย นางสาวจิตร มณีศรี กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี	74
12	ผ้าชิ้นตีนจกไทยวน สระบุรี ที่ทอแบบโบราณ ทั้งวิธีการทอและลวดลาย ทอโดย นางสุพัตรา ชูชม	75
13	ลายตีนจกไทยวน สระบุรีแบบโบราณ ทอโดย นางสุพัตรา ชูชม	76
14	ผ้าลายมุก ทอโดย นางสาวจิตร มณีศรี กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ต.หนองโน อ.เมือง จ. สระบุรี	78
15	ชิ้นโก ชิ้นดำก่านคอควย กลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล อ.เสาไห้ จ.สระบุรี	78
16	ผู้วิจัยกับโถงยาม ที่บ้านคุณสุพัตรา ชูชม บ้านเขาโหมเมท อ.เสาไห้ จ.สระบุรี	80
17	อ.ทรงชัย วรรณกุล ทอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี	81
18	ผู้วิจัยกับ อ.ทรงชัย วรรณกุล ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี	82
19	อ.ทรงชัย วรรณกุล บรรยายเรื่องผ้าชิ้นตีนจก และผ้าทอโบราณให้กับนักศึกษาคณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี	84
20	ครูสุพัตรา ชูชม ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ประเภทเครื่องทอ (ผ้าชิ้นตีนจกไทยวน – เสาไห้) จังหวัดสระบุรี	85
21	สุพัตรา ชูชม ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย	86
22	สุพัตรา ชูชม บรรยายเรื่องผ้าชิ้นไทยวนให้กับนักศึกษา คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	87
23	ครูณิษา ร้อยดวง ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ(องค์การมหาชน) ประเภทเครื่องทอ (ผ้าชิ้นตีนจกไทยวน – เสาไห้) จังหวัดสระบุรีภาพ	88
24	ครูทองใบ เอี่ยมประไพ ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ประเภทเครื่องทอ (ผ้าชิ้นตีนจกไทยวน – เสาไห้) จังหวัดสระบุรี	89
25	แม่สว่างจิตร มณีศรี ให้ข้อมูลแก่นักวิจัย ที่บ้าน 12 หมู่ที่ 7 ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี	90
26	ภาพถ่ายของ คุณยายคำยวง รางแดง ที่ถ่ายทอดการทอผ้าให้กับลูกคือ แม่สว่างจิตร มณีศรี	90
27	แม่พยอม สุขเกษม ให้ข้อมูลแก่นักวิจัย	91
28	พ่อกำนันจิตต์ ยะกุล ให้ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมไทยวนสระบุรีแก่นักวิจัย	93
29	ตลาดน้ำต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ก่อตั้งโดย พ่อกำนันจิตต์ ยะกุล	94
30	ผ้าชิ้น ที่ขายตลาดน้ำต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี	95

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ผ้ามีความผูกพันกับมนุษย์ตั้งแต่วันแรกที่เกิดจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต คนเราใช้ผ้านุ่มห่มเพื่อให้ร่างกายมีความสมดุลกับสภาพแวดล้อม ส่งผลต่อรูปแบบของเครื่องนุ่งห่มที่แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ในพื้นที่ที่มีอากาศหนาวเย็นเครื่องนุ่งห่มจึงมีลักษณะที่หนาและหลายชั้นกว่าในพื้นที่ที่มีอากาศร้อน ดังกล่าวนี้เป็นการใช้ผ้าที่ตอบสนองความต้องการของร่างกาย ส่วนในด้านจิตใจ ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มที่ปกปิดในสิ่งที่มนุษย์พึงสงวน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้มีจิตใจที่ละเอียดอ่อน มีความงามทางจิตวิญญาณ นอกจากนี้ผ้ายังเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยรูปแบบการแต่งกายแบบและลวดลายต่างๆ ที่ปรากฏบนผืนผ้า อันมีความหมายที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และบทบาททางสังคม ดังนั้น เรื่องผ้าเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากผ้ามีแนบแน่นกับวิถีชีวิต และยังสามารถเชื่อมโยงถึงเรื่องราวต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็น ศิลปะ วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย

กล่าวเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน อันมีเริ่มต้นที่เมืองเมืองเชียงแสน เมืองที่มีความเกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนาอย่างแนบแน่น มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกตัวเองว่า “ไทยวน” ในตำนานสิงหนวัติ กุมาร รวมทั้งตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานเมืองยางเชียงแสน เป็นตำนานบรรพบุรุษของล้านนาที่เกี่ยวข้องถึงโยนกนาคนันคร เมืองหริภุญไชย เชียงแสน เมืองหริภุญชัย รวมทั้งการเชื่อมต่อการสร้างอาณาจักรล้านนา โดยมีพริศรินครพิงค์เชียงใหม่เป็นเมืองหลวง กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนที่มีรากเหง้ามาจากเมืองยูนาน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มากที่สุดในล้านนา อันเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ มีดินแดนที่อยู่ทางตอนเหนือประเทศไทยในปัจจุบัน รวมทั้งบางส่วนของประเทศลาว พม่า และจีน ล้านนามีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างผสมปนเปอย่างมากมาย เช่น ชาวข่า ลัวะ เป็นกลุ่มชนที่อยู่ในดินแดนแห่งนี้มาก่อน ชาวไทลื้อ ไทใหญ่ ไทยอง รวมทั้งชนชาวเขาเผ่าต่างๆอีกมากมาย

การเมืองที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาของอาณาจักรล้านนา ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง มีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด และต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ายาวนานเกือบสองร้อยปี จนล้านนาได้ถูกปลดอธิปไตยจากพม่าโดยพระเจ้าตากสินมหาราช และท้ายที่สุดล้านนาก็ได้เป็นส่วนหนึ่งของสยามมาจนถึงปัจจุบัน ในยามสงครามเมื่อครั้งสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชต่อบุครุชกาลที่ 1 ในราชวงศ์จักรี ชาวไทยวนส่วนหนึ่งถูกกวาดต้อนไปยังเมืองต่างๆ ซึ่งปรากฏกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนอยู่ต่างที่ต่างถิ่นในปัจจุบันคือ กลุ่มไทยวนที่จังหวัดสระบุรี จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีชาวไทยวนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้ดีเป็นอย่างยิ่งคือ “ผ้าจก” อันหมายถึงการทอผ้าด้วยเทคนิคเฉพาะชาวไทยวนคือ “การทอจก” เป็นการทอผ้าที่จกหรือลวดลายเส้นด้ายสีต่างๆ บนเส้นด้ายยืน เกิดลวดลายอันงดงาม ประณีตละเอียดอ่อน ปรากฏในดินจีน อันเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน

อนึ่ง การศึกษาลวดลายผ้าขึ้นต้นจกไทยวนจังหวัดสระบุรีนั้น เป็นการต่อยอดงานวิจัยเรื่องผ้าขึ้นต้นจกแม่แจ่ม : สถานภาพในการดำรงอยู่ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ที่ถูกแยกออกจากกัน

เนื่องจากสภาวะสงครามและการเมือง สิ่งที่น่าสนใจในการทำวิจัยเรื่องนี้เป็นคือ ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยยวน สระบุรี เป็นชาวไทยยวนที่ต้องย้ายถิ่นฐานมาจากล้านนาเพราะเหตุสงคราม สู่ภาคกลางคือ จังหวัด สระบุรี และจังหวัดราชบุรี กล่าวเฉพาะจังหวัดสระบุรี มีความประสงค์ที่ศึกษาว่า ผ้าซิ่นตีนจกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยยวนสระบุรีมีการเปลี่ยนแปลงและดำรงอยู่อย่างไร มีสิ่งใดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและดำรงอยู่ ประกอบกับคณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านผ้าและสิ่งทอ ดังนั้นงานวิจัยเรื่องนี้จึงมีประโยชน์ ในด้านข้อมูลของผ้าเชิงประวัติศาสตร์ของผ้าซิ่นตีนจกในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยยวนในเชิงลึก เพื่อเป็นโยชน์ แก่ผู้ที่สนใจเรื่องนี้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบของผ้าซิ่นตีนจกไทยยวน จังหวัดสระบุรี
- 2.2 เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าซิ่นตีนจกไทยยวน จังหวัดสระบุรี

3. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยมุ่งอธิบายประเด็นปัจจัยการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของผ้าซิ่นตีนจกไทยยวน จังหวัดสระบุรี ในปัจจุบัน (พ.ศ.2561) โดยมีขอบเขตในการวิจัยดังนี้

พื้นที่การวิจัย คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยยวน อำเภอเมือง อำเภอเสนาไห้ จังหวัดสระบุรี

ประชากรในการวิจัย ได้แก่

- ช่างทอผ้าซิ่นตีนจก
- ผู้ใช้ผ้าซิ่น
- ประชาชนชาวบ้าน

ประเด็นการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

- วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยยวนสระบุรี
- การส่งเสริมจากภาครัฐ
- รูปแบบผ้าซิ่นตีนจกไทยยวนสระบุรี
- ช่างทอ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา

4. กรอบคิดในงานวิจัยทฤษฎี สมมุติฐาน และกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ผู้วิจัยจะได้นำเอาทฤษฎีและวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง มาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสถานภาพการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของผ้าซิ่นตีนจกไทยยวน จ.สระบุรี ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมยุคสังคมไร้พรมแดน รวมทั้งการอยู่กับท่ามกลางวัฒนธรรมที่ต่าง ที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงแนวคิดและทฤษฎีต่างในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ทฤษฎีแนวคิดและทฤษฎีวัฒนธรรม แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

แนวคิดและทฤษฎีโลกาภิวัตน์ ทฤษฎีการตลาด งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีประเด็นในการวิเคราะห์คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวน จ.สระบุรี การส่งเสริมจากภาครัฐ และการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าขึ้นตีนจก รูปแบบผ้าขึ้นตีนจก และการพัฒนารูปแบบของผ้าขึ้นตีนจก ความต้องการของกลุ่มผู้ซื้อผ้าขึ้นตีนจก การถ่ายทอดภูมิปัญญาวิถีชีวิตของช่าง และการปรับตัวของช่างทอผ้าขึ้นตีนจก ทั้งนี้เพื่อหาคำตอบว่า มีสิ่งใดที่ส่งผลต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อปัจจัยในการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จ.สระบุรี ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมหลังสมัยใหม่ ซึ่งการวิเคราะห์ตามประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยไม่ได้วิเคราะห์เพื่อเรียงลำดับค่าความสำคัญของแต่ละประเด็น แต่เป็นการวิเคราะห์ที่อธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นรวมทั้งแสดงถึงความเชื่อมโยงถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จ.สระบุรี ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จ.สระบุรี

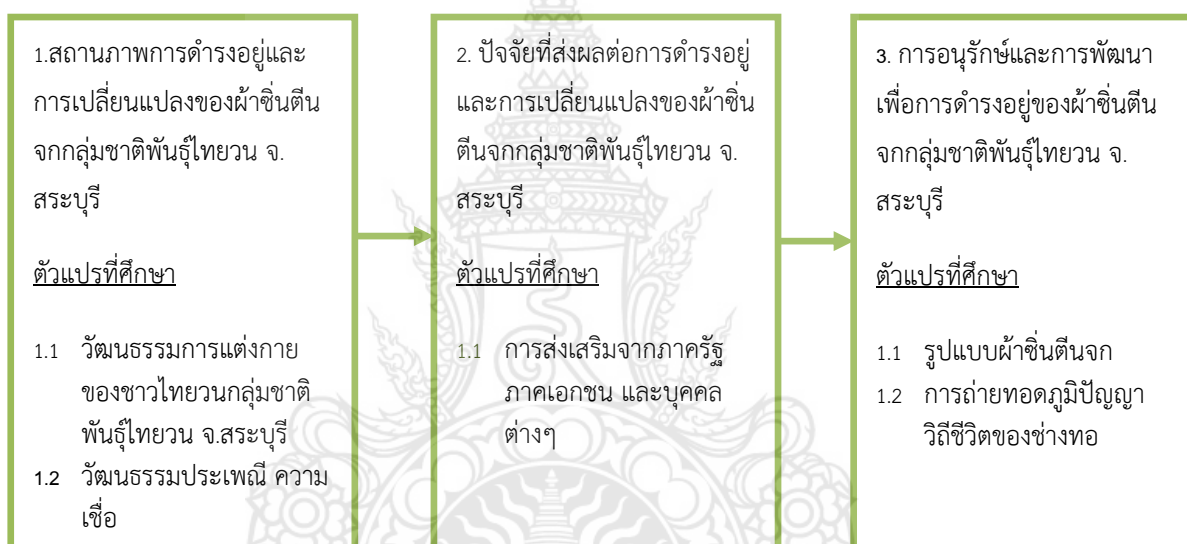
ในส่วนของแนวคิดและทฤษฎีทางด้านวัฒนธรรม ที่ผู้วิจัยมองในเรื่องของวัฒนธรรมในภาพกว้าง ที่มีศิลปะเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรม ในการวิเคราะห์งานผ้าทอผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จ.สระบุรี จะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางภูมิปัญญา ที่ทำสืบต่อกันมาแบบเชิงช่าง การออกแบบลวดลายสีสันทนของผ้าขึ้นตีนจกที่เชื่อมโยงไปถึงการสร้างสรรคงานศิลปะหรือการออกแบบลวดลาย รวมทั้งการเชื่อมโยงระหว่างผ้าขึ้นตีนจกกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเชื่อของชาวไทยวน จ.สระบุรี ทั้งนี้ศิลปะและวัฒนธรรมนี้ส่งผลต่อปัจจัยในการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกตามประเด็นที่ตั้งไว้ได้อย่างไร ในแนวคิดและทฤษฎีทางด้านวัฒนธรรมนี้ สามารถสรุปวิเคราะห์ถึงสถานภาพของผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จ.สระบุรี

แนวคิดและทฤษฎีทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นทฤษฎีที่สำคัญที่ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล จากสมมุติฐานที่ว่า การปรับตัวให้เป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก อาจจะเป็นส่วนสำคัญที่ผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จ.สระบุรี ดำรงอยู่ได้ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาเชิงลึกในภาคสนามว่าจะเป็นอย่างจริงตามสมมุติฐานการวิจัยหรือไม่ การวิเคราะห์เรื่องแนวคิดและทฤษฎีทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีนี้มาเชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรมแม่แฉ่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะส่งผลต่อผ้าขึ้นตีนจกอย่างไร แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ ผู้วิจัยยังได้นำไปวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวกับการปรับตัวกลับการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี โดยเฉพาะกลุ่มช่างทอผ้าขึ้นตีนจกและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการของผ้าขึ้นตีนจกทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางหาข้อสรุปในเรื่องของการปรับตัวเพื่อให้สถานภาพผ้าขึ้นตีนจกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี

แนวคิดและทฤษฎีโลกาภิวัตน์ จากการแบ่งโลกเป็น 3 ช่วงเวลา คือยุคเกษตรกรรม ยุคอุตสาหกรรม และยุคสารสนเทศ ในปัจจุบันในโลกยุคสารสนเทศหรือยุคข่าวสารไร้พรมแดน ที่สามารถเชื่อมต่อกันทั้งโลกด้วยอินเทอร์เน็ต ดังกล่าวนี้เป็นหลักการในการวิเคราะห์สังคมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี ว่า เมื่อสังคมโลกเปลี่ยนไปเป็นยุคข่าวสารไร้พรมแดน สังคมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี จะเป็นอย่างไร มีการปรับตัวอย่างไร ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกอย่างไร

แนวคิดและทฤษฎีการตลาด เป็นทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ในประเด็นของการตลาดผ้าขึ้นตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี ในท่ามกลางโลกโลกาภิวัตน์ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมในชนชั้นกลางและชนชั้นสูงเป็นอย่างมากนั้น แนวคิดและทฤษฎีการตลาด จะเป็นสิ่งที่ช่วยในการวิเคราะห์ถึงการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี จริยอยู่การตลาดเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ผ้าขึ้นตีนจกดำรงอยู่ได้ แต่ว่าเมื่อสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนไปตามยุคสมัย การตลาดผ้าขึ้นตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี จะเป็นอย่างไร มีการปรับตัวตามความต้องการของผู้ซื้อผ้าขึ้นตีนจกอย่างไร

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องนี้ดังนี้



5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.๑ เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนด้านภูมิปัญญาในระดับอุดมศึกษา และผู้ที่สนใจทางด้านศิลปวัฒนธรรม

5.1 สามารถนำผลการวิจัย ไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย หรือเขียนโครงการต่างๆ

5.2 สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปต่อยอดในการศึกษาวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมในด้านอื่นๆ ได้

5.3 สามารถนำไปใช้ในการต่อยอดแนวความคิดในด้านการบริหารจัดการทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นในพื้นที่ต่างๆ

5.4 เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สามารถเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาชุมชน ศิลปวัฒนธรรม วิถีคิด การวางแผน การสร้างพลังชุมชนในการปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกาภิวัตน์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกไทยวน จังหวัดสระบุรี เป็นวิจัยเชิงสำรวจ ที่มุ่งเน้นการศึกษารูปแบบของผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี โดยมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีวิวัฒนาการ
2. แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
3. แนวคิดและทฤษฎีโลกาภิวัตน์
4. งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีวิวัฒนาการ

ระบบวิถีคิดของมนุษย์อันสลับซับซ้อนเป็นสิ่งที่ยากมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตอื่น หากว่ามนุษย์ไม่มีสิ่งทีเรียกว่าความคิด มนุษย์ก็จะมีชีวิตตามสัญชาตญาณที่เกิดจากแรงกระตุ้นของร่างกาย ซึ่งไม่ต่างกับสัตว์ทั่วไป ความคิดของมนุษย์ได้ถูกพัฒนาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ในแต่ละอาณาจักรความคิด มีความสลับซับซ้อน มีทั้งความเหมือนและความต่าง หาข้อสรุปได้ และหาข้อสรุปไม่ได้ ความหลากหลายในความคิดมนุษย์ส่งผลให้เกิดสิ่งต่างๆ อย่างมากมาย มีทั้งการสร้างสรรค์และทำลาย

จากการที่มนุษย์สงสัยว่าสิ่งนั้นคืออะไร มนุษย์ได้รู้จักคิดชื่อเรียกสิ่งนั้น และยังคงสงสัยต่อไปอีกว่าเพราะอะไรมันจึงเป็นเช่นนั้น สิ่งที่เป็นอยู่ทั้งหลายดำรงอยู่ด้วยเหตุผลอย่างไร ปัญหาดังกล่าวนี้ได้ นำพามนุษย์ไปสู่การคิดเพื่อหาเหตุผล รวมทั้งหาข้อพิสูจน์ความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นความพยายามของมนุษย์ที่ต้องคิดเพื่อตอบปัญหาอันเกิดจากความสงสัยในปรากฏการณ์ของธรรมชาติ คำตอบชุดแรกน่าจะเป็นการเสนอคำตอบที่เป็นไปตามวิถีคิดในห้วงเวลานั้น รวมทั้งมีการค้นคว้าเพื่อให้ได้รับคำตอบที่คมชัดมากยิ่งขึ้นจนได้คำตอบที่เชื่อกันแน่นอนว่าเป็นคำตอบที่ตายตัวและได้รับการถ่ายทอดกันมากจนกลายเป็นศาสตร์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่เหลือก็อาจจะเป็นคำถามหรือเนื้อหาที่เป็นปรัชญาต่อไปและค้นคว้ากันต่อไปจนกว่าจะได้รับคำตอบที่แท้จริง

ความคิดมีมิติที่สัมพันธ์กับความเชื่อ ความคิดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพียงห้วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่ถ้าเกิดการฝังใจหรือยึดถือเป็นหลักการก็อาจถือได้เป็นความเชื่อ ความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดว่าสิ่งนั้นมีอยู่จริง เมื่อความเชื่อของมนุษย์หลาย ๆ ความเชื่อมีความสอดคล้องกันก็จะส่งผลให้เกิดรูปแบบของความคิดเห็นในสังคม ด้วยเหตุผลของความแตกต่างระหว่างรหัสชีวิต หรือความแตกต่างในบริบทของสิ่งแวดล้อมก็ตามที มนุษย์ย่อมมีความคิดที่ไม่เหมือนกัน หรือที่เรียกว่าความแตกต่างระหว่างความคิด ความคิดความเชื่อของบุคคลใดบุคคลหนึ่งอาจจะส่งอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนทั้งสังคม หรือความคิดความเชื่อของคนในสังคมอาจจะส่งอิทธิพลต่อความคิดของบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ อย่างไรก็ตาม

ตามการส่งอิทธิพลความคิดความเชื่อของมนุษย์มีทั้งผลของการยอมรับและการต่อต้าน ในท่ามกลางความแตกต่างนั้นมนุษย์จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขได้อย่างไร

ความแตกต่างระหว่างความคิดเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ถ้ามนุษย์คิดเหมือนกัน คำว่าวิวัฒนาการทางความคิดก็คงไม่ปรากฏขึ้น ซึ่งภูมิหลังก็เป็นส่วนหนึ่งของความแตกต่างทางความคิดส่งผลต่อความเชื่อที่แตกต่างกัน ผลสะท้อนของความเชื่อของมนุษย์เห็นได้จากการแสดงออกหรือทัศนคติ กล่าวคือ ท่าทีที่แสดงออกของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าควรยอมรับหรือต่อต้าน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของความรู้สึกที่ตั้งอยู่บนฐานของความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าผลของการปฏิบัติในทางทัศนคติเป็นไปในทางดี ก็จะส่งผลให้เกิดค่านิยมในสังคมมนุษย์ขึ้นได้ สมองเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดความคิดและความจำ รวมทั้งยังเชื่อมสัมพันธ์กับระบบประสาทต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก การทำงานของหัวใจ ระบบภูมิคุ้มกัน ความคิด ความรู้ สติปัญญา ความฉลาด พฤติกรรม และบุคลิกภาพของมนุษย์

อารี สุทธิพันธุ์ เสนอมุมมองในเรื่องของมนุษย์กับวัฒนธรรมว่า นักมานุษยวิทยาอาจจะมีโนทัศน์ต่อมนุษย์ในเรื่องของการวิวัฒนาการในชีวิตมนุษย์ตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นมาในโลกทุกเผ่าพันธุ์ รวมทั้งมุมมองในแง่ของการวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในชาติพันธุ์ต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นักสังคมศาสตร์ อาจจะมีโนทัศน์ต่อมนุษย์ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม ความสำนึกต่อสังคมของมนุษย์ และถือว่ามนุษย์คือผลผลิตของวัฒนธรรม การเกิด การตายของมนุษย์เป็นกฎของธรรมชาติ แต่วัฒนธรรมยังคงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป โดยมนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ถ้ามนุษย์รู้จักหน้าที่ตามสิทธิและเสรีภาพ มโนทัศน์ดังกล่าวนี้ยังเชื่อว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ในสังคมต่างก็ทำหน้าที่ของตน มนุษย์จึงถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมและนักจริยศาสตร์ อาจจะมีโนทัศน์ต่อมนุษย์ในแง่ของการปฏิบัติตน หรือพฤติกรรมของมนุษย์ตามอุดมคติของมนุษย์ที่แสดงออกเกี่ยวกับความดีงาม การแสวงหาความดีของมนุษย์ การค้นหาความจริงในความคิดกับความชั่วของมนุษย์ (อารี สุทธิพันธุ์, 2537 : 37)

นิยามของคำว่า มนุษย์ หรือ คน ในความหมายเชิงมโนทัศน์ทั้งในทางชีววิทยา ทางสังคม และทางจิตภาพนั้น กล่าวได้ว่ามนุษย์มีลำตัวตั้งตรง ทำให้แขนและมือของมนุษย์เป็นอิสระที่สามารถจัดการกับวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ได้ รวมทั้งมนุษย์ยังมีสมองที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงนามธรรม การพูด การใช้ภาษา และการใคร่ครวญ

ด้านพฤติกรรม มนุษย์ได้จัดโครงสร้างการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสลับซับซ้อน มีการจัดระเบียบการรวมกลุ่มของมนุษย์ด้วยตนเองในรูปแบบของกลุ่ม ชาติ รัฐ สถาบัน รวมทั้งมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่ซับซ้อน ความแตกต่างทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ได้ก่อให้เกิดวัฒนธรรม ซึ่งยึดถือความเชื่อ ตำนาน พิธีกรรม คุณค่าที่ต่างกันไป มนุษย์เป็นผู้ที่ตระหนักถึงตนเอง มีความใคร่รู้ การใคร่ครวญ และความโดดเด่นมากกว่าสัตว์อื่น ๆ จึงส่งผลให้มนุษย์สนใจที่จะอธิบายธรรมชาติ ทั้งในรูปธรรมและนามธรรม คำอธิบายเกี่ยวกับสิ่งเป็นนามธรรมจะเน้นไปในทางจิตภาพของชีวิต ที่รวมไปถึงความเชื่อในเรื่องพระเจ้า เทพเจ้า หรือสิ่งที่อยู่เหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ รวมไปถึงเรื่องของวิญญาณ การสะท้อนภาพตัวเองของมนุษย์จึงเป็นพื้นฐานความคิดทางด้านปรัชญา

มนุษย์มีภาษาสำหรับการสื่อสาร หรือถ่ายทอดความคิดของมนุษย์เพื่อส่งผลถึงการรับรู้ซึ่งกันและกัน จากมนุษย์รุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นต่อไป รวมทั้งสามารถติดต่อสื่อสารกับสังคมอื่น ดังนั้น ทั้งภาษา

จึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิด ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ของมนุษย์จากรุ่นสู่รุ่น ความประณีตของการใช้ภาษาของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ ภาษาของมนุษย์มีความคมชัดในการแยกพยัญชนะและสระออกจากกัน รวมทั้งยังสามารถผสมเสียงให้เกิดถ้อยคำต่าง ๆ ได้ มีแบบแผนและโครงสร้าง มีสัญลักษณ์ ถ้อยคำจำนวนมากที่ใช้เรียกแทนสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน แนวความคิดที่เป็นนามธรรม เรื่องของความดีงาม คุณธรรม ความชั่ว และอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งนี้ภาษายังเป็นสื่อกลางที่คลายความสงสัยของมนุษย์ว่าสิ่งที่อยู่ในโลกนี้คืออะไร

มนุษย์เป็นผู้ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีวิถีชีวิตที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีผู้นำ ผู้ตาม มีทั้งยอมรับ และมีความขัดแย้งทางความคิด ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่เหมือนกันแต่ไม่เหมือนกัน ในประเด็นของพฤติกรรมการรวมกลุ่มของมนุษย์นั้น ได้มีการถ่ายทอดแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อและได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรม

1.1 ความหมายของวัฒนธรรม

การศึกษาวิถีชีวิตของมนุษย์ ท่ามกลางความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมนั้น มนุษย์ยังมีสิ่งที่มีเหมือนกันคือ การต้องการความอยู่รอดและความเป็นปกติสุขในสังคม ดังนั้น การเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาในเรื่องของความดีงามทางสังคม การพัฒนาสิ่งต่างๆ ที่อยู่พื้นฐานของคุณงามความดี จนกลายเป็นสิ่งที่งดงามภายในสังคมและทำสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ยศ สันตสมบัติ ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมตามแนวความคิดทางมานุษยวิทยาว่า

มนทัศน์เรื่องวัฒนธรรมตามแนวความคิดทางมานุษยวิทยา ได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงปลายคริสต์วรรษที่ 19 โดยนักมานุษยวิทยาท่านแรกที่ใช้คำว่าวัฒนธรรม คือ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษในหนังสือ Primitive Culture (1871) ไทเลอร์ได้ให้คำจำกัดความของ “วัฒนธรรม” ไว้ว่า วัฒนธรรม คือ “ผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม” นักมานุษยวิทยารุ่นต่อ ๆ มา ได้แปลความหมายของคำว่าวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไปตามแนวความคิดและทฤษฎีที่นักมานุษยวิทยาแต่ละท่านใช้ใน ปี ค.ศ. 1952 โครเบอร์ (A.L. Kroeber) และไคลด์ คลักคอน (Clyde Kluckhohn) ได้สำรวจงานเขียนทางด้านมานุษยวิทยา และพบว่านักมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมต่างกันออกไปกว่า 100 ความหมาย โดยส่วนใหญ่แล้วคำจำกัดความของวัฒนธรรมมักจะเน้นถึงระบบความเชื่อ (belief system) และค่านิยมทางสังคม (social values) วัฒนธรรมมิใช่พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ แต่เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรม คือ กฎระเบียบ หรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมยอมรับวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต (Way of life) ของคนในสังคม เป็นต้น (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 11)

กลับมามองสังคมไทยถึงแม้ว่ามีวัฒนธรรมสืบทอดกันมาอย่างยาวนานแล้วก็ตาม แต่ความเข้าใจวัฒนธรรมในฐานะของคำและความหมายเฉพาะที่สามารถแยกออกมาพิจารณาได้ต่างหากนั้น เพิ่งจะปรากฏขึ้นราว ๆ 80 ปีมานี้เอง ในยุคก่อนปัญญาชนไทยมักจะใช้คำว่า “ธรรมเนียมเก่า” ดัง

ปรากฏในหนังสือ “อารยะวิวัฒน์” ที่เขียนเมื่อ พ.ศ. 2454 ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ (นามแฝงของกุหลาบ ตฤชณานนท์) ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับวัฒนธรรม มีคำว่า “ชนบธรรมเนียมเรียบริ้อย” ด้วยการ วงเล็บต่อท้ายเพื่อขยายความและแสดงนัยของธรรมเนียมที่ดีและมีนัยเกี่ยวกับความเจริญขึ้น อัน หมายถึงคำว่า ศิวิไลย ต่อมาคำดังกล่าวนี้ถูกบัญญัติขึ้นเป็นภาษาไทยว่า “อารยธรรม” ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้เสนอว่าเป็นความสับสนของการให้ความหมายของคำ สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในการ ตีความของปัญญาชนในสังคมไทยขณะนั้น

ต่อมาเราได้หาคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “คัลเชอร์” ดังที่ปรากฏในปาฐกถาของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เรื่อง “ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่า “ซิวิไลซ์” ที่ทรงแสดงปาฐกถาที่สามัคยาจารย์สโมสรสถาน เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2475 คำว่า “วัฒนธรรม” ยังได้ปรากฏในงานเขียนของ จำกัณฑ์ พลากร จากหนังสือเรื่อง “ปรัชญาของสยามใหม่” ในปี พ.ศ. 2479 ซึ่งจะเน้นความหมายของ วัฒนธรรมไปในเรื่องของความเจริญของงานที่วิวัฒนาการขึ้นมาในสังคมเป็นหลัก

ส่วนการให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Culture” นั้น พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ทรงเป็นผู้บัญญัติขึ้น หลังจากที่แปลคำนี้ว่า “พฤทธิ ธรรม” มาก่อนแต่ไม่เป็นที่นิยม ต่อมาจึงทรงเปลี่ยนเป็น “วัฒนธรรม” ซึ่งสันนิษฐานว่าคงบัญญัติขึ้น ในช่วงใกล้เคียงกับการออกพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2483 ครั้งนั้นวัฒนธรรมจึงถูก ผูกโยงเข้ากับความเป็นไทยเป็นสำคัญตามนโยบายของรัฐ (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2552 : 11 – 12)

นอกจากนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ ยังได้เสนอความของวัฒนธรรม ไว้ว่า

เรามาพิจารณาถึงคำว่า “วัฒนธรรม” มีคำว่า “ธรรมะ” ที่มีความดีงาม ความเป็น ธรรมชาติ ความเป็นธรรมดา มีคำว่า “วัฒนธรรม” ที่วิวัฒนาการ และ “พัฒนา” พัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามกาลเทศะอยู่ด้วย สิ่งที่ดีงามจึงจะเป็นวัฒนธรรม สิ่ง ที่เลวร้าย ความเห็นแก่ตัว การไม่ตรงต่อเวลา ฯลฯ ไม่อาจใช้คำว่า “วัฒนธรรม” ได้ วัฒนธรรมย่อมเกี่ยวข้องกับ “วิถีธรรมเกี่ยวข้องกับชีวิต เกี่ยวข้องกับศาสนา (วิรุณ ตั้ง เจริญ. 2553 : 3)

วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนวิถีแห่งการดำเนินชีวิตให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและสังคมที่มี ความดีงาม วัฒนธรรมสามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาอยู่ตลอดเวลาตามวิวัฒนาการทาง ความคิดของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ส่งผลให้สังคมเกิดความเจริญงอกงาม ผสานสัมพันธ์กับชนม ธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมอันดีงามของคนในสังคม

งามพิศ สัตย์สงวน ได้อธิบายที่มาของคำว่าวัฒนธรรม (Culture) ว่า วัฒนธรรม มาจากราก ศัพท์ จากภาษาละติน 2 คำ คือ คำว่า Colere แปลว่า ปลูกฝังหรือสั่งสอน และคำว่า Cultus แปลว่า การปลูกฝังหรือการอบรม เมื่อรวมกันได้คำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543 : 25)

ในส่วน of คำว่า วัฒนธรรม ในภาษาไทยนั้น วัฒนธรรม มาจากคำ 2 คำรวมกัน ได้แก่คำว่า “วัฒนธรรม” มีความหมายทั่วไปว่าเจริญงอกงาม รุ่งเรือง กับอีกคำหนึ่งคือคำว่า “ธรรม” ในที่นี้หมายถึงถึง

กฎระเบียบ หรือ ข้อปฏิบัติ เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมตามความหมายของภาษาไทยจึงหมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความงอกงาม (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, 2539 : 4)

จากคำนิยามความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ที่ Edward B.Tylor ชาวอังกฤษ ท่านเป็น ศาสตราจารย์ทางด้านมานุษยวิทยาคนแรกของโลก ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ ผลรวมของระบบความรู้สึกรู้ใจ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถ และอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม จากการให้ความหมายดังกล่าวนี้ ส่งผลให้นักมานุษยวิทยารุ่นหลังได้ขยายความหมายของวัฒนธรรมไปอีกมากมาย ในที่นี้ขอนำเอา ความหมายของวัฒนธรรมที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

Kluckhohn และ Kelly ได้นิยามว่า วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น มาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต อาจเป็นสิ่งที่มิได้เกิดผลหรือไม่เกิดผลในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติของมนุษย์

White นิยามวัฒนธรรมว่า คือการจัดระเบียบของปรากฏการณ์ต่างๆ กล่าวคือ เป็นการ จัดการระเบียบของการกระทำต่างๆ แบบแผนพฤติกรรมต่างๆ หรือการจัดระเบียบของความคิดต่างๆ เช่น ความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ ซึ่งการจัดระเบียบดังกล่าวขึ้นอยู่กับการใช้สัญลักษณ์และการที่มนุษย์ ใช้สัญลักษณ์นั้นทำให้วัฒนธรรมได้ถ่ายทอดจากคนๆ หนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งได้

Coon นิยามว่า วัฒนธรรม คือ ผลรวมทั้งหมดของวิธีต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ และได้ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งโดยการเรียนรู้

Hersovits นิยาม วัฒนธรรมสั้นๆ ว่า คือ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

Linton นิยาม วัฒนธรรม คือกลุ่มคนที่มีการจัดระเบียบแล้วและมีแบบแผนพฤติกรรม ต่างๆ ที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมหนึ่งๆ

Kroeber นิยามวัฒนธรรมไว้ค่อนข้างยาว และได้รวมลักษณะต่างๆ ของวัฒนธรรมไว้ มากกว่าคนอื่น Kroeber กล่าวว่า วัฒนธรรมประกอบไปด้วยแบบแผนพฤติกรรมที่ได้มาโดยการ เรียนรู้ และที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยใช้ระบบสัญลักษณ์นั้น เป็นเรื่องที่แตกต่างกันไปในกลุ่มชนต่างๆ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังรวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้น มาส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมประกอบไปด้วย ความคิดตามประเพณี และค่านิยม นอกนั้นยังมี ระบบวัฒนธรรม ซึ่งอาจพิจารณาในแง่ที่เป็นผลของการกระทำ และในอีกแง่หนึ่งที่เป็นเงื่อนไขที่จะทำ ให้เกิดการกระทำต่อไป

Bidney นิยามวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้หรือเป็นพฤติกรรมที่เกิดจาก การอบรมสั่งสอน รวมทั้งความคิดของปัจเจกชนต่าง ๆ ภายในสังคมนั้น ความเฉลียวฉลาด ศิลปะ ความคิดทางสังคม และสถาบันที่สมาชิกของสังคมมักจะยอมรับร่วมกัน และเป็นสิ่งที่สมาชิกพยายาม จะปฏิบัติตาม

คำนิยามที่กล่าวมาทั้งหมดส่วนใหญ่เน้นวัฒนธรรมในความหมายของการเรียนรู้ การ ถ่ายทอดทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ และเพิ่มใน เรื่องของระบบสัญลักษณ์ขึ้นมา

Cuber ได้นิยามวัฒนธรรมไว้ได้อย่างชัดเจนมากที่สุด Cuber นิยามวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมคือแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ และยังรวมถึง

ผลที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น ทักษะคิด ค่านิยม สิ่งของต่างๆ ที่คนทำขึ้นและความรู้ที่มีอยู่ร่วมกันในกลุ่มชนหนึ่ง ๆ และมีการถ่ายทอดไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 25 – 27)

สำหรับสังคมไทยนั้น คำว่า “ วัฒนธรรม “ เป็นคำที่พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นผู้บัญญัติขึ้น และได้มีการใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2483 โดยแปลมาจากคำว่า culture ในภาษาอังกฤษ (จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์และคณะ. 2548 : 17)

พระยาอนุমানราชธน กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน (ณรงค์ เส็งประชา. 2539 : 4)

ดังนั้น วัฒนธรรม จึงเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกโดยเป็นการสะท้อนถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ เมื่อสิ่งแวดล้อมต่างกัการดำรงชีวิต ในแต่ละสิ่งแวดล้อมย่อมต่างกัน จึงส่งผลต่อความแตกต่างของวัฒนธรรมของมนุษย์ไปด้วย วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงมีความเคลื่อนไหวไปตามวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ มีการถ่ายทอดจากรุ่นไปสู่รุ่น มีการอบรมสั่งสอนโดยกระบวนการเรียนรู้ มีแบบแผนการเรียนรู้ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงามแสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

1.2 ลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมไม่ใช่เกิดมาพร้อมกับตัวมนุษย์หากแต่วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการเรียนรู้รวมทั้งการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น วัฒนธรรมของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนา มีการเลื่อนไหลจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมต้องใช้เวลามีภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึนึกคิด เพื่อส่งสารไปยังผู้อื่นได้ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นมรดกทางสังคม คนที่เกิดในสังคมใดก็ย่อมเรียนรู้วัฒนธรรมนั้น ในการศึกษาทางด้านวัฒนธรรม ไม่สามารถนำเอาวัฒนธรรมที่หนึ่งมาเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมอีกที่หนึ่งได้ เนื่องจากวัฒนธรรมแต่ละที่ย่อมมีความเหมาะสมกับสังคมสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ วัฒนธรรมในสังคมนั้นเป็นของส่วนรวม ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะมนุษย์ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว มนุษย์เป็นผู้อยู่ร่วมกันมีการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน งามพิศ สัตย์สงวน ได้แบ่งประเด็นเรื่องลักษณะของวัฒนธรรมมีลักษณะดังต่อไปนี้

- วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกสังคมและเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจัดเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยในการดำรงชีวิต

- วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ โดยปกติพฤติกรรมของมนุษย์ อาจแบ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองโดยใช้สัญชาตญาณ เช่น การไอ การจาม การกะพริบตา เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (คือวัฒนธรรม) ไม่ใช่เกิดจากสัญชาตญาณ หรือการถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้นี้จะเกิดขึ้นได้โดยการถ่ายทอดทางสังคมโดยผ่านตัวแทน

ต่าง ๆ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น พ่อแม่ เพื่อน สถาบันการศึกษา วัด สื่อมวลชน เป็นต้น

- วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม กล่าวคือ เป็นสิ่งที่จะต้องมีการถ่ายทอดทางสังคม มนุษย์เกิดมาในสังคมใดก็ตาม เราก็จะต้องพบกับวัฒนธรรมทันที ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความ ชำนาญ มีก่อนที่เราจะเกิด บุคคลใดเกิดมาในสังคมใดบุคคลนั้นก็จะต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น โดยได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งโดยมีภาษาย และ มีภาษาเป็นอุปกรณ์สำคัญใน การถ่ายทอดวัฒนธรรม

- วัฒนธรรมเป็นผลรวมของหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น ความรู้ ความเชื่อ ความคิด ค่านิยม รูปแบบการดำรงชีวิต ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น ถึงแม้ว่าในสังคมจะ ดูเหมือนว่าลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมอาจมีความแตกต่างกันบ้าง หรือถูกดึงไปคนละทิศคนละ ทางบ้าง แต่โดยรวมแล้วก็มีแนวโน้มที่จะสามารถผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืนโดยไม่ขัดแย้งกัน ต่อไป ทำให้สังคมคงอยู่ได้ตลอดไป

- วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกันวัฒนธรรมถือเป็นสมบัติของทุก ๆ คนในสังคม ไม่ใช่ เป็นของคนใดคนหนึ่งเท่านั้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมใช้ร่วมกัน เช่น ในสังคมไทยสิ่งที่ใช้ ร่วมกัน ได้แก่ ภาษาไทย ศาสนาพุทธ ประเพณีต่าง ๆ ในสังคมไทย เป็นต้น

- วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตหรือเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตหรือแบบแผนใน การดำเนินชีวิตของมนุษย์จะได้รับการถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อนคนที่อยู่ในสังคมเดียวกันก็มักจะ เป็น แบบแผนในการดำเนินชีวิตที่คล้าย ๆ กัน คนที่อยู่ต่างสังคมก็จะมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่ แตกต่างกันไป เช่น สังคมไทยก็จะมีลักษณะแบบแผนในการดำเนินชีวิตต่างกับชาวตะวันตก เป็น ที่น่าสังเกตว่า วิถีชีวิตของคนในสังคมใกล้เคียงกันก็มักจะมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เช่น ไทย ลาว พม่า เขมร เป็นต้น วัฒนธรรมในแต่ละสังคมก็จะมีลักษณะเฉพาะของตน ฉะนั้นไม่ควรถือว่าวัฒนธรรมของ ชาติใดดีกว่า สูงกว่า ต่ำกว่า ล้าหลัง หรือป่าเถื่อนกว่าอีกวัฒนธรรมหนึ่ง

- วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลงได้ ในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้เสมอตามกาลเวลา ตามยุคสมัย เพื่อความ เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งใดที่ไม่เหมาะสมหรือล้าสมัยก็อาจยกเลิกได้ เช่น การ ยกเลิกหมอบคลานขณะเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว การยกเลิกการใช้กระดานชนวนในการเขียนหนังสือ ฯลฯ

- วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของคนในสังคม คนในแต่ละสังคมมี บุคลิกภาพที่ต่างกันไป ทั้งนี้เพราะบุคคลได้รับการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ต่างกัน นั้นเอง กล่าวคือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้นี้เป็นกระบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและ พัฒนาบุคลิกภาพของคนในสังคม ให้มีบุคลิกลักษณะในทางสังคมปรารถนาและยอมรับกันโดยทั่วไป ฉะนั้นคนในสังคมต่าง ๆ จึงมีบุคลิกภาพที่ต่างกันไป ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมของแต่ละสังคมไม่ เหมือนกัน

- วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบความคิด ความรู้สึก การแสดงออก การกระทำของ สมาชิกในสังคม โดยทั่วไปวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมนั้น กำหนด ว่าสิ่งใดควรประพฤติปฏิบัติ สิ่งใดไม่เหมาะสมไม่ควร วัฒนธรรมของแต่ละสังคม อาจมีส่วนที่ต่างกันไป

ออกไป บางสังคมเช่น ชนเผ่า Tasmania กำหนดให้มีการฆ่าทารกแรกเกิดเพศหญิง (female infanticide) เพื่อลดจำนวนเพศหญิง บางสังคมกำหนดให้มีการฆ่าคนชรา (geronticide) เช่น Eskimo บางเผ่า โดยการเดินเข้าไปในกองหิมะทำเพื่อความอยู่รอด

- วัฒนธรรมมีลักษณะเหมือนอินทรีย์ (superorganic) คำว่า superorganic เป็นคำที่ Herbert Spencer นำมาใช้เป็นคนแรก และ Kroeber ได้ศึกษาเพิ่มเติมอย่างมีหลักการโดยการเปรียบเทียบวัฒนธรรมว่ามีลักษณะที่เหนืออินทรีย์ ลักษณะที่เหนืออินทรีย์ก็คือที่อยู่เหนือสภาพธรรมชาติหรือสัญชาตญาณของบุคคลนั่นเอง ลักษณะดังกล่าวช่วยให้มนุษย์เรียนรู้จักการเรียนรู้และทำให้ชีวิตอยู่รอดได้

อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์เท่านั้นที่มีวัฒนธรรมในลักษณะที่เหนืออินทรีย์ ในขณะที่สัตว์มีเพียงอินทรีย์ที่ได้รับการถ่ายทอดทางสายโลหิต ลักษณะที่อยู่เหนืออินทรีย์นั้นมนุษย์จะใช้สัญลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการใช้ภาษาในการถ่ายทอดและใช้ศักยภาพในการปรับและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม (จำแนก อดิวัฒน์สิทธิ์และคณะ. 2548 : 21) นอกจากนี้วัฒนธรรมยังมีลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น วัฒนธรรม คือระบบการปรับตัว วัฒนธรรมให้คุณค่า และวัฒนธรรมให้ความพอใจ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 43)

ลักษณะของวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกยุคทุกสมัย เนื่องจากมนุษย์มีการพัฒนาทางความคิดอยู่ตลอดเวลา ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้วตั้งงามถือว่าเป็นวัฒนธรรม มีการพัฒนา มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น เมื่อวัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ได้มาจากการหล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคมนั้น ๆ ซึ่งกล่าวได้ว่าบุคลิกภาพของคนในแต่ละสังคมนั้นมีความแตกต่างกันด้วยวัฒนธรรม นอกจากนี้แล้ววัฒนธรรมจึงมีลักษณะที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบของความคิดของคนในแต่ละสังคม อันส่งผลไปยังพฤติกรรมของคนในแต่ละสังคม มีความแตกต่างกันไปด้วย

1.3 ระดับของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีหลายระดับ แต่ละระดับมีความแตกต่างกัน ในที่นี้จะแบ่งเป็น 4 ระดับ ดังนี้
ระดับที่ 1 วัฒนธรรมในระดับที่กว้างที่สุด (generic) วัฒนธรรมระดับนี้มีความหมายกว้างมากเป็นความหมายทั่วไป และเป็นจริงในทุกสังคม วัฒนธรรมในระดับนี้หมายถึง วิถีชีวิตของมนุษย์ทุกสังคมที่ต้องเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบัน

ระดับที่ 2 วัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมเฉพาะ (specific) ในที่นี้หมายถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมญี่ปุ่น วัฒนธรรมจีน เป็นต้น

ระดับที่ 3 วัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมรองหรืออนุวัฒนธรรม (subspecific หรือ subculture) หมายถึงวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยที่มีลักษณะแตกต่างไปจากวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมเฉพาะ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร ค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น โดยทั่วไปอนุวัฒนธรรมมักจะแบ่งเป็นสามประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ วัฒนธรรมรองทางเชื้อชาติ (ethnic subculture) วัฒนธรรมรองทางท้องถิ่น (regional subculture) และวัฒนธรรมรองทางอาชีพ (occupational subculture) ซึ่งวัฒนธรรมรองอาจมีลักษณะสอดคล้องหรือขัดกับวัฒนธรรมหลักก็ได้ แต่โดยทั่วไป

กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมรอกก็ยังคงปฏิบัติตามวัฒนธรรมหลักเหมือนกัน ถึงแม้ว่าตนเองจะมีวัฒนธรรมรองอยู่

ระดับที่ 4 วัฒนธรรมสากล(universal culture) หมายถึงวัฒนธรรมที่หลากหลาย เชื้อชาติได้ยึดถือหรือปฏิบัติร่วมกัน

George Murdock (อ้างใน จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. 2548 : 27) กล่าวว่า วัฒนธรรมส่วนที่เหมือนกันนี้มีถึง 88 อย่าง เช่น ข้อห้าม ภาษา การไว้ทุกข์ การทำอาหาร ประเพณี พื้นเมือง มารยาทในสังคม งานเลี้ยง เป็นต้น

ในส่วนงานพิศ สัตย์สงวน ยังได้กล่าวอีกว่า สังคมทุกสังคมจะต้องมีระบบต่าง ๆ ของวัฒนธรรม คือ ระบบครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา ศาสนา การแพทย์และสาธารณสุข ศิลปะและนันทนาการ เราเรียกวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เหล่านี้ว่า วัฒนธรรมสากล เพราะเป็นวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม ไม่มีข้อยกเว้น (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 61)

นอกจากนี้แล้ว Haralambos and Holborm ได้เสนอชนิดของวัฒนธรรม (Types of culture) ไว้ 4 ชนิด ดังนี้

วัฒนธรรมระดับสูง (High culture) หมายถึงวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาจาก มีสถานภาพสูง ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นอยู่ในระดับสูงสุดจนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป และถูกสร้างขึ้นมายาวนาน เช่น Opera ผลงานของ Beethoven และ Mozart ภาพวาดของ Leonardo da Vinci ผลงานของ Shakespeare และ John Milton เป็นต้น ผลงานเหล่านี้ให้ความสุนทรีย์หรือมีความงดงามสุดเหนือกว่าวัฒนธรรมทั่วไป

วัฒนธรรมแบบชาวบ้าน (Folk culture) หมายถึงวัฒนธรรมของคนธรรมดาทั่วไป ในช่วงยุคก่อนอุตสาหกรรม (per-industrial societies) Dominic Strinati (1995) กล่าวว่า วัฒนธรรมแบบชาวบ้านนั้นเกิดจากวัฒนธรรมรากหญ้า (grass roots) ซึ่งพวกชาวบ้านสร้างขึ้นมาจาก และสะท้อนวิถีชีวิตและประสบการณ์ของพวกเขา เช่น เพลงโฟล์คซอง เรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเล่าสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นต้น

วัฒนธรรมมวลชน (Mass culture) หมายถึงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในยุคอุตสาหกรรม วัฒนธรรมมวลชนนี้เป็นผลผลิตของสื่อมวลชน เช่น ภาพยนตร์ ในโรงภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ เทปเพลงต่าง ๆ เป็นต้น ผู้บริโภคสื่อมวลชนคือ พวกชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ซึ่งว่าเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมมวลชน ซึ่งจะเน้นเรื่องทั่ว ๆ ไป ไม่มีลักษณะอะไรเด่นเป็นพิเศษ

วัฒนธรรมสมัยนิยม (Popular culture) มีความหมายคล้ายกับวัฒนธรรมมวลชน เพียงแต่ว่า Popular culture นั้นมีลักษณะเฉพาะ ที่เน้นว่าเป็นวัฒนธรรมที่มีคนชื่นชอบเป็นจำนวนมาก หรือวัฒนธรรมที่กำลังเป็นที่นิยม เช่น รายการโทรทัศน์บางรายการ เพลง pop หนังสือ Harry Potter หรืออย่างในสังคมที่นิยมเรื่องแดจังกึม เป็นต้น (Haralambos and Holborm. 2004 : 792)

ดังกล่าวมานี้ สรุปได้ว่าระดับของวัฒนธรรม มีระดับที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละระดับ มีความหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมในระดับที่กว้างสุด อันหมายความว่าวิถีชีวิต ที่ต้องศึกษาเรียนรู้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมเฉพาะ หมายถึงวัฒนธรรมเฉพาะใน

สังคมใดสังคมหนึ่ง โดยเฉพาะวัฒนธรรมย่อย อันหมายถึงวัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยในสังคมที่แตกต่างไป จากวัฒนธรรมเฉพาะซึ่งรวมไปถึงวัฒนธรรมทางเชื้อชาติ ท้องถิ่น และอาชีพ รวมทั้งวัฒนธรรมสากลที่ หลากหลายเชื้อชาติได้ยึดถือ และปฏิบัติร่วมกัน

นอกจากนี้การแบ่งระดับของวัฒนธรรมยังสามารถแบ่งเป็น วัฒนธรรมระดับสูง วัฒนธรรมแบบชาวบ้าน วัฒนธรรมแบบมวลชน และวัฒนธรรมแบบสมัยนิยม ซึ่งในระดับต่าง ๆ ของวัฒนธรรมนั้นเป็นผลมาจากความแตกต่างในวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ

1.4 ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม

เป็นลักษณะที่ปรากฏขึ้นในสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอาจเกิดขึ้นในหลายๆ คนที่อยู่ด้วยกันหรือทำให้เพื่อให้สังคมดีขึ้น การดำเนินการร่วมกันไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา ปรากฏการณ์ คือ สิ่งที่แสดงออกมาให้เห็น ดังนั้น ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม คือ สิ่งที่ปรากฏการณ์ให้เห็นทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ปรากฏการณ์ที่ปรากฏให้เห็นทางวัฒนธรรมนั้น อาจมี ลักษณะที่แตกต่างกันออกไปเนื่องจากการเคลื่อนไหว มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามความ องค์ประกอบต่างๆ ของสังคมนั้นๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนของแต่ละสังคม สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม หรือ เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมนั้น จำแนกได้เป็นปรากฏการณ์ต่างๆ ดังนี้

1.4.1 การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ทางด้านวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง จะเกิดขึ้นเมื่อคนสองกลุ่มที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจจะมีอิทธิพลซึ่งกันและกันได้ หากการติดต่อเป็นเพียงระยะเวลาสั้นๆ ก็อาจไม่มี ผลกระทบต่อกันมากนักแต่ถ้าหากคนสองกลุ่มติดต่อกันเป็นระยะเวลาช้านานก็อาจมีผลทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หรือเกิดผลกระทบขึ้นได้ ซึ่งผลกระทบนี้อาจเกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายหรือ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ การผสมผสานทางวัฒนธรรมนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ ใช้คำว่า cultural contact ซึ่งทั้งสองคำนี้ต่างมีความหมายคล้ายๆ กัน (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 47)

การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่อาจเกิดขึ้นเร็วหรือช้าก็ได้ ขึ้นอยู่กับ ระยะเวลาที่ติดต่อสัมพันธ์กัน ขึ้นอยู่กับความเหมือนหรือความต่างกันของวัฒนธรรมทั้งสอง หาก วัฒนธรรมทั้งสองกลุ่มมีความคล้ายคลึงกันก็อาจทำให้เกิดการผสมผสานได้ง่ายและเร็วขึ้น ในทาง ตรงกันข้าม หากวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มมีความต่างกันมาก ก็อาจมีผลทำให้การผสมผสานทาง วัฒนธรรมนั้นยากและช้ามากขึ้น กระบวนการในการผสมผสานทางวัฒนธรรม อาจออกมาในรูปแบบ ของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) และ หรือการขอยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Borrowing)

นอกจากนี้ความหมายของการผสมผสานทางวัฒนธรรม บางครั้งอาจจะหมายถึงการ ปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ที่เราเป็นสมาชิกอยู่ก็ได้เช่น นักเรียนไทยในอังกฤษ ในตอนบ่ายก็ดื่ม น้ำชาเหมือนชาวอังกฤษ นักเรียนไทยในอเมริกาก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของชาวอเมริกัน เข้าทำนองที่ว่า เข้าฝูงหงส์ก็กลายเป็นหงส์ เข้าฝูงกาก็กลายเป็นกา หรือเข้าเมืองตาหลิ่วก็หลิ่วตาตาม เป็นต้น ในที่นี้จะหมายถึงการรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาปฏิบัติกันเอง (สุพัตรา สุภาพ. 2546 : 38)

การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน เพราะมนุษย์ทั่วโลกมีการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการค้า การทูต การสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง หรือแม้แต่การทำสงคราม ฯลฯ ดังนั้น มนุษย์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องผสมผสานทางวัฒนธรรมตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นสังคมที่พัฒนาหรือสังคมที่กำลังพัฒนา เพื่อความเจริญ เพื่อความอยู่รอดของสังคมสืบไป ทั้งนี้ได้หมายความว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเป็นการรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นแต่เพียงอย่างเดียว จนกระทั่งทั้งวัฒนธรรมเดิมของตนเพราะหากทำเช่นนั้นก็เท่ากับว่าเป็นการทำลายเอกลักษณ์หรือสูญเสียเอกลักษณ์ของชาติตนไป

1.4.2 การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Assimilation) กระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อคนสองกลุ่มที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกันติดต่อกันยาวนานและต่อเนื่อง จนกระทั่งได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสองระดับ ได้แก่

- กระบวนการกลืนกลายทางสังคม (Social Assimilation) ซึ่งหมายถึงการรับเอาวัฒนธรรมของคนอื่นมาเป็นของตนทั้งหมด ภายหลังจากที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างยาวนานและต่อเนื่อง

- กระบวนการกลืนกลายทางชีวภาพ (Biological Assimilation) หมายถึงการที่คนต่างวัฒนธรรมกันมาแต่งงานกัน และมีลูกด้วยกัน ซึ่งกระบวนการกลืนกลายทางชีวภาพนี้จัดเป็นกระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะสมาชิกที่เกิดขึ้นใหม่เป็นผลมาจากการกลืนกลายทางชีวภาพหรือการสมรสนั่นเอง

ตัวอย่างการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนในสังคมไทย คือ คนจีนในสังคมไทย คนจีนที่พยายามเข้ามาอยู่ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอดีต ปัจจุบันได้มีการสมรสกับคนไทย ยอมรับวัฒนธรรมไทยมาปฏิบัติมากขึ้น เช่นการใช้ภาษาไทย แต่งตัวเหมือนคนไทยทั่วไป รับประทานอาหาร รู้จักการไหว้แบบคนไทย เป็นต้น

1.4.3 การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) การที่สังคมประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลายกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมหลักของสังคมนั้น แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านี้ก็คงประพฤติปฏิบัติตามหลักการของวัฒนธรรมของตนอยู่เหมือนเดิมและสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้ โดยไม่มีความขัดแย้งกัน เช่น คนจีนที่อยู่ในสังคมไทยก็ยังคงไหว้เจ้า คนมุสลิมก็ยังคงถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน คนชุกซ์ก็ยังคงใส่紗หรือโพผ้าที่ศีรษะ ฯลฯ แต่ก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายไทย เป็นต้น

1.4.4 ความล้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงได้ แต่หากการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่พอดี หรือไม่สมดุลกัน ในขณะที่สิ่งหนึ่งเจริญรุดหน้าหรือเปลี่ยนแปลงไปแล้ว อีกสิ่งหนึ่งยังเจริญตามไปไม่ทัน หรืออยู่คงที่เปลี่ยนแปลงไม่ทันจนทำให้เกิดความล้าทางวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาได้ เช่น มีจำนวนรถยนต์เพิ่มขึ้นทุกปี แต่จำนวนถนนหนทางหรือทางด่วนเท่าเดิม กฎหมายบางเรื่องล้าสมัยไม่เหมาะสมกับสภาพสังคม ในปัจจุบันมีความรู้ความสามารถในการบริโภคแต่อาวุธล้าสมัย มีความเจริญทางวัตถุมากมาย แต่จิตใจเสื่อม มีราคาแพงใช้แต่ขีปนาวุธแบบไม่มีมารยาท เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ทำให้ประพฤติปฏิบัติตนไม่ถูกต้องไม่เหมาะสม ทำให้เกิดความตึงเครียด

ความล่าช้าทางวัฒนธรรม ในพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวว่ายหมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกันและมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เท่ากัน บางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนแปลงเร็วรวดหน้าไปกว่าสิ่งหนึ่ง ภาวะความหน่วงช้าเช่นนี้ทำให้ขาดจังหวะที่เท่ากัน อันก่อให้เกิดการปรับตัวเข้ากันไม่ได้ เช่น วัฒนธรรมทางวัตถุที่เจริญรุดหน้าไปเร็วกว่า วัฒนธรรมทางจิตใจ ทำให้เกิดปัญหาสังคม (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2532 : 205)

William F. Ogburn (อ้างในงานวิจัย อธิวิวัฒนาการ และคณะ. 2548 : 30) นักสังคมวิทยาเป็นผู้นำบัญญัติคำว่า ความล่าช้าทางวัฒนธรรมนี้ขึ้นมา และได้อธิบายว่าโดยทั่วไปแล้วส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม มิได้เปลี่ยนแปลงในอัตราที่เท่าเทียมกัน วัฒนธรรมบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพราะสังคมยอมรับได้เร็วและง่ายกว่า แต่วัฒนธรรมบางอย่างคนรับได้ช้าและมีการต่อต้าน จึงทำให้วัฒนธรรมในส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหา ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมแต่ละส่วนมีความเกี่ยวพันและต้องอาศัยซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจึงมีผลต่อส่วนอื่นๆ ให้ปรับตัวโดยการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย อนึ่ง อาจสังเกตได้ว่าวัฒนธรรมในส่วนที่เป็นวัตถุ นั้น จะเปลี่ยนแปลงหรือเจริญเร็วกว่าหรือเป็นที่ยอมรับได้ง่ายกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ

1.4.5 ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) คำว่า “ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม” ในความหมายที่แท้จริงไม่ใช่วัฒนธรรมที่ขัดกัน แต่เป็นเรื่องที่คนในสังคมขัดแย้งกัน (สุพัตรา สุภาพ. 2544 : 40) เช่น ประเทศอินเดียกลุ่มมุสลิมถือว่าวัวเป็นอาหารได้ชนิดหนึ่งแต่กลุ่มพวกฮินดูถือว่าวัวเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสัตว์ของพระเจ้าหรือในประเทศสหรัฐอเมริกาพวกโปรเตสแตนต์กับพวกคาทอลิกก็มีความแตกต่างกันในด้านเสรีภาพ การคุมกำเนิด การศึกษา คนที่นับถือศาสนาพุทธไม่เชื่อเรื่องล้างบาป เป็นต้น

1.4.6 วัฒนธรรมที่ตกค้างอยู่ (Cultural Survival) วัฒนธรรมบางอย่างที่มีมานานและยังมีการสืบทอดมาในสังคม แม้วัตถุประสงคฺแต่เดิมในการนี้ได้ถูกลืมเลือนไปแล้ว เช่น ปัจจุบันปลายแขนเสื้อผู้ชายยังคงมีกระดุม 3 – 4 เม็ด ไม่ว่าจะแขนเสื้อจะสั้นแคศอกหรือใกล้ข้อศอกก็ตาม (โดยเฉพาะจำพวกเสื้อยืด) กระดุมดังกล่าวไม่ได้ทำหน้าที่อะไร นอกจากจะเป็นเครื่องประดับชนิดหนึ่งซึ่งเดิมมีไว้เพื่อใส่เสื้อได้สะดวก ในการฝึกสนามรบก็เช่นกัน สมัยหนึ่งมีความสำคัญในแง่เพื่อฝึกทหารให้สามารถเคลื่อนพลจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้อย่างรวดเร็ว หรือเพื่อหัดยิงปืนได้แม่นยำและว่องไว แต่ในปัจจุบันเป็นยุคไอโฟน ยุคจรวด ยุคปรมาณูที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความว่องไวจากทหารดังกล่าว เพราะสามารถจะเคลื่อนพลไปในที่ต่างๆ อย่างรวดเร็วด้วยวิทยาการสมัยใหม่ ตลอดจนสามารถยิงขีปนาวุธหรือจรวดปรมาณูไปสู่เป้าหมายได้อย่างรวดเร็วเพียงไม่กี่นาทีแต่การฝึกทหารให้ปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่มีข้อโต้แย้งในปัจจุบันยังเป็นวัฒนธรรมที่หลงเหลืออยู่เพื่อให้มีวินัยมีระเบียบและเป็นทหารอย่างแท้จริง ซึ่งก็ไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงแต่เดิม (สุพัตรา สุภาพ. 2546 : 40)

1.4.7 วัฒนธรรมในอุดมคติและวัฒนธรรม (Ideal Culture and Real Culture) ในความเป็นจริงวัฒนธรรมในอุดมคติคือ วัฒนธรรมในสังคมที่สมาชิกคิดว่าหน้าจะมีหรือควรจะมีขึ้น ส่วนวัฒนธรรมในความเป็นจริงคือวัฒนธรรมที่มีอยู่หรือใช้กันอยู่จริง (สุพัตรา สุภาพ. 2546 : 40) เช่น สังคมไทยอยากให้ชายไทยมีภรรยาคนเดียวแต่ในความเป็นจริงยังคงมีภรรยาหลายคนอยู่ (polygyny)

อยากให้คนไทยมีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แต่ในความเป็นจริงคนไทยมีความเห็นแก่ตัวอยู่มาก อยากให้ชนบทมีความเจริญทัดเทียมเมืองหลวง แต่ในความเป็นจริงชนบทยังไม่เจริญ หรือในสมัยประธานาธิบดี Thomas Jefferson ของอเมริกาเคยกล่าวไว้ว่า “All men are equal” ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วในสังคมอเมริกายังมีความแตกต่างระหว่างพวกผิวดำกับผิวขาว หรือในสังคมอินเดียปัจจุบันแม้จะมีการประกาศยกเลิกระบบวรรณะแล้ว แต่ในความเป็นจริงยังมีการแบ่งแยกระหว่างชนชั้นอยู่

1.4.8 ความชงักงันทางวัฒนธรรม (Cultural Shock) สภาพของวัฒนธรรมที่เราพบมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตนอย่างสิ้นเชิง จนไม่สามารถปรับตัวได้ทันอย่างทันท่วงที มีผลต่อสภาพจิตใจของตนเองอย่างรุนแรง โดยที่ไม่ได้เตรียมตัวหรือรู้ตัวมาก่อน ทำให้ตื่นตื้นตกใจอย่างฉับพลัน เช่น นักเรียนไทยที่ไปฉลองคริสต์มาสที่บ้านเพื่อนชาวอเมริกัน ปรากฏว่านักเรียนไทยไม่มีที่นอน เพื่อนชาวอเมริกันจึงบอกว่า “วันนี้เธอต้องนอนในโลงศพนะ” นักเรียนไทยตกใจมาก เพราะที่บ้านเพื่อนนั้นมีอาชีพทำโลงศพขาย เป็นต้น

1.4.9 สัมพัทธ์วัฒนธรรม (Cultural Relativity) หมายความว่า การกระทำอย่างหนึ่งในสังคมหนึ่งเห็นว่าถูกต้องเหมาะสม แต่การกระทำดังกล่าวไม่ถูกต้องไม่เหมาะสมในอีกสังคมหนึ่ง เช่น ชาวเอสกีโมยินดีให้ภรรยาของตนหลับนอนกับชายอื่นเพราะถือว่าเป็นการแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อแขกในฐานะเจ้าของบ้าน แต่ในสังคมไทยถือว่าเป็นการผิดศีลธรรมหรือผิดประเวณี ถ้าชายใดทำเช่นนั้นถือว่าไม่สมประกอบ และหญิงนั้นก็จะเป็นที่รังเกียจและได้รับคำติฉินนินทาจากชาวบ้าน ผู้ให้ความกระจ่างเรื่องสัมพัทธ์วัฒนธรรม คือ Boethius ซึ่งเขียนเรื่อง The Consolation of Philosophy โดยอธิบายว่าระเบียบประเพณีและกฎหมายของชาติต่าง ๆ แตกต่างกันมาก แม้จะเป็นสิ่งเดียวกันที่สังคมหนึ่งยกย่องสรรเสริญว่าดี ว่าสมควรทำ แต่อีกสังคมหนึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งเลวและสมควรได้รับการลงโทษหากกระทำ (สุพัตรา สุภาพ. 2545 : 41)

คำว่า “สัมพัทธ์วัฒนธรรม” มีความสำคัญมาก เพราะวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมักมีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ดังนั้นจึงไม่ควรนำมาเปรียบเทียบกับว่าวัฒนธรรมของสังคมใดดีกว่าของใคร เพราะวัฒนธรรมของสังคมใดก็มักจะมีที่เหมาะสมกับสภาพสังคมนั้น ๆ และที่สำคัญขณะนี้ยังไม่มีเกณฑ์มาตรฐานที่จะวัดวัฒนธรรมได้

1.4.10 ชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) บางท่านเรียกว่า อัตนิยมวัฒนธรรม ชาติพันธุ์นิยม คือเห็นว่าวัฒนธรรมของตนดีกว่า วิเศษกว่าวัฒนธรรมของผู้อื่น โดยใช้ค่านิยมหรือมาตรฐานที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของตนเองเป็นเครื่องวัด ความรู้สึกในเรื่องนี้มีอยู่ทุกวัฒนธรรมทั่วโลก การมีชาติพันธุ์นิยมมีเหตุผลหลายประการได้แก่

ประการแรก การที่เราเห็นว่าวัฒนธรรมของเราดีกว่าเหนือกว่าวัฒนธรรมอื่นก็เพราะอุปนิสัยหรือความเคยชินของเราในด้านต่างๆ ดังนั้นเราจึงมองสังคมอื่นๆ ว่าแปลก ไม่ดี ไม่น่าพอใจ เพราะวัฒนธรรมของเราไม่ได้เป็นอย่างนั้น

ประการที่สอง การที่เราเห็นว่าวัฒนธรรมของเราดีกว่าผู้อื่น เพราะเราไม่เข้าใจวัฒนธรรมของเขา เช่น การแต่งงานแบบคลุมถุงชนในอินเดีย ซึ่งอเมริกันมองว่าแปลกหรือการที่ชาวพื้นเมืองในออสเตรเลียตีทักทายกันโดยการแลบลิ้นปลิ้นตา คนไทยมองว่าไม่สุภาพ

ประการที่สาม การที่เรามีชาติพันธุ์นิยม เพราะเราถูกพร่ำสอนมาโดยตลอด เช่น สอนให้รักชาติ รักดีต่อชาติ สอนให้รู้ถึงวิถีชีวิตของสังคมเราให้ยึดมั่นในวัฒนธรรมของเรา

ประการที่สี่ การที่เรารู้สึกชาติพันธุ์นิยม เพราะต้องการแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าตัวเราเองดีกว่าเหนือกว่า หรืออาจต้องการปกปิดส่วนที่ตัวเองไม่ดีหรือแย่กว่า

ผลดีของการมีชาติพันธุ์นิยมคือ ทำให้คนในสังคมเกิดการรักชาติ รักดีต่อชาติหรือกลุ่มของตนเอง และช่วยรักษาวัฒนธรรมของตัวเองไว้อย่างมั่นคง เป็นการช่วยเหลือต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เป็นปัจจัยในการกีดกันกระบวนการผสมผสานและการกลืนกลายทางวัฒนธรรมอีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการต่อต้านวัฒนธรรมของผู้อื่น (Counterculture) ได้เป็นอย่างดีทีเดียว

ผลเสียของการมีชาติพันธุ์นิยมคือ ทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่นได้ยากและไม่ยอมรับวัฒนธรรมอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจระหว่างกันหรืออาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศชาติได้

1.4.11 การเห็นวัฒนธรรมของตนต่ำต้อยหรือแย่กว่าวัฒนธรรมของผู้อื่น (Xenocentrism) ลักษณะเช่นนี้จะกลายเป็นลักษณะตรงกันข้ามกับคำว่าชาติพันธุ์นิยม เป็นการมองว่าวัฒนธรรมของผู้อื่นดีกว่าของตน วัฒนธรรมของตนเองแย้สู้วัฒนธรรมของผู้อื่นไม่ได้

1.4.12 การหลงใหลในวัฒนธรรมของยุโรป (Eurocentrism) การมองเห็นว่าวัฒนธรรมของพวกชาวยุโรปนั้นดีงาม น่าจะเลียนแบบ หรือเอาเยี่ยงเอาอย่างตามแบบยุโรป ในประเด็นนี้อาจจะทำให้มองข้ามวัฒนธรรมของตนเอง เพราะเห็นวัฒนธรรมของยุโรปดีกว่าเหนือกว่าวัฒนธรรมของตนเอง

1.4.13 การมีอคติต่อวัฒนธรรมของผู้อื่น (Prejudice / Bias) การที่เรายังไม่รู้จักวัฒนธรรมของผู้อื่นอย่างถ่องแท้เสียก่อน ก็รีบตัดสินใจว่าวัฒนธรรมของเขาเป็นเช่นนั้น เป็นอย่างนี้ทำให้เกิดความเข้าใจผิด

1.4.14 การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) การเลือกการปฏิบัติเกิดขึ้นเพราะมีอคติ แต่บางท่านก็กล่าวว่าเพราะมีอคติจึงมีการเลือกปฏิบัติ ข้อสังเกตปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในของการมีอคติและการปฏิบัตินั้นมักพบอยู่เสมอๆ ในการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่

1.4.15 ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity / Multiculturalism) การที่สังคมมีลักษณะเป็นพหุสังคม (plural society) ทำให้สังคมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดจากการมีคนมากมายหลายเชื้อชาติเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน เช่น สังคมอเมริกัน มาเลเซีย สิงคโปร์ รวมทั้งไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาก แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติ

1.4.16 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) Haralalambos and Holborn (2004 : 792) กล่าวว่าความรู้สึกของคนที่รู้ตัวว่าตนเองเป็นใคร มีที่มาอย่างไร ในด้านเชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ ชนชั้น หรือเพศสภาวะ (gender) อัตลักษณ์จะสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ บางครั้งพบว่า อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) อาจจะแตกต่างจากอัตลักษณ์

ทางสังคมก็ได้ อัตลักษณ์มีความสำคัญที่จะบ่งบอกถึงที่มา เชื้อชาติ ชนชั้น อัตลักษณ์นั้นมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมรองด้วย

ทุกสังคมย่อมมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง สังคมโดยทั่วไปจะถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของตนซึ่งไม่เหมือนกับสังคมอื่น แต่อาจมีข้อสังเกตว่าสังคมที่อยู่ใกล้เคียงกันมักจะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เช่น ในหลายประเทศในเอเชียด้วยกันพบว่ามีอารยธรรมอ่าวคล้าย ๆ กัน เช่น ไทย ศรีลังกา อินเดีย ลาว กัมพูชา พม่า ฯลฯ ในขณะที่ประเทศที่อยู่ในตะวันตกจะไม่มีอารยธรรมอ่าวกัน เป็นต้น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติได้ เช่น สังคมไทยมีภาษาที่เป็นของตนเอง การใช้ภาษาไทยจึงเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติไทย

1.4.17 การต่อต้านทางวัฒนธรรม (Counterculture) การต่อต้านวัฒนธรรมของต่างชาติ ทำให้สังคมนั้นไม่ยอมรับวัฒนธรรมจากต่างชาติ เพราะอาจจะรู้สึกว่าการวัฒนธรรมของตัวเองอยู่แล้ว หรือมองเห็นวัฒนธรรมของชาติอื่นไม่ดี ไม่เหมาะกับสังคมตนก็ได้ เป็นการปฏิเสธวัฒนธรรมต่างชาติ หรืออาจจะเกิดจากคนในสังคมเดียวกันรู้สึกต่อต้านวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมตนเองก็ได้ เช่น พวกฮิปปี้ คือเป็นพวกที่ไม่เห็นด้วยกับวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ ดังนั้น พวกเขาจึงต่อต้านและสร้างรูปแบบวัฒนธรรมของพวกเขาขึ้นมาใหม่

1.4.18 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (cultural Diffusion) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่งได้ หรือวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปยังสังคมชนบท การแพร่กระจายนั้นอาจจะเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ หรือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุก็ได้ เช่น อุดมการณ์ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ เป็นต้น

1.4.19 การขอยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Burrowing) สังคมมีการขอยืมทางวัฒนธรรมกัน คำบางคำขอยืมมาใช้โดยที่มีความหมายเหมือนเดิม แต่คำบางคำนำมาใช้โดยมีความหมายเปลี่ยนไป มีคำในภาษาไทยหลายคำที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ หลายคำมาจากภาษาต่างชาติ เช่น เรื่องคำราชาศัพท์ อาหารการกิน ชื่อเรียกสถานที่ต่าง ๆ ดนตรี กีฬา เครื่องมือเครื่องใช้ ฯลฯ

1.4.20 วัฒนธรรมรอง (subculture) ทุกประเทศมักมีกลุ่มชาติพันธุ์หรือมีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ไม่มากก็น้อยแตกต่างกันออกไป เช่น สังคมไทยมีคนจีน คนมุสลิม คนชีกซ์ คนอินเดีย ชาวเขาเผ่าต่างๆ ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้ย่อมมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ถือเป็นวัฒนธรรมรอง เพราะเมื่ออาศัยอยู่ในสังคมไทย ย่อมประพฤติปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมไทยเป็นสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็มีการประพฤติตามแบบแผนวัฒนธรรมของตัวเองอยู่เหมือนเดิม เช่น คนจีนก็ยังคงไว้เจ้า จัดงานตรุษจีน คนมุสลิม ก็ยังคงถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน แต่งกายตามแบบแผนของมุสลิม ชาวเขาก็มีการแต่งกายประจำเผ่า เป็นต้น

Haralambos and Holborn (2004 : 792) กล่าวว่าวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่มีลักษณะสำคัญเฉพาะตัว ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มสังคม กลุ่มที่มีลักษณะสำคัญเฉพาะตัวมักจะอยู่ชุมชนเดียวกันมีวิถีชีวิตหรือรูปแบบในการดำเนินชีวิตคล้ายๆ กัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ผู้คนเหล่านั้นมักจะนับถือศาสนาเดียวกันสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์จะอยู่ในกลุ่มเดียวกัน หรือมีความเชื่อในสิ่งที่เหมือนกันหรือคล้ายๆ กัน นักทฤษฎีทางการหน้าที่มักเน้นว่าพวกกลุ่มชาติพันธุ์นี้มักจะเป็นรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่เหมือนกัน มีความรู้สึกเป็นสมาชิกของสังคมร่วมกัน ในสังคมทั่วไป

มักจะพบว่าลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรม (cultural pluralism) หรือมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
รองในสังคม ซึ่งวัฒนธรรมรองอนุวัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

- วัฒนธรรมรองทางเชื้อชาติ สังเกตได้จากการแต่งกาย อาหารการกิน ภาษาที่ใช้ ฯลฯ
- วัฒนธรรมรองทางท้องถิ่น สังเกตได้ว่าแต่ละท้องถิ่นแต่ละภาคในประเทศไทย มี
วัฒนธรรมรองที่แตกต่างกันออกไป เช่น ภาคเหนือมีฟ้อนเล็บ ภาคใต้มีแกงไตปลา ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสานมีโปงลาง มีเซิ้ง เป็นต้น
- วัฒนธรรมทางอาชีพ แต่ละอาชีพมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป เช่น แพทย์ พยาบาล
ทนายความอาจารย์ ทหาร ตำรวจ พ่อค้าแม่ค้า เป็นต้น
- วัฒนธรรมรองทางอายุ คนที่อยู่ในวัยหรืออายุที่ต่างกันมาก ๆ เช่น วัยเด็ก วัยรุ่น วัย
ผู้ใหญ่ วัยชรา ในแต่ละวัยหรือในแต่ละช่วงอายุมักจะมีวิถีชีวิต ทัศนคติ ความสนใจ ฯลฯ ที่
แตกต่างกัน

โดยทั่วไปวัฒนธรรมเป็นเรื่องเฉพาะแต่ละสังคม สังคมแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมเป็น
ของตนเอง วัฒนธรรมของสังคมใดย่อมมีความเหมาะสมกับสังคมนั้นๆ ไม่ควรมีการเปรียบเทียบกันว่า
วัฒนธรรมของสังคมใดดีกว่าเหนือกว่าสังคมใด เพราะในเรื่องของวัฒนธรรมนั้นไม่มีเกณฑ์มาตรฐานใด
ๆ มาวัดได้วัฒนธรรมใดดีกว่า เหนือกว่า แย่กว่าหรือไม่ดีกว่ากัน แต่มนุษย์ทั่วไปมีอคติในการมอง
วัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งนักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยาถือว่าเป็นการไม่ถูกต้องหรือไม่สมควรเป็น
อย่างยิ่ง (ศิริรัตน์ แอดสกุล. 2556 : 88 – 100)

วัฒนธรรมมีการไหลเลื่อนเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไปตามลักษณะสังคมที่เปลี่ยนไป
วัฒนธรรมหนึ่งอาจไหลบ่าไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งได้อยู่ตลอดเวลาวัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่าย่อมส่ง
อิทธิพลไปสู่วัฒนธรรมที่อ่อนกว่าเสมอ ซึ่งปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรมมีผลต่อการเลื่อนไหล
ทางด้านความคิด โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ โลกแห่งข่าวสารไร้พรมแดน การเลื่อนไหลทางด้าน
วัฒนธรรมที่ส่งผลการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งพหุลักษณะทางวัฒนธรรมมีความ
แตกต่างและหลากหลายในวัฒนธรรมทั่วโลก มีทั้งโอนอ่อนยอมรับ และการต่อต้านวัฒนธรรม

1.5 ศิลปวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นแบบอย่างของการสร้างสรรค์ ที่อยู่คู่กับมนุษย์ผู้เจริญด้วยปัญญาที่มี
วิวัฒนาการทางความคิดอย่างไม่รู้จบ ความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือต่างๆ ก็เพื่อ
ความอยู่รอดในการดำรงชีวิตให้อยู่ได้อย่างสุขสบาย นอกจากการสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ที่
เอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตให้อยู่รอด ในนั้นยังมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความงาม
หรือสุนทรียภาพที่เป็นสิ่งจรรโลงใจของมนุษย์ดังการปรากฏหลักฐานที่มนุษย์นำสีจากเปลือกไม้มาวาด
รูปต่างๆ บนผนังถ้ำ การนำเอาใบไม้เปลือกไม้รวมทั้งวัสดุธรรมชาติอื่นๆ มาสกดสีเพื่อนำมาระบาย
ตกแต่ง ย้อมสีผ้าและใย การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลัก การตกแต่งร่างกาย รวมทั้ง
การร้องรำทำเพลง เป็นต้น

1.5.1 ศิลปะ

นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาในยุคแรกๆ พยายามอธิบายในประเด็นคำถาม
อันเกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ของศิลปะในฐานะสถาบันสังคม นักสังคมวิทยาในยุคแรกๆ ส่วนใหญ่

ได้อธิบายถึงศิลปะว่า ศิลปะเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการบางประการของมนุษย์ อย่างเช่น ศิลปะคือ สิ่งที่ตอบสนองความต้องการบางอย่างของมนุษย์ในยามว่าง ศิลปะเป็นสิ่งที่ให้มนุษย์คลายความเครียดและฟื้นฟูหลังจากการทำงาน เป็นสิ่งตอบสนองความพึงพอใจ รวมทั้งช่วยสร้างความสมดุลระหว่างการทำงานกับการใช้เวลาว่างเพื่อพักผ่อน

การให้ความสำคัญกับความแตกต่างที่หลากหลายในรูปของศิลปะการแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก เป็นสิ่งที่นักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญ รวมทั้ง ความหมายของศิลปะในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ โดยเน้นในเรื่องวัฒนธรรมสัมพันธ์ หรือการประเมินคุณค่าของวัฒนธรรมในบทบาทของวัฒนธรรมนั้น ดังนั้นรูปแบบทางศิลปะในวัฒนธรรมหนึ่งจึงไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบหรือประเมินค่ากับรูปแบบศิลปะกับอีกวัฒนธรรมได้ ทั้งในประเด็นของคุณค่าและความสวยงาม

ในประเด็นความหมายของศิลปะนั้น มุมมองของนักมานุษยวิทยาได้เห็นต่างไปจากนักประวัติศาสตร์อย่างชัดเจนในเรื่องความหมายของศิลปะ ในขณะที่เดียวกันนั้นศิลปินทางโลกตะวันตกได้มองว่าศิลปะมีความหมายในตัวเอง มีความเป็นสากลสามารถเข้าใจและเข้าถึงได้โดยปราศจากข้อจำกัด ซึ่งจะมีความเห็นต่างจากนักมานุษยวิทยาที่เชื่อว่าศิลปะจะไม่มี ความหมายใดๆ หากถูกถอดออกจากบริบทของวัฒนธรรม เพราะพื้นฐานความคิดที่เกี่ยวกับคุณค่าทางความงามในแต่ละสังคมนั้นมีความแตกต่างกันไป

มนุษย์ในหลายสังคมวัฒนธรรม ได้พยายามปรับเปลี่ยนร่างกายของตนให้เข้ากับสภาพตามธรรมชาติสู่การมองวัตถุในเชิงวัฒนธรรมแล้วเติมสัญลักษณ์ลงไป เช่น เครื่องประดับ การตกแต่งสีสันทลวดลายต่างๆ ลงบนร่างกาย นักมานุษยวิทยาเชื่อว่าความหลากหลายในพฤติกรรมการแสดงออกทางศิลปะและความหลากหลายในรูปแบบทางศิลปะของมนุษย์นั้น เป็นภาพสะท้อนของความแตกต่างและความหลากหลายทางวิถีชีวิตและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมนุษย์ในสังคมต่างๆ สิ่งที่เป็นอย่างเป็นรูปธรรม คือ ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสภาพแวดล้อม ซึ่งทั้งนี้วัตถุศิลปะและเทคโนโลยีในแต่ละสังคมวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 231)

ศิลปะ คือ ผลแห่งความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกมาในรูปลักษณะต่างๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ ความอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยมของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีหรือความเชื่อทางศาสนา (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2530)

ศิลปะ หรือ ศิลป์ (สันสกฤต : ศิลป) ทั่วๆ ไป แล้วจะหมายถึงการกระทำหรือขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะโดยมนุษย์ คำแปลในภาษาอังกฤษที่ตรงที่สุด คือ Art ศิลปะเป็นคำที่มีความหมายกว้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีความหมายเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ สุนทรียภาพ หรือการสร้างอารมณ์ต่างๆ งานศิลปะ จะรวมถึงชิ้นงานหลายๆ ชนิด โดยผู้สร้างตั้งใจสร้างชิ้นงานเพื่อสื่อสาร สื่ออารมณ์ หรือใช้สัญลักษณ์เพื่อให้ผู้ชมชิ้นงานตีความ ผู้สร้างงานศิลปะ มักเรียกรวมๆ ว่า ศิลปิน

ศิลปะอาจรวมไปถึงงานในรูปแบบต่างๆ เช่น งานเขียน บทกวี การเต้นรำ การแสดง ดนตรี งานประติมากรรม ภาพวาด-ภาพเขียน การจักสาน หรืออื่นๆ อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่แล้วศิลปะจะหมายถึงงานทางทัศนศิลป์พวก ภาพวาด-ภาพเขียน งานประติมากรรม งานแกะสลัก รวมถึง conceptual art และ installation art ศิลปะ (Art) นับว่าเป็นศาสตร์ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน

ตั้งแต่มีมนุษย์เกิดขึ้นและนับว่าเป็นศาสตร์ของนักปราชญ์ที่เป็นที่ชื่นชม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2553 : ออนไลน์)

ศิลปะเป็นเรื่องของความงาม เป็นผลงานการคิดอย่างสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่มีจุดมุ่งหมายในการแสดงออกทางอารมณ์ ทักษะในการถ่ายทอดรูปแบบ พลังของความคิด เพื่อส่งถ่ายสิ่งที่เป็นความสุข การจรรโลงใจ ความปิติ ความสะเทือนใจ รวมทั้งสร้างประโยชน์ให้กับสังคมมนุษย์ ส่งผลต่อความเชื่อ ความศรัทธา สันติภาพ งานศิลปะที่มนุษย์สร้างจะเชื่อมสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ อำนาจ ศาสนา

ในประเด็นทางความงามทางศิลปะเป็นเรื่องของความคิดเห็น หรือความเชื่อท่ามกลางการปรับเปลี่ยนสังคมไปตามพลวัตร ความคิด ความเชื่อ การส่งถ่ายอิทธิพลซึ่งกันและกันดังกล่าวนี้อาจส่งผลต่อความคิดเห็นทางความงามที่ต่างกันซึ่งจะต้องค้นหาคำตอบเชิงปรัชญา ที่ว่าด้วยปัญหาในด้านสุนทรียศาสตร์ นอกเหนือจากขอบข่ายของศิลปะที่ดูเหมือนว่าจะเจาะจงเฉพาะการสร้างสรรคผลงานศิลปะของมนุษย์เท่านั้น นอกจากนี้คำว่า ศิลปะในมิติของความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต คุณภาพชีวิต ดังที่ วิรุณ ตั้งเจริญ กล่าวถึงขอบข่ายของศิลปะในอีกมิติหนึ่งว่า

กล่าวถึงคำว่า “ศิลปะ” หรือ “Art” เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มาก คำว่า “Artistic” เป็นกริยาวิเศษณ์เกี่ยวข้องกับความงาม ความประณีตบรรจง ละเอียดอ่อน รสนิยม สุนทรีย์ ไครขาดหรืออ่อนด้อย Artistic ก็อาจหมายถึง “หยาบ” ก็ได้ โดยไม่เกี่ยวกับว่าเป็นคนที่ชื่นชม หรือ เรียนทางศิลปะ ดนตรี การแสดง ฯลฯ หรือไม่ เพราะเขาเหล่านั้น “หยาบ” ก็มีไม่น้อย ก็ไม่ต่างไปจากอาชีพอื่นๆ ชีวิตที่มีศิลปะ ศิลปะการปรุงอาหาร ใบประกอบโรคศิลป์ ศิลปะแม่ไม้มวยไทย ฯลฯ เมื่อคำว่า “ศิลปะ” เข้าไปเกี่ยวข้อง มักจะหมายถึง ชั้นยอด ยอดเยี่ยม ระดับปรมาจารย์ ระดับเซียน หรือ “State of the Art” นักคิดอย่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นพ. ประเวศ วะสี นักเขียนอย่างยาขอบ ไม้เมืองเดิม ดอกไม้สด กวีอย่าง ศรีปราชญ์ สุนทรภู่ นักมวยอย่าง โผน กิ่งเพชร เขาทราย กาแลกซี่ สมรักษ์ คำสิงห์ เขาเหล่านั้นจึงเป็นบุคคลในระดับ “State of the Art” เอาคำว่า “ศิลปะ” หรือ “Art” ไปใช้อย่างมีความหมายยิ่ง (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2552 : 1)

นอกจากนี้เรายังพบคำว่า ศิลปะ ที่มักจะใช้ควบคู่กับคำว่า ศาสตร์ เช่น ศิลปศาสตร์ หรือ ศาสตร์ ศิลป์ ซึ่งไม่ได้แปลว่า ศิลปะ (Art) อย่างที่เราเข้าใจ แต่แปลว่าความรู้ (Knowledge) ในส่วนคำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” ประกอบด้วยคำว่า “ศิลปะ” และ “วัฒนธรรม” คำสองคำนี้ถูกนำมาเชื่อมโยงกันอย่างมีมิติสัมพันธ์ ศิลปะกับวัฒนธรรม จึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่อย่างโดดเดี่ยว ศิลปะ มีความหมายที่กว้างขวาง มีทั้งทัศนศิลป์ วรรณกรรม ดนตรี การแสดง สถาปัตยกรรม รวมไปถึง การนำความงามไปประยุกต์ใช้กับสิ่งๆ ที่สร้างอรรถประโยชน์ในการดำรงชีวิต ศิลปะได้เชื่อมโยงกับความเป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นเรื่องของมนุษย์ มนุษย์ผู้สร้างงานศิลปะ วัฒนธรรมไม่ใช่เฉพาะปรากฏการณ์ทางศิลปะ แต่ดูทุกอย่างที่เป็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับมนุษย์ ค่านิยม โลกทัศน์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ซ่อนเร้นอยู่ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของความดีงาม ศิลปะที่เป็นเศษเสี้ยวหนึ่งของวัฒนธรรม เชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่และเวลาที่ส่งผลต่อความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์ เมื่อกกล่าวถึงผลงานศิลปะที่มนุษย์สร้าง งานศิลปะสิ่งนั้นก็คือ ศิลปวัตถุ ที่เป็นผลิตผลของความคิด จินตนาการของมนุษย์

พฤติกรรม กระบวนการ สิ่งที่เป็นตัวกระตุ้นแรงบันดาลใจให้มนุษย์สร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ล้วนแล้วแต่เชื่อมสัมพันธ์กับวัฒนธรรมแทบทั้งสิ้น ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องราววัฒนธรรมในอดีตที่บางครั้งดูพล่าเลื่อน ผลงานศิลปะที่มนุษย์สร้างและหลงเหลือมาให้เห็นจนถึงปัจจุบัน ก็อาจจะเป็นคำตอบหรือเป็นเสมือนกุญแจที่ไปสู่ความรู้สึกนึกคิด วิถีชีวิต สภาพสังคม และวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้นให้ชัดเจนขึ้นมาอีกครั้ง ศิลปะจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนเรื่องราวของวัฒนธรรม

ยศ สันตสมบัติ กล่าวถึง ความหมายของศิลปะว่า ศิลปะ คือ การแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก ความเชื่อ และความคิดของตน ด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ เช่น การวาดภาพ การปั้นรูป การแกะสลัก การร้อยรำ การร้องเพลง การทอผ้า การประดิษฐ์เครื่องใช้และเครื่องประดับต่างๆ ฯลฯ นักมานุษยวิทยาเรียกพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้ว่าพฤติกรรมการแสดง ศิลปะและพฤติกรรมแสดงมีได้เป็นเพียงผลผลิตของศิลปินหรือปัจเจกบุคคลคนใดคนหนึ่งเท่านั้น หากแต่ศิลปะยังเป็นผลผลิตของวัฒนธรรม

นักมานุษยวิทยาเชื่อว่าความแตกต่างหลากหลายของศิลปะหรือพฤติกรรมแสดงเป็น “ภาพสะท้อน” ของความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมต่างๆ รูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุและเทคโนโลยีที่มีความสัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมแต่ละแห่ง (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 231)

ในแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวกับคำว่าศิลปะนั้น ได้มีผู้นิยามไว้อย่างมากมาย จนหาข้อยุติไม่ได้ ด้วยการพยายามแสดงทัศนะต่างๆ ประกอบค่านิยมต่างๆ ในความหมายของศิลปะ สรุปได้ดังนี้

ศิลปะ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เลียนแบบธรรมชาติ (Art is the Imitation of Nature) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาในระยะแรก มนุษย์หวังพึ่งธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่เพื่อแสดงความตนมีความสามารถเลียนแบบธรรมชาติที่มองเห็นนั้น ก็คือ ความหมายของการเลียนแบบธรรมชาติ (imitation and nature) สำหรับการเลียนแบบนั้นเป็นความพยายามสร้างให้เกิดขึ้นเท่าที่จำเป็นตามความหมายที่นิยามไว้นี้ หมายถึง การถ่ายทอดภาพจากโลกภายนอก (external world) ตามความประทับใจในวัตถุและเหตุการณ์ โดยที่ศิลปินอาจเลือกถ่ายทอดเท่าที่จำเป็น ตามที่เห็นว่าเหมาะสม ซึ่งต่างกับการออกแบบเป็นอย่างมาก เพราะการลอกแบบนั้นมีคุณค่าใกล้เคียงกับแบบต้นฉบับมากที่สุด

ปัญหาต่อมา คือ ธรรมชาติ (Nature) ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปตามยุคและตามสมัย ยุคหนึ่งอาจเข้าใจว่าธรรมชาติคือพระเจ้าและผลิตผลที่พระเจ้าสร้าง แต่อีกสมัยหนึ่งอาจหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเอาตามกฎแห่งความเปลี่ยนแปลง ความเหมาะสมและความไม่แน่นอนก็ได้

ศิลปะ หมายถึง การแสดงออกของมนุษย์ตามปริมาณของโลกภายนอกและโลกภายใน (Art is expression) การแสดงออกเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่ขาดไม่ได้ แต่ถ้าแสดงอารมณ์โดยปราศจากสติควบคุม และผลงานที่มนุษย์แสดงออกอย่างที่ไม่มีความตั้งใจ ไม่ถือว่าเป็นงานศิลปะ ศิลปะตามความหมายนี้หมายถึงการแสดงออกที่ถูกกลั่นกรองและต้องไม่ให้เสื่อมเสียศีลธรรมและที่สำคัญต้องส่งเสริมวัฒนธรรมให้ดีขึ้น การสลัดสี การวาดสีลงบนพื้นผ้าใบ การใช้ไม้กวาดระบายสี หรือการระบายสีด้วยวิธีการต่างๆ จัดว่าเป็นวิธีการใช้เครื่องมือถ่ายทอดอย่างหนึ่ง แต่ถ้าผู้สร้างงานศิลปะทำไปด้วยขาดความมุ่งหมาย ไม่มีความประทับใจ ไม่มีอารมณ์ในการแสดงออก ก็ถือ

ว่างานชิ้นนั้นไม่ใช่เป็นงานศิลปะ การแสดงออกอย่างมีสติในการสร้างสรรค์งานศิลปะนั้น ต้องประกอบด้วย

- ความรู้ความเข้าใจ หรือประสบการณ์ในการแสดงออกนั้นๆ
- ความฉลาด รู้จักเลือก สกัด ตัดทอน เอาเฉพาะส่วนที่จำเป็น
- ความเหมาะสมของเรื่องและสภาพความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิต หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น
- การเข้าใจเลือกหาวัสดุ เพื่อใช้ในการแสดงออกอย่างเหมาะสมตรงกับคุณสมบัติและความมุ่งหมาย
- การแสดงออกต้องเต็มไปด้วยจินตนาการ ความหวังและความคิดสร้างสรรค์

ส่วนประกอบของคุณสมบัติในข้างต้นนี้เป็นการแสดงออกของมนุษย์ รวมทั้งความตั้งใจที่จะถ่ายทอดโลกภายนอกที่มองเห็นด้วยวัสดุที่เหมาะสม ผลงานนั้นถือว่าเป็นศิลปะที่มองเห็น หรือทัศนศิลป์ (Visual Art) ถ้าผลงานนั้นสนองประสาทด้านอื่นๆ จะมีชื่อเรียกเฉพาะโดยตรง เช่น โสตศิลป์ (Audio Art) หรือ วรรณศิลป์ เป็นต้น

ศิลปะ เป็นสื่อกลางที่เข้าใจระหว่างกันเป็นภาษาอย่างหนึ่ง (Art communication and language) ตามความหมายนี้อาจจะวิจารณ์ได้ 2 ประเด็นกว้างๆ คือ สื่อกลางสากลและภาษา เพราะความหมายของสองคำนี้คล้ายกันมาก ที่ว่าศิลปะเป็นสื่อ หมายถึงว่าผู้สร้างศิลปะกับผู้ดูต่างเข้าใจร่วมกันได้ในรูปแบบศิลปะที่มองเห็นนั้นๆ รู้ว่าผู้สร้างกำลังจะอธิบายหรือบอกกล่าวอะไร ด้วยวัสดุชนิดไหน เช่น การเห็นไฟแดงตามทางแยกแสดงว่ารถต้องหยุด ความเข้าใจดังกล่าวจะถือว่าเป็นศิลปะด้วยหรือไม่ เพราะเป็นสื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน

ในกรณีของสื่อความหมายร่วมกันนี้เรียกว่า “สัญลักษณ์” แทนที่จะเรียกว่าศิลปะ เพราะเป็นข้อตกลงร่วมกันในสังคม เท่ากับว่าเป็นการบังคับเสรีภาพของผู้ดูให้ปฏิบัติตาม แต่ศิลปะไม่มีข้อจำกัดหรือบังคับเสรีภาพผู้ดูศิลปะ พยายามสร้างสื่อให้ผู้ดูด้วยความพอใจหรือสมัครใจมากกว่า (อารี สุทธิพันธุ์, 2539 : 12 – 16)

ศิลปะเกี่ยวข้องกับมนุษย์ มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีสมองที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้ ศิลปะเป็นการแสดงออกทางความงามของมนุษย์ด้วยกระบวนการต่างๆ ทั้งเลียนแบบธรรมชาติและถ่ายทอดความคิดที่หลากหลาย มีเสรีภาพสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ มีการคิดค้นกลวิธีต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์และนำเสนอผลงานศิลปะที่แปลกใหม่ การแสดงออกทางความงามของมนุษย์ หรือที่เรียกว่า ศิลปะนั้นเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปแบบต่างๆ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะผู้ที่เป็ศิลปินเท่านั้น หากแต่เป็นเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ได้ ศิลปะยังเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ศิลปะมีความแตกต่างกันไปด้วย

วิรุณ ตั้งเจริญ กล่าวถึงความหมายของศิลปะว่า “ศิลปะ” ครอบคลุมกว้างและหลากหลาย ศิลปะการแสดงดนตรี วรรณกรรม ทัศนศิลป์ สถาปัตยกรรม ทัศนศิลป์ (Visual Art) ที่ใช้สิ่งทั้งประจักษ์ สิ่งที่มองเห็น สิ่งสัมผัสได้ เป็นภาพหรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ กำลังพัฒนาปรับเปลี่ยนไปสู่ศิลปะจินตทัศน์ (Imaging Art) ใช้การรับรู้ การสังเคราะห์ ใช้จินตภาพเป็นตัวตั้ง แล้วเลือกสรรสิ่งต่างๆ เพื่อตอบสนอง จินตภาพที่เกิดขึ้น เมื่อศิลปะเชื่อมโยงกับบริบททางวัฒนธรรม ศิลปะอาจเป็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม (Cultural Reflection) อาจเป็นสื่อในการแสดงออก

(Expressing) อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด สติปัญญา อาจเป็นการสำรวจตรวจสอบ การขุดค้น (Exploration) ที่ส่งผลกระทบต่อผู้คน ชุมชน สภาพแวดล้อม หรืออาจเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงโมโนทัศน์ (Conceptualization) กระตุ้นความคิดความอ่านด้วยความซับซ้อนหลากหลายในตัวตน ศิลปะจึงอยู่กับวัฒนธรรมอย่างผสมผสาน กลมกลืน และมีความหลากหลาย (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2551 : 2 – 3)

1.5.2 ศิลปวัฒนธรรม

ในแง่ของความหมาย วัฒนธรรมหมายถึงความเจริญทางความงาม ซึ่งความเจริญนี้เชื่อมโยงกับคำว่า วัฒนธรรม อันหมายถึงความเจริญงอกงาม การพัฒนา ที่เป็นธรรม ไม่ใช่ขอธรรม โดยกระบวนการของการเจริญงอกงามนั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลง มีการเลื่อนไหลอย่างไม่หยุดนิ่ง มีความหลากหลายจนกลายเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นๆ เมื่อนำเอาวัฒนธรรมมารวมกับศิลปะ ที่เป็นเรื่องของความงาม สุนทรียภาพ กลายเป็นคำว่าศิลปวัฒนธรรม ดังนั้นศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นความงามที่มีแบบแผน มีความดีงาม คู่กับวิถีชีวิตของคนในแต่ละสังคม แสดงออกถึงพฤติกรรมทางความงามของคนในแต่ละสังคม ศิลปวัฒนธรรมมีการปรับเปลี่ยน เลื่อนไหล ไปตามความชอบและความนิยมในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมต่างๆที่ส่งผลให้คนในแต่ละสังคมได้แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดลงสู่งานศิลปะจนกลายเป็นวัฒนธรรม

เมื่อวัฒนธรรมและศิลปะ เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ วัฒนธรรมได้แทรกไปในทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตมนุษย์ ความคิดความเชื่อของคนแต่ละสังคม มีความแตกต่างกันในเมื่อศิลปะมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ศิลปะในแต่ละสังคมจึงมีความแตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้ในแง่มุมต่างของศิลปะ มีการถ่ายทอดในแบบต่างๆ ทั้งเป็นการลอกเลียนแบบธรรมชาติ ที่ประทับใจต่อโลกภายนอก วัตถุหรือตามเหตุการณ์นั้นๆ ศิลปะเป็นการแสดงออกมาของมนุษย์ทั้งโลกภายในและภายนอก รวมทั้งเป็นภาพที่สามารถเข้าใจร่วมกันได้ และเมื่อกล่าวถึงศิลปวัฒนธรรมที่มีทั้งคำว่าศิลปะและวัฒนธรรม การผสมผสานระหว่างศิลปะกับวัฒนธรรมก่อให้เกิดพลังร่วม กล่าวคือศิลปะและวัฒนธรรมที่เอาศิลปะเป็นภาพใหญ่ หรือศิลปวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับ “ศิลปะ” โดยมี “วัฒนธรรม” บูรณาการร่วมเป็นพลังขับเคลื่อน เป็นวัฒนธรรมในเชิงศิลปะ

2. แนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ในทางพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมดา ไตรลักษณ์เป็นเรื่องของความเปลี่ยนแปลงในทุกสรรพสิ่ง รวมทั้งมนุษย์ที่ต้องพบกับความทุกข์อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง คือทุกข์ มนุษย์ต้องอยู่กับความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ที่เป็นไปตามธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง คืออนิจจัง และความไม่มีตัวตนทั้งหลายที่เป็นเพียงรูปชั่วคราวซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอคือ อนัตตา

เฮราคลิตัส นักปรัชญาชาวกรีก กล่าวไว้เมื่อเกือบสามพันปีที่แล้วว่า เราไม่สามารถจุ่มเท้าลงสายน้ำสายเดียวกันได้ถึงสองครั้ง ทุกครั้งเมื่อเราหวนกลับมา สายน้ำนั้นก็ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว สายน้ำไม่มีวันหวนกลับ เวลาไม่มีวันหวนคืน การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสัจธรรมเที่ยงแท้ของชีวิตและธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน

พจนานุกรมศัพท์สังคมนิยมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2532) ได้ให้คำจำกัดความถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมคือ การที่ระบบสังคมกระบวนการแบบอย่าง หรือรูปแบบทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบครอบครัว ระบบการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นระบบใดก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในสังคมนี้จะก้าวหน้าหรือถดถอย เป็นไปอย่างรวดเร็วหรือช้าคราว โดยวางแผนให้เป็นไปหรือเป็นไปเอง และที่เป็นประโยชน์หรือโทษได้ทั้งสิ้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นศาสตร์เริ่มต้นในการศึกษาทางมานุษยวิทยาในยุคแรกๆ ของการศึกษาเกี่ยวกับหลักการแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์และสังคมวัฒนธรรมนั้น เอ็ดเวิร์ด บี. ไทยเลอร์ ได้ศึกษากระบวนการวิวัฒนาการความเชื่อจากไสยศาสตร์ไปสู่ศาสนาและวิทยาศาสตร์ ลิวอิส เอนรี มอร์แกน ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมจากสังคมเรียบง่ายไปสู่สังคมที่ซับซ้อน โรเบิร์ต เรดฟิลด์ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงในสังคมชาวนา โรเบิร์ต อาดัมส์ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของเมโสโปเตเมียจากหลักฐานทางโบราณคดี เลสลีย์ ไวต์ เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลง หรือวิวัฒนาการของมนุษย์ขึ้นอยู่กับระดับของการพัฒนาของเทคโนโลยีและความสามารถในการใช้พลังงาน ในยุคล่าอาณานิคม นักมานุษยวิทยาหลายท่านได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองต่างๆ ในทวีปแอฟริกา อเมริกา และเอเชีย ที่เกิดจากการครอบงำจากประเทศมหาอำนาจ รวมทั้งการตัดวงทรัพยากรและวัตถุดิบเพื่อป้อนสู่ระบบอุตสาหกรรม โดยศึกษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ในช่วงเวลานั้นนักมานุษยวิทยามักจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยมโนทัศน์บางประการ เช่น การค้นพบและการคิดค้นเทคโนโลยีต่างๆ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และการครอบงำทางวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 234 – 235)

Vago ถูกอ้างในนิเทศ ดินณะกุล กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ แนวคิดที่เป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีการวางแผน หรือมีการวางแผนอย่างมีคุณภาพ หรือการเปลี่ยนแปลงในปรากฏการณ์เกี่ยวกับสังคมในเชิงปริมาณ ซึ่งสามารถอธิบายเป็นลักษณะวิเคราะห์ส่วนประกอบเกี่ยวกับสังคมในเชิงปริมาณ ซึ่งสามารถอธิบายเป็นลักษณะวิเคราะห์ส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ 6 ลักษณะ เราเรียกส่วนประกอบเหล่านี้ว่า

1. เอกลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลง (Identity of change) หมายถึง ปรากฏการณ์เกี่ยวกับสังคมที่มีลักษณะเฉพาะภายใต้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติที่เด่นชัด พฤติกรรม ทศนคติ การมีปฏิสัมพันธ์กัน โครงสร้างของอำนาจ อัตราเฉลี่ยของผลผลิต รูปแบบการใช้สิทธิออกเสียง ความมีเกียรติ การจัดลำดับชั้นทางสังคม

2. ระดับการเปลี่ยนแปลง (Level of change) ได้กล่าวถึงสถานที่ในระบบสังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ระดับการเปลี่ยนแปลงอาจจะถูกกำหนดเป็นบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน และสังคม

3. ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง (Duration) หมายถึง ระยะเวลาที่ครอบคลุมรูปแบบการเปลี่ยนแปลง ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงอาจหมายถึง ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาหรือระยะสั้น

4. ทิศทางการเปลี่ยนแปลง (Direction of change) อาจแสดงถึงการพัฒนาหรือการเสื่อมสลาย ความก้าวหน้าหรือถดถอย หมุนเวียนไปตามวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นเป็นวัฏจักรหรือขั้นตอน หรือเป็นปฏิกิริยาตอบรับรูปแบบอื่นๆ ทิศทางการเปลี่ยนแปลงอาจมีการขึ้นลงหรือผันแปรได้

5. ความสำคัญในการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) อาจมีพื้นฐานมาจากโครงสร้าง 3 ส่วน จากการเพิ่มหรือการเปลี่ยนแปลงในส่วนสุดท้ายการเปลี่ยนแปลงแบบเบ็ดเสร็จและการปฏิวัติการเปลี่ยนแปลง

6. อัตราการเปลี่ยนแปลง (Rate of change) อาจมีพื้นฐานมาจากมาตรวัด เช่น เร็วหรือช้า ต่อเนื่องหรือติดขัด การลำดับชั้นอย่างเป็นระเบียบ หรือการเอาแน่ไม่ได้

นักทฤษฎีกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันมีผลมาจากการมีแรงกดดันที่มองไม่เห็นซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ ปัจจัยที่กำหนดให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือแรงกดดันที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเจริญทางเทคโนโลยี การจัดลำดับชั้นทางสังคมและระบบเศรษฐกิจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม

หลายท่านสงสัยว่า ทำไมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ อะไรคือธรรมชาติของมนุษย์ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นตัวสนับสนุนหรือต้องการการเปลี่ยนแปลง ในสังคมที่มีความซับซ้อน มีลักษณะพิเศษและเป็นสังคมที่แสดงให้เห็นความแตกต่างจากสังคมอื่น มักมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้นสัดส่วนที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นี้มีความสัมพันธ์อย่างเห็นได้ชัดกับความรู้ที่สะสมมาทั้งในเรื่องของเทคโนโลยีและสังคม (นิเทศ ดินณะกุล. 2551 : 10 – 12)

กล่าวสรุปแล้วการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีการพัฒนาความคิดอยู่ตลอด จึงส่งผลให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง ปรากฏการณ์ในเรื่องความเปลี่ยนแปลงของสังคม มีทั้งที่มีกระบวนการวางแผนเพื่อเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามสิ่งที่ควรจะเป็น การเปลี่ยนแปลงเป็นไปเองโดยไม่ต้องวางแผนใดๆ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมในเชิงปริมาณ ซึ่งมีส่วนต่างๆ ที่สัมพันธ์กันอันส่งผลสู่การเปลี่ยนแปลง ได้แก่ เอกลักษณะที่เปลี่ยนแปลง ระดับการเปลี่ยนแปลง ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง ทิศทางการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงและอัตราการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้เป็นผลมาจากแรงกดดันที่ไม่สามารถมองเห็นที่ส่งผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ชนชั้นทางสังคม เทคโนโลยีและเศรษฐกิจ

2.1 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันมีหลายประการ เช่น สังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น มีความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นภายในสังคมและระหว่างสังคมเพิ่มขึ้น มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนถาวร และชุมชนเมืองมากขึ้น มีสิ่งประดิษฐ์ใหม่เกิดขึ้น ตลอดจนจะมีผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น ข่าวสาร ความรู้เพิ่มมากขึ้น แต่โดยทั่วไปแล้ว สามารถแบ่งลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายในของระบบสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการที่สมาชิกภายในระบบสังคมนั้นเป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ และเผยแพร่เอง เช่น การ

เปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ทำให้คนในชุมชนต้องประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มชนิดใหม่นั้น และเผยแพร่ให้มีการใช้ในชุมชนนั้น

การเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกของระบบสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลภายนอกมีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น คนในชุมชนเลียนแบบการแต่งกายจากคนในเมืองหรือโครงการต่างๆ ที่รัฐหรือหน่วยงานเอกชนจัดขึ้นเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ในชุมชน หรือโดยการรับสิ่งใหม่จากสังคมอื่นเข้ามา ก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีทางการผลิต เช่น การใช้เครื่องจักรกลในการเกษตรแทนการใช้แรงงานคนและสัตว์ ทำให้เกิดการทำให้ไร่ขนาดใหญ่และลดการใช้แรงงาน เป็นต้น

2.2 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการตอบสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งสามารถสรุปสาเหตุหลักๆ ของการเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้

ความต้องการปรุ่งแต่งวัฒนธรรมและสังคมให้เจริญงอกงามขึ้น มีการปรับวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การรับประทานอาหาร เป็นต้น

การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากสังคมอื่น ซึ่งเกิดจากความเจริญในด้านการสื่อสารที่อำนวยความสะดวกติดต่อถึงกันอย่างสะดวกรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจากสังคมอื่นจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง

ความต้องการของมนุษย์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งมนุษย์มีแนวโน้มที่ต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองหรือสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ประชากรมีจำนวนมากขึ้น ทำให้มีการแข่งขันกันสูง เกิดความขัดแย้ง (Conflict) มากขึ้น อันเป็นปัญหาที่มนุษย์ต้องหาวิธีการสร้างระเบียบเพื่อแก้ไขความยุ่งยากดังกล่าว ดังนั้น วัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและพฤติกรรมของคนในสังคมอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการสื่อสารในอันที่จะส่งผลต่อการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้นนั้น ขึ้นอยู่กับการวางแผนการสื่อสารอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยมีรากฐานมาจากข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในสังคม อันเป็นเป้าหมายส่วนใหญ่เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพัฒนาพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนี้สามารถวัดได้ด้วยยุทธวิธีการสื่อสารหลากหลายรูปแบบผสมผสานกัน

การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอาจส่งผลสะท้อนต่อเนื่องกันไป และผลสรุปก็คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่การเปลี่ยนแปลงที่สังคมต้องการ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า “การพัฒนา” ทั้งนี้ก็เพราะว่าการพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ได้กำหนดทิศทางและจุดมุ่งหมาย รวมทั้งมีการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลาที่สามารถกำหนดได้ไว้ด้วย การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นสภาวะความเคลื่อนไหวจากเวลาหนึ่งไปสู่เวลาหนึ่ง แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในที่นี้หมายถึง แนวทางที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

ตั้งแต่ระดับสากล สถาบันไปจนถึงระดับสังคม จากลักษณะที่สังคมเคยเป็นอยู่ให้ก้าวไปสู่ในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าสังคมที่ได้รับการพัฒนานั่นเอง (จินตวีร์ เกษมสุข. 2554 : 11 – 14)

3. แนวคิดและทฤษฎีโลกาภิวัตน์

3.1 คำและความหมายของโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์ หรือ โลกาภิวัตน์(อังกฤษ:globalization)โลกาภิวัตน์ globalisa(z)a(tion) โลกาภิวัตน์ เป็นการสร้างคำตามหลักการสนธิคำ 2 คำ คือ โลก และ อภิวัตน์ คำว่า อภิวัตน์ มาจากอุปสรรค อภิ + กับธาตุ วัต ในภาษาบาลี ตรงกับ วฤต ธาตุ ในภาษาสันสกฤต ในภาษาไทยแผลงมาเป็น วัตน์ คำ อภิวัตน์ มีความหมาย การเข้าถึง การแผ่ถึง การเอาชนะ

โลกาภิวัตน์ มีความหมายว่า การแผ่ถึงกันทั่วโลก การเข้าถึงโลก การเอาชนะโลก globalisa(z)a(tion) หมายถึงการทำให้แพร่หลายไปทั่วโลก ความเป็นไปทั่วโลก การเปลี่ยนแปลงที่กระทบถึงกันทั่วโลก การเกี่ยวโยงกันทั่วโลก

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้นิยามคำ โลกาภิวัตน์ ว่า "น. การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น (ป. โลก + อภิวัตน์) (อ. globalization)"

ผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพัทธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยธุรกิจ และรัฐบาล ทั่วทั้งโลก

โลกาภิวัตน์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง "การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น" โลกาภิวัตน์ เป็นคำศัพท์เฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ของสังคมโลกที่เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในส่วหนึ่งของโลก ส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ของโลก

โลกาภิวัตน์ หมายถึงกระบวนการที่ประชากรของโลกถูกล้อมรวมกลายเป็นสังคมเดี่ยว กระบวนการนี้เกิดจากแรงของอิทธิพลร่วมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสังคม วัฒนธรรมและการเมือง (Sheila L. Croucher. 2004 :10)

3.2 ความเป็นมาของโลกาภิวัตน์

คำว่า โลกาภิวัตน์ สามารถสืบย้อนไปได้ถึง พ.ศ. 2487 (1944) แต่ได้นำมาใช้โดยนักเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 (1981) มาเรื่อยๆ อย่างไรก็ดี แนวคิดยังไม่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับจนกระทั่งหลัง พ.ศ. 2538 (1995) เป็นต้นมา แนวคิดแรกสุดและการพยากรณ์ถึงการหลอมรวมของสังคมของโลกเกิดจากข้อเขียนของนักประกอบการที่ผันตัวเป็นศาสตราจารย์ชื่อ ชาร์ลส์ ทาซ รัสเซลล์ (Charles Taze Russell) ผู้ใช้คำว่า “บริษัทยักษ์ใหญ่” (corporate giants) เมื่อปี พ.ศ. 2440 นักวิทยาศาสตร์สังคมหลายท่านได้พยายามแสดงให้เห็นความต่อเนื่องระหว่างแนวโน้มร่วมสมัยของ

โลกาภิวัตน์กับยุคก่อนหน้านั้น เมื่อปี พ.ศ. 2440 นักวิทยาศาสตร์สังคมนิยมหลายท่านได้พยายามแสดงให้เห็นความต่อเนื่องระหว่างแนวโน้มร่วมสมัยของโลกาภิวัตน์กับยุคก่อนหน้านั้น ยุคแรกของโลกาภิวัตน์ (ในความหมายเต็ม) ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 (พ.ศ. 2344 – พ.ศ. 2443) เป็นการเติบโตที่รวดเร็วมากในด้านการค้านานาชาติระหว่างจักรวรรดิอำนาจในยุโรป อาณานิคมของยุโรปและสหรัฐฯ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 โลกาภิวัตน์ได้เริ่มขึ้นใหม่และถูกขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าใหญ่ๆ ที่ช่วยทำให้ลดค่าใช้จ่ายและราคาสินค้าลงได้มาก

โลกาภิวัตน์ ถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่ใช้เวลาเป็นศตวรรษที่ติดตามการขยายตัวของประชากรและการเจริญเติบโตทางอารยธรรมที่ถูกเร่งในอัตราสูงมากในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา รูปแบบโลกาภิวัตน์ยุคแรกๆ มีมาตั้งแต่สมัยจักรวรรดิโรมัน จักรวรรดิพาเชีย (จักรวรรดิอิหร่านระหว่าง พ.ศ. 296 – พ.ศ. 763) และสมัยราชวงศ์ฮั่นเมื่อเส้นทางสายไหมที่เริ่มจากจีนไปถึงชายแดนของจักรวรรดิพาเชียและต่อเนื่องไปสู่กรุงโรม ยุคทองของอิสลามนับเป็นตัวอย่างหนึ่งเมื่อพ่อค้าและนักสำรวจชาวมุสลิมวางรากฐานเศรษฐกิจของโลกยุคแรกไปทั่ว “โลกเก่า” ยังผลให้เกิดโลกาภิวัตน์กับพืชผล การค้า ความรู้และเทคโนโลยีต่อมาถึงระหว่างยุคของจักรวรรดิมองโกลซึ่งมีความเจริญมากขึ้นตามเส้นทางสายไหม การบูรณาการโลกาภิวัตน์มีความต่อเนื่องมาถึงยุคขยายตัวทางการค้าของยุโรปเมื่อถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 (ระหว่าง พ.ศ. 2043 – พ.ศ. 2242) เมื่อจักรวรรดิโปรตุเกสและจักรวรรดิสเปนได้แผ่ขยายไปทั่วทุกมุมโลกหลังจากที่ได้ขยายไปถึงอเมริกา

โลกาภิวัตน์กลายเป็นปรากฏการณ์ทางธุรกิจในคริสต์ศตวรรษที่ 17 (พ.ศ. 2143 – พ.ศ. 2242) เมื่อบริษัทดัตช์อินเดียตะวันออก ซึ่งถือกันว่าเป็น “บริษัทข้ามชาติ” แรกได้รับการจัดตั้งขึ้น แต่เนื่องจากการมีความเสี่ยงที่สูงมากในการค้าระหว่างประเทศ บริษัทดัตช์อินเดียตะวันออกได้กลายเป็นบริษัทแรกของโลกที่ใช้วิธีกระจายความเสี่ยง ยอมให้มีการร่วมเป็นเจ้าของด้วยการออกหุ้น ซึ่งเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญที่ทำให้เกิดโลกาภิวัตน์

การปล่อยหรือการเปิดเสรีทางการค้าในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งบางครั้งเรียกกันว่า “ยุคแรกแห่งโลกาภิวัตน์” เป็นยุคที่มีลักษณะการเจริญเติบโตของการค้าและการลงทุนของโลกในอัตราที่รวดเร็วระหว่างจักรวรรดิอำนาจยุโรปกับอาณานิคมต่อมากับสหรัฐฯ ในยุคนี้เองที่พื้นที่บริเวณใต้สะฮาราและหมู่เกาะแปซิฟิกถูกจัดรวมเข้าไว้ในระบบโลก “ยุคแรกแห่งโลกาภิวัตน์” เริ่มแตกสลายเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้น และต่อมาได้ล่มสลายในช่วงวิกฤติมาตรฐานทองคำในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2468 – พ.ศ. 2478

ในปลายศตวรรษที่ 20 ราวปี ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523) สังคมได้ก้าวไกลสู่การเปลี่ยนแปลงมิติวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งสภาวะแวดล้อมระดับโลก ที่เชื่อมโยงกันทั้งโลกด้วยการสื่อสารแบบใหม่ หรือที่เรียกว่าไฮเทค (Hi-tech) ภายใต้อำนาจ Globalization ถึงกระนั้นก็ยังมิใช่ให้คำนิยามความหมายของโลกาภิวัตน์ไว้อย่างหลากหลาย ในที่นี้ขอยกตัวอย่างคำนิยามของ ศาสตราจารย์ ดร.ชยอนันต์ สมุทรวณิช ที่ใช้คำว่า “โลกาภิวัตน์” แปลความหมายได้คือความประพืดของโลก และต่อมาใช้คำว่า “โลกาภิวัตน์” (ใช้อักษร ฒ) ซึ่งมีความหมายไม่ตรงมากนักในการนี้ราชบัณฑิตยสถาน จึงได้บัญญัติคำให้มีความหมายตรงที่สุด โดยใช้คำว่า “โลกาภิวัตน์” (ใช้อักษร ต) ซึ่งมาจากคำว่า “โลก” กับคำว่า “อภิวัตถ์” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Globalization” ซึ่งพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า การแพร่กระจายไปทั่วโลก ซึ่งเป็นเรื่องของ

ประชาคมโลก ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตามในโลก ผู้คนสามารถรับรู้ สัมผัส หรือรับผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง อันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ (ภณ ใจสมัคร. 2553 : 97)

3.3 โลกาภิวัตน์สมัยใหม่

โลกาภิวัตน์ในยุคตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นผลที่ตามมาจากการวางแผนของนักเศรษฐศาสตร์และผลประโยชน์ทางธุรกิจ รวมทั้งนักการเมืองได้ตระหนักถึงค่าใช้จ่ายที่สัมพันธ์กับลัทธิคุ้มครอง (Protectionism) การถดถอยของการรวมตัวทางเศรษฐกิจในระดับนานาชาติ ผลงานของพวกเขาได้นำไปสู่การประชุม “เบรตตัน วูด” (Bretton Woods) ที่ทำให้เกิดสถาบันนานาชาติหลายแห่งที่มีวัตถุประสงค์คอยเฝ้ามองกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ฟื้นตัวใหม่ คอยส่งเสริมการเจริญเติบโตและจัดการกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นตามมา สถาบันดังกล่าวได้แก่ “ธนาคารสากลเพื่อการฟื้นฟูและการพัฒนา” (ธนาคารโลก) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ทั้งสองสถาบันแสวงหาเทคโนโลยีขั้นก้าวหน้าต่างๆ มาใช้ เพื่อการลดต้นทุนการค้า มีการเจรจาทางการค้า ที่เดิมอยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์ของ GATT ซึ่งจัดการให้มีการประชุมเพื่อเจรจาทกลงยกเลิกข้อจำกัดที่กีดขวางการค้า โดยเสรีอย่างต่อเนื่อง การประชุมรอบบรูจเวย์ (พ.ศ. 2527 – พ.ศ. 2538) นำไปสู่การก่อตั้งองค์การการค้าโลก (WTO) เพื่อใช้เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งทางการค้า และเพื่อจัดวางพื้นฐานให้การค้าเป็นในบรรทัดฐานเดียวกัน ข้อตกลงทวิภาคี และพหุภาคีทางการค้า รวมถึงส่วนของ “สนธิสัญญาประชาคมยุโรป” (Maastricht Treaty) ของยุโรป และมีการตกลงและลงนามใน “ข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ” (NAFTA) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการลดอัตราภาษีและการกีดกันทางการค้า ผลของการตกลงนี้ทำให้สินค้าที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลอเมริกันไหลบ่าท่วมทับตลาดต่างประเทศ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. 2557 : ออนไลน์)

3.4 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในโลกาภิวัตน์

สังคมกับการเปลี่ยนแปลงเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่เป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หรือที่เรียกว่าเป็นการกระทำทางสังคม และวัฒนธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ซึ่งภายใต้ระบบของสังคมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดเวลาตามวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ ที่มีวิวัฒนาการไปสู่ความเป็นประชาคม(Civil Societies) มากขึ้น ดังกล่าวนี้อัลวิน ทอฟฟ์เลอร์ (Alvin Toffler) ได้เขียนหนังสือเรื่องคลื่นลูกที่สาม(The Third Wave) ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523) ในเนื้อหาเป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับสังคมโลกที่กำลังก้าวไปสู่สังคมใหม่ตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ทั่วโลกในเวลานั้น กล่าวคือ แต่เดิมสังคมมนุษย์เริ่มจากการเร่ร่อน ไม่มีหลักแหล่งแห่งที่ จนกระทั่งมีการตั้งหลักปักฐานก่อตัวขึ้นรวมเป็นสังคมที่อยู่กันอย่างเรียบง่าย จากนั้นสังคมมนุษย์ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการไปตามกาลเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์นั้นก็ได้เปรียบเทียบกับคลื่น 3 ลูก ดังนี้

คลื่นลูกที่ 1 ยุคสังคมเกษตรกรรม เป็นยุคที่มีวิถีสังคม การเมือง เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ(Livelihood Production) การดำรงอยู่อย่างปลอดภัย โดยอาศัยพลังอำนาจที่เชื่อมั่นกับ

ธรรมชาติ รวมทั้งผู้ถือครองทรัพยากร แสดงอำนาจการปกครองได้เหนือกว่า หรือ อำนาจนิยม เบ็ดเสร็จ

คลื่นลูกที่ 2 ยุคสังคมอุตสาหกรรม ในยุคนี้มีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่างๆ วิทยาการมีการพัฒนา หรือที่เรียกว่า สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) เป็นยุคที่มี นักวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นอย่างมากมาย วิทยาการทางด้านวิทยาศาสตร์ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น กว่าสังคมยุคเกษตรกรรม ตัวอย่างเช่น การที่ เจมส์ วัตต์ ได้ประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำ ส่งผลให้เกิดการผลิตสินค้าเป็นจำนวนมาก (Mass Production) มีการขยายการตลาดได้มากขึ้น ประกอบกับการ ปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรกในประเทศอังกฤษ ประมาณปี ค.ศ. 1780 (พ.ศ. 2323) มีการนำ เครื่องจักรกลต่างๆ เข้ามาการใช้แรงงานคน ส่งผลให้เกิดระบบโรงงาน ระบบนายทุน และเกิดลัทธิ จักรวรรดินิยม พัฒนาไปสู่ลัทธิชาตินิยม ทำยที่สุดก็เกิดการประหัตประหารกัน มีสงครามโลกครั้งที่ 1 สงครามโลกครั้งที่ 2 มีการแบ่งเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายเสรีนิยมโดยประเทศสหรัฐอเมริกา และฝ่ายสังคมนิยมโดยสหภาพโซเวียต ที่หวาดระแวงกันอยู่ตลอดเวลา จนกลายเป็นสงครามเย็น

คลื่นลูกที่ 3 ยุคสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ ในยุคนี้มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่สูงขึ้น มีการพัฒนาการทางด้านวิทยาการคอมพิวเตอร์ในปี ค.ศ. 1946 (พ.ศ. 2489) ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เพียงปีเดียว รวมทั้งมีการสร้างระบบเครือข่ายข้อมูลข่าวสารใน กระหวางกลาโหมสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1969 (พ.ศ. 2512) และสร้างเป็นระบบอินเทอร์เน็ต (INTERNET) มาจากคำว่า International Networking ในปี ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523) และ แพร่กระจายเป็นเครือข่ายครอบคลุมทั่วโลก (World Wide Web) ในปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) มีการแพร่กระจายเป็นเครือข่ายที่ครอบคลุมทั่วทั้งโลก (World Wide Web) ในปี ค.ศ. 1990 (พ.ศ. 2533) ระบบอิเล็กทรอนิกส์ เครือข่ายการสื่อสาร และการคมนาคม สามารถสนับสนุนการผลิต ส่งผล ให้สังคมมนุษย์มีความกลมกลืน ใกล้ชิด เป็นโลกที่ไร้พรมแดน หรือ “โลกาภิวัตน์” การเปลี่ยนแปลง อย่างใหญ่หลวงนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกสู่สังคมใหม่ ซึ่งส่งผลไปยังการจัดระเบียบโลกใหม่ (New World Order)

ประเด็นการเป็นแปลงเป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์นี้ ประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลโลกาภิวัตน์ ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2528 – 2530 ซึ่งประเทศไทยได้ก้าวไปสู่ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แบบก้าวกระโดด มีการเชื่อมโยงสานต่อขยายความร่วมมือต่างๆอย่างหลากหลายมาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่ง ภณ ใจสมัคร ได้แบ่งสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่หนึ่ง ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นผลมาจากการแผ่ขยาย อำนาจเพื่อล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยม ถือว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการสูญเสียความมั่นคง ความปลอดภัย และความสุขของประชาชนชาวสยาม โดยเฉพาะการถูกบังคับให้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน สมัยรัชกาลที่ 4 สนธิสัญญาเบาว์ริง ในวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2398 โดยเซอร์จอห์น เบาว์ริง ผู้แทนองค์สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย โดยตั้งศาลกงสุลของอังกฤษเพื่อไม่ให้ประชาชนอังกฤษที่ กระทำผิดต้องขึ้นศาลสยาม ทำให้ราชอาณาจักรสยามเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตมากมาย และจาก ผลแห่งสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้บ้านเมืองสยามต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม และการบีบบังคับให้เสียดินแดนในอำนาจปกครองของราชอาณาจักรสยามแก่อังกฤษและฝรั่งเศสในสมัย รัชกาลที่ 5 และการบีบบังคับไม่ให้อาณาจักรสยามจัดตั้งกองทัพในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่ด้วยพระ

ปรีชาชาญก็ทรงตั้งเป็นกองทหารเสือป่าแทน ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเหล่าขุนนางที่ผ่านการศึกษาเล่าเรียนจากต่างประเทศหลายคนกลายเป็นคนหัวรั้นใหม่โดยขาดเหตุผลและภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่รู้จักรักชาติและสมานไมตรีที่เหมาะสม ขณะเดียวกันเป็นสภาวะการณ์แห่งสงครามโลกครั้งที่ 1 ในปี ค.ศ. 1914 – 1918 (พ.ศ. 2457 – 2461) ด้วย ทำให้สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองส่งผลให้เกิดความไม่มั่นคงทุกด้าน

ช่วงที่สอง หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – 2540 เป็นผลมาจากความแปรปรวนทางโครงสร้างสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจในสังคมโลกตะวันตกที่พยายามแสดงอำนาจเหนือประเทศที่มีความด้อยวิทยาการ และอำนาจบีบคั้นทางการเมืองระหว่างประเทศทำให้ขุนนาง และข้าราชการระดับสูงขาดความอดทน มีการจัดตั้งเป็น “คณะราษฎร” และก่อการปฏิวัติการปกครองภายในราชอาณาจักรสยาม จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเกิดเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1939 – 1945 (พ.ศ. 2482 – 2488) มีการปฏิวัติวัฒนธรรมของชาติแบบดั้งเดิมเสียใหม่ โดยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม) นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น จัดทำนโยบาย “รัฐนิยม” มีการเปลี่ยนชื่อ “ราชอาณาจักรสยาม” ไปเป็น “ราชอาณาจักรไทย” หรือ “ประเทศไทย” และยกเลิกธรรมเนียมเก่าเช่น ห้ามกินหมาก ห้ามเล่นดนตรีไทย เป็นต้น และให้มีการใส่หมวก เต้นรำลีลาศ รับประทานอาหารแบบตะวันตก ซึ่งประชาชนในเวลานั้นถือว่าการขัดต่อความรู้สึกและอารมณ์อย่างมาก และจากนั้นมาประเทศไทยก็เผชิญกับวิถีการเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้ นายทหารเป็นส่วนใหญ่ จะมีประชาชนโดยแท้จริงน้อยครั้ง และการก้าวสู่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นก็มีมากขึ้น

ช่วงที่สาม หลังสิ้นสุดสภาวะสงครามเย็น พ.ศ. 2534 - ปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาแห่งการเปิดโลกทัศน์ใหม่ในการพัฒนาบ้านเมืองเพราะพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีประกาศยุบสภา ทำให้มีการเลือกตั้งภายใต้ระบบพรรคการเมืองใหม่ และคนหน้าใหม่ แต่ประชาชนชาวไทยก็ยังคงยึดติดในตัวบุคคลและระบบอุปถัมภ์ ทำให้นายทหารอย่าง พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มาเป็นผู้นำรัฐบาล และสร้างนโยบายพัฒนาประเทศที่ท้าทายกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย โดยการ “เปลี่ยนสนามรบ เป็นสนามการค้า” เปิดประเทศไทยสู่ความเป็นสังคมร่วมสมัยแบบทุนนิยมเสรีตามแนวคิดภาวะทันสมัย (Modernization) อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของกระแสโลกไร้พรมแดนหรือโลกาภิวัตน์ (ภณ ใจสมัคร. 2553 : 94 – 95)

3.5 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์

สังคมทุกสังคมมีความแตกต่างและหลากหลาย เป็นเรื่องธรรมดาของผู้คนในสังคม วิธีคิดที่ส่งผลไปยังวิถีต่างๆ นั้นเป็นการสนองความต้องการของตนเองเป็นหลัก โดยไม่ต้องให้ผู้ใดมาครอบงำทางความคิด เสรีภาพทางความคิดในแต่ละสังคมนั้น ส่งผลให้เกิดความหลากหลายในสังคม หรือที่เรียกว่า “พหุสังคม”(Muti-Societies) แต่ทั้งนี้ต้องมีกฎระเบียบมาควบคุมเพื่อให้สังคมนั้นเกิดความสงบสุข ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาอุตสาหกรรมและ สังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วยการบุกรุก เป็นผลมาจากวิวัฒนาการทางอำนาจของส่วนกลาง ในการนี้ ภณ ใจสมัคร ได้เสนอแนวคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ ว่า

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยหรือสังคมอื่น ๆ มักเป็นการใช้โครงสร้างส่วนบน (Super-structure) จากรัฐ กลไกรัฐ และวัฒนธรรมของระบบเศรษฐกิจและการเมือง เป็นตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยการกำหนดทิศทางการเมืองเชิงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองในระบอบการเมืองการปกครองเป็นปัจจัยสำคัญ และโครงสร้างส่วนล่าง (Economic Base) ที่เป็นเศรษฐกิจพื้นฐาน เป็นพลังการผลิตและความสัมพันธ์การผลิต จะเป็นตัวการส่งเสริมและสนับสนุนโครงสร้างส่วนบนเสมอ และหากเกิดความไม่สมดุลหรือไม่เกื้อกูลกันก็จะมีปัญหาตามมาทันที ซึ่งเป็นแนวคิด Marxist ของ Karl Marx นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันเสนอไว้ ในกรณีนี้เห็นได้ว่า สังคมไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเพียงการย้ายฐานโครงสร้างอำนาจจากสถาบันพระมหากษัตริย์ไปสู่ชนชั้นนำทางอำนาจ (Elites) ในระบบการปกครองรูปแบบใหม่เท่านั้น ในขณะที่โครงสร้างอำนาจส่วนล่าง คือประชาชน ชนชั้นกลางยังคงเป็นผู้ถูกรอบงำอำนาจ และต้องพึ่งพิงโครงสร้างส่วนบนอยู่เช่นเดิม ทำให้การกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมไทยยังคงเป็นไปตามอุดมการณ์ของชนชั้นนำในชั้นอุปถัมภ์ทางการเมือง (นายทุนกับชนชั้นปกครอง) ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (Patron-Client Relationship) นำไปสู่การขยายฐานอำนาจทางการเมืองแบบชอนเร็นและแอบแฝงผลประโยชน์ หรือคอร์รัปชันนั่นเอง (ภณ ใจสมักร. 2553 : 98)

จากแนวคิดของ อัลวิล ทอฟฟ์เลอร์ ที่กล่าวถึง การปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยีครั้งยิ่งใหญ่ ในโลกยุคคลื่นลูกที่สามนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงกันทั้งหมด และสามารถติดต่อได้อย่างรวดเร็ว เป็นสังคมแห่งยุคข้อมูลข่าวสาร โลกทั้งโลกไม่มีพรมแดน เครื่องมือสื่อสารไม่ว่าจะเป็นดาวเทียม ระบบอินเทอร์เน็ต สามารถส่งต่อข้อมูลได้รวดเร็ว ทุกสิ่งทุกอย่างได้เปลี่ยนไปเกือบทั้งหมด โลกเปลี่ยนไปสู่ยุคดิจิทัล ส่งผลให้มนุษย์สามารถติดต่อใกล้ชิดกันมากขึ้น ย่นเวลาได้มากขึ้น เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อย่างมากมาย เกิดวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตแบบใหม่ เศรษฐกิจแนวใหม่ ดังกล่าวนี้นักสังคมศาสตร์เชื่อว่า โลกกำลังถูกจัดระเบียบด้วยสิ่งที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ จากการครอบงำของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก การมีอำนาจที่เหนือรัฐชาติของบรรษัทและองค์กรข้ามชาติ ระบบสารสนเทศ ได้แพร่กระจายผลผลิตผ่านภาพลักษณ์ทั่วโลก เป็นกระบวนการที่ชัดเจน ในบริบทวัฒนธรรมสื่อระดับโลก รวมทั้งวัฒนธรรมการบริโภคแบบทุนนิยมที่ครอบงำโลก

ประเทศไทยปฏิเสธไม่ได้ที่ต้องได้รับกระแสสังคมแบบโลกาภิวัตน์ การปรับตัวรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็ว สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเชื่อมโยงระหว่างความเก่ากับความใหม่ มีความหลากหลายทางด้านความเชื่อที่หลากหลายมิติ ถึงกระนั้นแม้ว่าสังคมไทยได้รับกระแสโลกาภิวัตน์ของสังคมโลกไร้พรมแดน แต่ทว่าความสำนึกในวัฒนธรรม สำนึกในตัวตนของไทยกลับเพิ่มมากขึ้น สังคมไทยเป็นสังคมที่ยอมรับความหลากหลายของสังคม หรือที่เรียกว่า พหุสังคม ดังจะเห็นได้ว่าการเคลื่อนย้ายผู้คนระหว่างประเทศได้อย่างมากมาย ด้วยการติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว การเดินทางมีความสะดวกสบายมากขึ้น ธุรกิจการท่องเที่ยวข้ามชาติเติบโต เกิดปรากฏการณ์สำนึกรักในรากเหง้าของชาติพันธุ์ การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมที่หลากหลาย ตลอดจนการเรียกร้องสิทธิของชุมชนพลัดถิ่นในประเทศไทย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) โลกาภิวัตน์ จึง

ขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นด้วยปัจจัยสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่กระจายไปสู่สังคมทั่วโลก การปรับเปลี่ยนขยายอุดมการณ์ทางการเมืองแห่งโลกเสรีประชาธิปไตย การเพิ่มและขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและสังคมโลก และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความเร็วและทันสมัย

3.6 ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมสมัยในยุคโลกาภิวัตน์

ในยุคโลกาภิวัตน์ สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทัศนคติ ได้อ้างอิงถึงไพทอริส ลินลาร์ตัน ในการสัมมนาเรื่อง บทบาทการศึกษากับการเปลี่ยนแปลง สรุปความได้ดังนี้

สังคมต้องก้าวไปสู่สังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) มากขึ้น นวัตกรรมเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาทั้งอุตสาหกรรมภาคการเกษตร และอุตสาหกรรมภาคพลังงาน และมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานที่มีความชำนาญเฉพาะทางมากขึ้น เช่น นโยบายการสร้างพลังงานทดแทน ซึ่งสังคมทั่วโลกเริ่มมีการสร้างอำนาจต่อรองแข่งขันระหว่างกันโดยปราศจากข้อมูลโต้แย้งแก่กัน

อุดมการณ์ความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) เป็นการมุ่งไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชน มีกระบวนการควบคุมกิจกรรมต่างๆ สร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อแสดงพลังความเป็นเจ้าของในแต่ละชุมชน

การจัดองค์การสมัยใหม่ (Bureaucratization) ระบบองค์การสมัยใหม่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารงานให้มีความกระชับ รวดเร็วต่อเหตุการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลง โดยเน้นที่ที่คุณภาพ ประสิทธิภาพของระบบงาน ระบบบุคคลและระบบองค์การให้มีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน

การสร้างสังคมชายขอบ (Marginalization) มีการเคลื่อนย้ายประชากรอย่างอิสระมากขึ้น ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายในสังคม หรือที่เรียกว่าพหุสังคมวัฒนธรรม การเกิดปัญหาต่างๆ ที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน เช่น ปัญหาคนเร่ร่อน ปัญหาการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

การเกิดสังคมเมือง (Urbanization) การพัฒนาสิ่งต่างๆในยุคโลกาภิวัตน์ ได้ส่งผลให้เกิดสังคมเมือง การเคลื่อนย้ายคน และงานดำเนินควบคู่กันไป ดังกล่าวนี้ทำให้ชุมชนต่างๆ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่กลายเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น นำไปสู่การสลายวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างสิ้นเชิง

การเสียสมดุลของธรรมชาติ (Environment) ผลจากการพัฒนานวัตกรรมต่างๆ เป็นผลให้เกิดการทำลายธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการกอบโกยผลประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ถูกทำลายนำไปสู่การเสียความสมดุลของระบบธรรมชาติ เช่น การใช้น้ำเกินความจำเป็น สภาวะเรือนกระจก การลู่กล้าแนวธรรมชาติ การใช้พลังงานใต้ดิน ทั้งหมดนี้เป็นการทำลายเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจและการผลิตแทบทั้งสิ้น

ปรับเปลี่ยนโครงสร้างประชากร (Population Structure) ความสลับซับซ้อนของสังคม ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่สลับซับซ้อนตามไปด้วย เช่น คนรุ่นใหม่เมื่อแต่งงานแล้วไม่นิยมมีบุตร ขณะเดียวกันสังคมก้าวไปสู่สังคมผู้สูงอายุ

โดยดำเนินควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ดังที่กล่าวมานี้ก็อาจจะเกิดความปลอดภัยในสังคมไทยในโลกยุคทุนนิยมได้ ถึงกระนั้นต้องควรเผื่อระวังสิ่งที่มากระทบสังคมไทยได้แก่

แนวโน้มจากธรรมเนียมเป็นทุนนิยม สมัยก่อนชุมชนเข้มแข็งเพราะความใกล้ชิดระหว่างบ้าน วัด มัสยิด โบสถ์ มีความกลมเกลียวดี แต่หากองค์การดังกล่าวละเลยและถือเอาทุนนิยมเป็นสำคัญ ความกลมเกลียวก็ห่างหายไป

แนวโน้มฆราวาสนิยมและทำลายธรรมชาติ คนไทยไม่เคยรักดิน รักน้ำ รักต้นไม้ รักภูเขา รักทะเล มีแต่ตักตวงเอาประโยชน์จนกลายเป็นผลสะท้อนกลับมา เช่น แผ่นดินถล่ม น้ำท่วม อากาศร้อน เป็นต้น

แนวโน้มไทยนิยมเป็นเทศนิยม ปัจจุบันเราตัดทานกระแสโลกาภิวัตน์ไม่ให้แพร่กระจายสู่พฤติกรรมสังคมของมนุษย์นั้นเป็นความยากลำบากแน่นอน คนลุ่มหลงแฟชั่นเกาหลี ยอมย้อมผม ย้อมผิว หรือแม้แต่การกินก็ต้องกินอาหารเสริมจนร่างกายกลับกลายเป็นโรคสับสนสารอาหาร (nutritional daze) เป็นต้น ได้แก่

แนวโน้มสาธารณนิยมเป็นปัจเจกนิยม คนไทยขาดจิตสาธารณะมากขึ้น มีลักษณะนิสัยแล้งน้ำใจมากขึ้น ไม่เห็นความจำเป็นหรือความสำคัญของส่วนรวม แต่กลับมองความสำคัญและความจำเป็นของตนเองเป็นสำคัญ (เกษม วัฒนชัย. 2549 : 125 – 129)

บทสรุปในประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลมายังสังคมไทย ที่สังคมไทยต้องปรับตัวให้สามารถอยู่ได้ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการก้าวสู่การพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การก้าวเข้าสู่ยุคคอมพิวเตอร์ทางประชาธิปไตยที่มีความหลากหลายทางความคิด การเกิดองค์กรใหม่ การสร้างสังคมชายขอบ การเกิดสังคมเมือง การเสียความสมดุลทางธรรมชาติที่โลกต้องรับผิดชอบร่วมกัน การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการตลาด ตลอดจนการสร้างความร่วมมือทางการตลาดร่วมทุนนั้น เป็นสิ่งที่สังคมไทยต้องเรียนรู้ให้เท่าทัน เนื่องจากสังคมไทยปฏิเสธสิ่งนี้ได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก

4. งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยและวรรณกรรมต่างๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาต่อยอด และประกอบการวิเคราะห์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยศึกษางานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังนี้

เครื่องมือ วิจัย (2537) ในงานวิจัยเรื่อง ชีวิต ศรัทธาและฝันผ้า การสืบทอดความรู้เรื่องผ้า อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยเรื่องนี้เน้นในเรื่องของความเชื่อในทางพุทธศาสนา โดยได้เชื่อมโยงนิทานพื้นบ้านกับชาดกให้เป็นเรื่องเดียวกันกับลวดลายของผ้าชิ้นตีนจกแม่แจ่ม ตัวอย่างเช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องเต้าน้อยยอองคำ ที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายนิทานพื้นบ้านเรื่องปลาบู่ทองของภาคกลาง ในเนื้อหาปรากฏการทอหูก และอีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องจันทชาติบูจี โดยเรื่องราวมีสองคนพี่น้องถูกพ่อแม่ไล่ออกจากบ้าน เพราะกินบูจีหมด เมื่อสองพี่น้องออกจากบ้าน ได้ผจญภัยพบทั้งคนและสัตว์ต่างๆ ที่ป่วยหรือตาย จนกระทั่งได้ไปพบงูสองตัว ตัวหนึ่งตายส่วนอีกตัวหนึ่งไปกัดเปลือกไม้มารักษาจนงูฟื้นคืนชีพ ท้ายที่สุดจันทชาติก็ได้อภิเษกกับธิดาของเจ้าเมือง ในเรื่องราวต่างๆ ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงระหว่างเรื่องราวนิทานกับลายผ้าชิ้นตีนจก ตัวอย่างสัตว์ต่างๆ อย่าง ช้าง นก หงส์ นั้นเป็นพาหนะของพระ

โพธิสัตว์ที่นำพาไปถึงการบรรลุพระโพธิญาณ เปรียบกับทางสะเปาของผ้าขึ้นตีนจก เป็นสำเนาทองที่ช่วยชีวิตสุวรรณสามกับแม่ให้บรรลุถึงฝั่งได้ เมื่อครั้งลูกลอยแพ

นอกจากนี้เครื่องมือฯ ยังได้บรรยายถึงอุดมคติ จิตวิญญาณ การสั่งสมบารมีในการทอผ้าขึ้นตีนจกของผู้หญิงแม่แจ่มว่า การทอผ้ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตอย่างแนบแน่น การขอผ้าของผู้หญิงแม่แจ่มนั้น เป็นวิถีทางที่ผู้หญิงได้มีโอกาสปฏิบัติโดยตรง เพื่อดำเนินตามรอยของพระพุทธเจ้า ในการสั่งสมบารมี จนกว่าบรรลุถึงพระโพธิญาณ จากผ้าผืนสีขาว จากนั้นค่อยๆ ผีกฝนการทอวันละเล็กละน้อย ผ่านลายเส้นตรง ผ่านลายดอกไม้ พืชพรรณต่างๆ ทั้งช้าง ม้า นาค เดินทางไปในจักรวาล ข้ามเขา ข้ามทะเลผ่านความยากลำบากขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึง “หงส์ดำ” ซึ่งอยู่ใจกลางลวดลายของผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม

เครื่องมือฯ ได้เปรียบเทียบผ้าขึ้นของนางมัทรี ที่กล่าวว่า “ผ้าขึ้นจกนกกอน” ที่ไม่ได้ตีความตามอำเภอใจ เป็นการการอธิบายเชิงเปรียบเทียบ แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ลวดลายโคมที่ขึ้น และห้องนก หรือแม่แต่ทางสะเปา ซึ่งเป็นโครงสร้างหลักในผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม ชวนให้เกิดจินตนาการถึงจักรวาลที่บรรทุกไว้ในคัมภีร์ หรือนิทานชาดก สำนวนที่ชาวแม่แจ่มติดใจว่า “นางมัทรีนุ่งขึ้นตีนจกนกกอน” นั้นมิใช่เป็นสำนวนที่คิดขึ้นคล้อยจองให้เข้ากับความเป็นท้องถิ่นของแม่แจ่ม แต่เป็นสำนวนนี้ได้ปรากฏในเนื้อหาของเทศน์มหาชาติกัณฑ์ “นครกัณฑ์” งานวิจัยของเครื่องมือฯ วุฒิการณ จึงเป็นงานวิจัยที่เป็นการตีความความหมายของลวดลายของผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม ผู้วิจัยได้อธิบายถึงความเชื่อมโยงระหว่างอุดมคติในพระพุทธศาสนา จักรวาล จนบรรลุถึงพระโพธิญาณ กับลวดลายทอของผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม

วิธนะ วัฒนาพันธุ์ (2544) ในงานวิจัยเรื่องศิลปะพื้นบ้านล้านนาการเปลี่ยนแปลงเพื่อการดำรงอยู่ งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งเน้นการศึกษาสำรวจและวิเคราะห์งานศิลปะพื้นบ้าน เป็นงานวิจัยที่ทำต่อเนื่องมาจากงานวิจัยที่ผู้วิจัยและคณะเคยทำไว้ เมื่อปี พ.ศ. 2521 โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและวิเคราะห์ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านคือ ไม้แกะสลัก เครื่องจักสาน และผ้าล้านนา (มุ่งเน้นศึกษาผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม) กล่าวเฉพาะผ้าทอแม่แจ่มในงานวิจัยเรื่องนี้กล่าวสรุปได้ว่า การทอผ้าขึ้นตีนจกเป็น บันไดบุญสู่สวรรค์ของผู้หญิง โดยให้ความสำคัญที่ลวดลายและสีบนผืนผ้าขึ้นตีนจก ว่าเป็นการถ่ายทอดจินตนาการบนพื้นฐานความคิดเรื่องจักรวาลคติในไตรภูมิ ที่เชื่อว่าการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ใน 3 ระดับของผลแห่งกรรมคือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ ของมนุษย์สามารถหลุดพ้นจากวัฏจักรของการเวียนว่ายตายเกิด ได้ด้วยการทำบุญทำทาน รักษาศีลและภาวนา เพื่อไปสู่นิพพาน ซึ่งการเดินทางไปสู่นิพพานนั้น มนุษย์ต้องผ่านป่าหิมพานต์ และต้องข้ามมหาสมุทรสี่พันนคร ที่เปรียบเทียบกับอุปสรรค หรือภาวะแห่งกิเลสที่มนุษย์ต้องเพียรพยายามก้าวข้ามไปถึงเขตแดนสวรรค์ ดังกล่าวนี้ รายงานการวิจัยเรื่องนี้ได้กล่าวถึง การเดินทางผ่านป่าหิมพานต์และมหาสมุทรสี่พันนครสู่สวรรค์ มีความเชื่อมโยงกับลวดลายผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่มที่มีลวดลายเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ในป่าหิมพานต์เช่น นก นาค หงส์ รวมทั้งลายทางสะเปา ที่ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงถึงเรือสำเภาที่นำพาพระพุทธองค์สู่นิพพาน และส่วนที่เป็นสีแดงในส่วนของตีนขึ้น เปรียบเทียบถึงการใช้สีแดงในภาพจิตรกรรมไทย การที่ผู้หญิงแม่แจ่มทอผ้าขึ้นตีนจก ก็เปรียบเหมือนการได้บรรลุไปสู่สวรรค์ นอกจากการทอผ้าขึ้นตีนจกแล้ว ผู้วิจัยยังเปรียบเทียบถึงการทอผ้าจิวรในงานบุญจุลกฐิน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าการทอผ้าความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

นั้น มี 2 ปรากฏการณ์คือ การทอผ้าตีนจกที่เป็นหนทางเชื่อมต่อระหว่างสวรรค์กับโลกมนุษย์ และการสร้างบุญที่ยิ่งใหญ่ของแม่หญิงแม่แจ่มที่ได้ทอผ้าจิวรเพื่อถวายพระในงานบุญจุลกฐิน

ปราโมทย์ ภัคคีติสาร (2547) ในงานวิจัยเรื่อง การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นตีนจกกับการรื้อฟื้นวัฒนธรรม งานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นในการศึกษาค้นคว้าในเพื่อความเข้าใจกระบวนการสร้างสรรค์คุณค่า และการรื้อฟื้นวัฒนธรรมการใช้ผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยที่ค่อนข้างละเอียดในเนื้อหา มีการใช้ภาษาเฉพาะที่ผู้อ่านในระดับชาวบ้านเข้าใจยาก ผู้วิจัยเน้นการศึกษาเชื่อมโยงปฏิบัติการภายในชุมชน กับกระบวนการประกอบสร้างและการนำเสนอคุณค่าจากกลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยมโนทัศน์การศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม การเมืองของการช่วงชิงนิยามความหมาย และแนวการศึกษาวัฒนธรรมนิยมมาใช้ในการวิเคราะห์

ผลการศึกษาสรุได้ว่า กระบวนการดังกล่าวมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับกระแสความคิดทางสังคม และสภาวะความต้องการการสร้างสังคมของชนชั้นกลางในเมือง กระบวนการสร้างความหมายนี้เกี่ยวพันกับการบริโภคคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ของผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม ในฐานะศิลปะพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังเกี่ยวพันกับการสร้างภาพแม่แจ่มในชนบทที่ยังไม่แปดเปื้อน ดังปรากฏในนิตยสารการท่องเที่ยวหลายฉบับ ภาพลักษณ์เช่นนี้สนองความต้องการของชนชั้นกลางในเมืองกลุ่มหนึ่งที่ต้องการย้อนกลับไปหาชีวิตแบบชนบท ชุดความรู้เกี่ยวกับผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่มถูกนำเสนอซ้ำๆ ในนิตยสารทั่วไป และสิ่งพิมพ์เชิงวิชาการ จนกลายเป็นชุดความรู้ที่ได้รับการยอมรับทั่วไปโดยผู้เชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตามชุดความรู้ชุดนี้ไม่ได้หยุดนิ่ง มีการผลิตชุดความรู้ใหม่ที่มีก็ต่อเติม เปลี่ยนแปลงความหมาย จนมีการย้อนแย้งกันเองของชุดความรู้

ชุดความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นโดยชนชั้นกลางในเรื่องนี้ เป็นภาพที่นำเสนอภาพแทนความจริงของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นการตัดทอน และมีเนื้อหาขัดแย้งกับประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วมของชุมชนท้องถิ่น ถึงแม้ว่าในสนามของการช่วงชิงนิยามความหมายต่อวัฒนธรรม กลุ่มปัญญาชนสามารถควบคุมทิศทางของความรู้ แต่เมื่อพวกเขาเข้าสู่ชุดความรู้เหล่านั้นให้คนท้องถิ่น จึงเกิดปฏิกิริยาการโต้ตอบ และสร้างบทสนทนาโดยอ้างอิงความทรงจำร่วมของชุมชนขึ้นมาเป็นการสนทนาที่โต้ตอบจากคนท้องถิ่นที่ปฏิบัติการอยู่ภายใต้เศรษฐกิจการเมืองของการสร้างเอกลักษณ์ ซึ่งเต็มไปด้วยการปฏิเสธ การต่อรอง การเลือกสรรชุดความรู้ที่ปัญญาชนนำเสนอ ทั้งนี้การสร้างตัวตนของท้องถิ่นยังเชื่อมโยงกับสภาวะที่ขึ้นตีนจกถูกนำเสนอในฐานะเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผอยทอง สมวธา (2549) ในงานวิจัยเรื่อง โครงการประวัติศาสตร์ผ้าตีนจก - ผ้าทอแม่แจ่ม งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ที่ผู้วิจัยและคณะเป็นคนในพื้นที่แม่แจ่ม เนื้อหาของงานวิจัยเรื่องนี้เน้นหนักในเรื่องผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่มเชิงประวัติศาสตร์ ในช่วงเวลา 100 ปีที่ผ่านมา ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวแม่แจ่ม นำเสนอความสำคัญของช่างทอชาวบ้าน ตั้งแต่รุ่นทวด ยายาย แม่ ลูก รวมทั้งความเป็นมาของแหล่งวัตถุดิบ โดยมีพื้นที่งานวิจัยหลัก ๑๔ หมู่บ้าน ของตำบลช่างเคิ่ง และตำบลท่าผา นอกจากนี้งานวิจัยเรื่องนี้ยังได้ทำงานเปรียบเทียบกับหมู่บ้านที่ทอผ้าขึ้นตีนจกคือบ้านไต้ กับหมู่บ้านที่จกผ้าขึ้นตีนจกไม่เป็นคือบ้านเหนือ รวมทั้งศึกษาวิถีชีวิต ตลอดถึงความสัมพันธ์ของคนในแม่แจ่มและนอกแม่แจ่ม โดยก่อนที่ผอยทองและคณะจะทำวิจัยเรื่องนี้ ได้เกิดคำถามหลายประเด็นในคำตอบของงานวิจัย หลายๆ เรื่องที่ผ่านมา คำถามที่วันนี้คือ จริงหรือไม่ที่ว่า “แม่หญิงแม่แจ่มทุกคนต้องมีผ้าตีนจกอย่างน้อยคนละหนึ่งผืน และแม่หญิงแม่แจ่มไปพึ่งเทศน์ ฟัง

ธรรม ฟังเจ้ายในวัด แล้วมาจินตนาการเอาสัตว์ป่าหิมพานต์จากนิทานเหล่านั้น มาจกลงในดินขึ้น” และประเด็นที่ว่า “แม่หญิงช่างทอแม่แจ่มเป็นเพียงหญิงยากจน และไม่มีชิ้นดินจกนุ่งทุกคน” ทั้งหมดนี้ได้ส่งผลให้ ผู้วิจัยและคณะค้นหาคำถามที่ว่า แม่หญิงแม่แจ่มเป็นอย่างไรที่รายงานวิจัยเรื่องที่เคยทำมาก่อนหน้านั้นว่าไว้หรือไม่ นักวิจัยได้ทำการศึกษาคำตอบในประเด็นดังกล่าวโดยเริ่มทำงานวิจัยตั้งแต่เดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2547

รายงานวิจัยเรื่องโครงการประวัติศาสตร์ผ้าตีนจก – ผ้าทอแม่แจ่ม ของผอ.ทอง สมวธา และคณะ สรุปได้ว่า การสืบทอดภูมิปัญญาของช่างทอผ้าจากแม่แจ่ม สืบเชื้อสายต้นตระกูลมาจากบ้านอาฮาม ต.ท่าผา และผู้หญิงแม่แจ่มเชื่อว่าทอผ้าเป็นทุกคน และช่างทอผ้าตีนจกแม่แจ่มส่วนใหญ่ค่อนข้างยากจน ทอไว้ใช้เอง แจกลูกหลาน ไม่ได้มีไว้ขาย ส่วนประเด็นเรื่องลายผ้าทอผ้าขึ้นตีนจกที่มาจากจินตนาการจากการไปฟังเทศน์ฟังธรรม ฟังเจ้ายที่วัด แล้วช่างทอเอาเรื่องราวทางพุทธศาสนา มาจินตนาการเป็นลายผ้าขึ้นตีนจกนั้น คำตอบคือ ไม่ใช่เป็นอย่างงานวิจัยที่เคยทำไว้ในฉบับก่อนๆ ได้อธิบายไว้ หากแต่ลายต่างๆ เป็นลวดลายที่ทำการสืบทอดกันมาตั้งแต่ก่อนแต่เดิมแล้ว มีชื่อเรียกทุกลาย ลายเก่ามี 15 ลาย คือ ลายเจียงแสน ลายละคอน ลายนาคกุม ลายชั้นสามแฉวง ฯลฯ ไม่ได้คิดขึ้นมาเอง มันมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมอยู่แล้ว ในส่วนของกระบวนการวิจัยนั้น เป็นวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้าน ชุมชน ตลอดไปถึงหน่วยงานต่างๆ ในรูปแบบของการจัดเวทีเสวนา เวทีการตรวจสอบข้อมูล เวทีคืนข้อมูล รวมทั้งการศึกษานอกพื้นที่วิจัย

ผลที่เป็นประโยชน์อันเนื่องมาจากการทำวิจัยเรื่องนี้คือ เกิดการรวมตัวระหว่างช่างทอรุ่นยาย รุ่นแม่ ตั้งเป็นกลุ่มวิจัยขอ และแตกสาขาทำถั่วเนา ข้าวแคบ บ้านไร่ และได้ต่อยอดในการทำถั่วเนา แผ่นปรุงรส และที่สำคัญคือการมีโอกาสได้นำผ้าตีนจกแม่แจ่มยื่นคำขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ อันเป็นผลประโยชน์โดยตรงโดยตรงของช่างทอทั้งแม่แจ่ม

ทรงพันธ์ วรรณมาศ (2547) ในงานวิจัยเรื่อง การจัดระบบฐานข้อมูลแบบลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และสื่อย้อมธรรมชาติในผ้าทอพื้นบ้านภาคเหนือ เพื่อพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยคอมพิวเตอร์ งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลลวดลายผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อ.จอมทอง อ.ดอยเต่า อ.ฮอด อ.แม่แจ่ม จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ อ.คูบัว อ.ดอนแร่ จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้แก่ อ.ลับแล อ.ตรอน จังหวัดแพร่ ได้แก่ อ.ลอง และการย้อมสีธรรมชาติ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าพื้นบ้านภาคเหนือด้วยระบบคอมพิวเตอร์ และรวบรวมประวัติความเป็นมาของลวดลาย เพื่อการพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน และเป็นฐานข้อมูลเพื่อนำไปพัฒนาลวดลายและการออกแบบผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังได้มีการรวบรวมการย้อมสีธรรมชาติอีกด้วย

นพพร พวงสมบัติ (2557) ในงานวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าขึ้นตีนจก อ.แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท่ามกลางบริบทสังคมบริโภคนิยม งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งเน้นการศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าขึ้นแม่แจ่ม เพื่อส่งผลต่อการปรับปรุงรูปแบบการจำหน่ายสินค้า ในการรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ กลุ่มผู้ผลิตผ้าขึ้นตีนจก และผลงานของนักวิจัยที่เข้าไปศึกษาผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่มในบริบทต่างๆ เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้า

ทอรวมทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ในฐานะที่ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันตาม แนวคิดการเรียนรู้สร้างสรรคินิยมแบบสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีทัศนะว่าความรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกชนในสังคมในลักษณะที่เป็นชุมชนปฏิบัติ ในมิตินงานของชุมชนปฏิบัติ มีประเด็นความผูกพันแบบต่างร่วมได้เสีย พื้นที่ในเชิงกายภาพ เป็นปัจจัยให้ชุมชนเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน และมีผลประโยชน์แบบต่างร่วมได้เสียร่วมกัน แต่มีความแตกต่างในระหว่างอดีตกับปัจจุบันคือ จากเดิมชุมชนได้ใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ ปัจจุบันชุมชนอาศัยทรัพยากรความรู้เพียงบางส่วน และได้เพิ่มความรู้ทางด้านบริหารจัดการเข้าไปกับการทอผ้า โดยมีเป้าหมายคือรายได้เข้ามาในครอบครัว ส่งผลให้งานผ้าทอในปัจจุบันเป็นเพียงงานทักษะฝีมือที่เปิดพื้นที่ให้ทุกคนที่สนใจสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่จำกัดเพศ วัย และเชื้อชาติ

ประเด็นกิจกรรมร่วมทำ จากตัวแบบความรู้ที่เปลี่ยนจากกุลสตรี ไปเป็นช่างทออาชีพ มีผลต่อปัจจัยการนำเข้าและวิธีการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่ตัวแบบที่ต้องการ ในขณะที่ตัวแบบในอดีตมีทักษะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้าในทุกมิติ ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การเก็บเกี่ยว การย้อม การทอ ไปจนถึงการตัดเย็บ แต่ในปัจจุบันกลับเริ่มมีความเฉพาะเจาะจงในกิจกรรมแต่ละส่วนของการทอผ้า เช่น การย้อม การตัด การทอ โดยไม่มีการถ่ายทอดความรู้ในด้านการปลูกฝ้าย แต่มีความรู้ทางการตลาดเข้าไปแทน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปผลในประเด็นนี้ต่อไปอีกว่า ในอดีตชุมชนจะแลกเปลี่ยนความรู้กันในระดับผลิตภัณฑ์เพื่อทำให้ผลิตภัณฑ์ดีขึ้น แต่ในปัจจุบันจะแลกเปลี่ยนที่เทคนิคการผลิต เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ ที่ทำขึ้นสามารถขายได้ในตลาด

ประเด็นคลังความรู้ที่แบ่งปัน ความรู้เรื่องผ้าของแม่แจ่มเดิมจะถูกบอกเล่าผ่านวัฒนธรรมและประเพณีค่านิยม ซึ่งกำกับบทบาทผู้ผลิตในครัวเรือนของสตรี แต่ในปัจจุบันสตรีมีโอกาสใช้ความสามารถด้านอื่นของตนในการผลิตสินค้าหรือบริการแล้วเปลี่ยนเป็นปัจจัยสี่ให้ครอบครัว ความสามารถในการทอผ้าของสตรีจึงมีความสำคัญน้อยลง ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือ ความรู้เรื่องผ้าถูกแยกย่อยเป็นส่วนๆ และค่อยๆ สูญหายออกไปจากชุมชน ทั้งในด้านความรู้และวัตถุดิบของความรู้ แต่ก็มีผู้ผลิตความรู้ชุดใหม่ๆ กลับคืนเข้าสู่ชุมชนโดยนักวิชาการ ซึ่งนำความรู้มารื้อฟื้น ติความใหม่เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งกระแสต้อนรับและต่อต้านชุดความรู้ต่างๆ แตกต่างกันไป การแบ่งความรู้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันยังมุ่งเน้นการตอบโจทย์ด้านการผลิต และเศรษฐกิจตามกระแสของสังคม บริโภคนิยมมากกว่าการถ่ายทอดแบ่งปันในเนื้อหาวัฒนธรรมประเพณี

สันติพงษ์ ช้างเผือก (2557) ในงานวิจัยเรื่อง ของหน้าหมู ในเนื้อหาได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนแม่แจ่มในอดีตที่ยากจนข้นแค้น การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด เป็นการถ่ายทอดชีวิตของคนแม่แจ่มที่อยู่ห่างไกลความเจริญ เป็นสภาพสังคมที่มีความบริสุทธิ์ ผู้คนมีความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน มีทั้งคนจน และคนมั่งมีในสังคมแม่แจ่ม มีทั้งการสัมปทานป่าไม้ เศรษฐีพ่อค้าข้าว ที่มีความเกี่ยวพันกับช่างทอผ้าขึ้นตีนจก ที่ว่าจะได้วัตถุดิบคือฝ้ายมาทอผ้าขึ้นตีนจก ต้องเอาแรงงานเข้าแลก แสดงให้เห็นว่ากว่าจะได้ผ้าชิ้นแต่ละผืนนั้นต้องใช้ความพยายาม อดทน และความชำนาญเป็นอย่างสูง การทอผ้าตีนจกหนึ่งผืน ใช้เวลาร่วมเดือน นอกจากนี้ยังได้อธิบายต่อไปอีกว่า ผู้หญิงแม่แจ่มไม่ได้ทอผ้าเป็นทุกคน

ทรงศักดิ์ ปรางวัฒนานุกูล จากหนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ : ผ้าแม่แจ่ม กล่าวถึงที่มาของลวดลายผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่มสรุปได้ว่า ลวดลายผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่มเป็นการได้รับ

อิทธิพลวัฒนธรรมมาจากถิ่นอื่น เช่น ลายละคร รับมาจากเมืองละคอน หรือเมืองลำปาง ส่วนลายที่รับมาจากเมืองเชียงแสน ก็เรียกว่า ลายเชียงแสน และบอกว่าลูกเล่น หรือศิลปะที่ช่างทอสามารถสร้างลวดลายตีนจก ให้มีลายต่างกันออกไปนับร้อยลาย โดยไม่ซ้ำแบบกัน ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้ผ้าตีนจกผืนหนึ่งอาจมีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไปตามจุดเด่นในผ้าผืนนั้น



บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบของผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรีในปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๖๐) โดยมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ ในการนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากทั้งด้านเอกสาร งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเชิงลึกในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่มุ่งศึกษาเพื่อศึกษา วัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี การส่งเสริมจากภาครัฐ และการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าขึ้นตีนจก รูปแบบผ้าขึ้นตีนจก และการพัฒนารูปแบบของผ้าขึ้นตีนจก ความต้องการของกลุ่มผู้ซื้อผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม การถ่ายทอดภูมิปัญญา วิถีชีวิตของช่าง และการปรับตัวของช่างทอผ้าขึ้นตีนจกแม่แจ่ม โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยดังนี้

การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เป็นข้อมูลได้จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากแหล่งอื่นที่เกี่ยวข้องกับผ้าขึ้นตีนจก โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังนี้

ก) เอกสารที่เกี่ยวข้อง ในรูปแบบของตำรา บทความ สารคดี งานวิจัย สุจิตต์การแสดงผลงานนิทรรศการ และเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีทางมานุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่นำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดหรือเป็นเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญที่แนวคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และความเปลี่ยนแปลง แนวคิดทางวัฒนธรรมแนวทางการตลาด แนวคิดทางด้านโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อสังคมหลังสมัยใหม่ รวมทั้งการอนุรักษ์และพัฒนางานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น

ข) ข้อมูลจากการสืบค้นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยทำการสืบค้นเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผ้าขึ้นตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี แนวโน้มการตลาด แนวโน้มแฟชั่น และความเคลื่อนไหวของผ้าขึ้นตีนจก

การเก็บข้อมูลสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดการเก็บข้อมูลภาคสนามตามกลุ่มประชากรในงานวิจัย คือ กลุ่มผู้ผลิต หรือช่างทอผ้าขึ้นตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี กลุ่มคนกลาง หรือผู้ค้าคนกลาง กลุ่มผู้ซื้อ หรือกลุ่มผู้ใช้ผ้าขึ้นตีนจก และกลุ่มนักวิชาการท้องถิ่น ดังกล่าวนี้ขออธิบายลักษณะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในแต่ละกลุ่ม ดังต่อไปนี้

- กลุ่มผู้ผลิต หรือช่างทอผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึงช่างทอผ้าขึ้นตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน สระบุรี ในพื้นที่อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี เฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ผู้วิจัยพิจารณาว่าต้องเป็นผู้ที่สามารถเปิดเผยข้อมูลของตนเอง และข้อมูลของกลุ่มในสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการได้ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดเรื่องราวประสบการณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของช่างทอผ้าขึ้นตีนจกได้ ข้อมูลสำคัญที่ต้องการทราบจาก

ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้คือ ภูมิหลังและแบบแผนชีวิตของช่างแต่ละคนที่ผู้วิจัยเลือกเป็นกรณีศึกษา (case study) ภูมิปัญญาในการทอผ้า วิธีคิดในกระบวนการสร้างสรรค์งานทอผ้า การสืบทอดภูมิปัญญา การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในวงการผ้า การจัดจำหน่าย การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์และพัฒนางานผ้าขึ้น

จก
วิธีการที่จะให้ได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยเริ่มจากการติดต่อกับผู้ให้ข้อมูลหลัก แนะนำตัวเพื่อสร้างความสนิทสนมกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อขอสัมภาษณ์ บันทึกภาพกิจกรรมทางสังคม และขออนุญาตติดตามผู้ให้ข้อมูลอย่างใกล้ชิดเพื่อสังเกตแบบแผนในการดำเนินชีวิตทั้งที่เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตทั่วไป และแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับวิถีของช่างทอผ้าตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี ในพื้นที่ อ.เสาไห้ จ. สระบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในงานวิจัยดังนี้

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์จะมีลักษณะที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและประเด็นในการวิเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำตอบและองค์ความรู้ใหม่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ ที่สามารถยืดหยุ่นตามความเหมาะสมในการปฏิบัติการลงพื้นที่วิจัย ในการสัมภาษณ์เชิงลึกอาจจะเกิดประเด็นใหม่ในการศึกษาวิจัย การสัมภาษณ์จึงมีทั้งแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้างรวมเป็นการสัมภาษณ์ที่มีความหลากหลาย ซึ่งคำถามในการสัมภาษณ์ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยเป็นสำคัญ และมีลักษณะที่ปลายเปิด โดยมีประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- วัฒนธรรมการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี เน้นในเรื่องวัฒนธรรมการนุ่งซิ่น การนุ่งซิ่นของชาวไทยวน จ.สระบุรี เป็นอย่างไร ผ้าซิ่นตีนจกมีความสำคัญกับวิถีชีวิตอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
- การส่งเสริมจากภาครัฐเป็นอย่างไรบ้าง มีลักษณะของการส่งเสริมอย่างไร ผลของการที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐเป็นอย่างไรบ้าง
- การบริหารจัดการกลุ่มทอผ้าซิ่นตีนจกในพื้นที่วิจัยมีกี่กลุ่ม กลุ่มผ้าซิ่นตีนจกในแต่ละกลุ่มมีความเป็นมาอย่างไร การบริหารงานกลุ่มผ้าซิ่นตีนจกเป็นอย่างไร ปัญหา อุปสรรค และสิ่งที่ประสบความสำเร็จ
- รูปแบบผ้าซิ่นตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี เป็นอย่างไร มีกี่ประเภท ประกอบด้วยอะไรบ้าง แบ่งกลุ่มอย่างไร มีโครงสร้างของลวดลายอย่างไร มีลายอะไรบ้าง แต่ละลายมีความหมายอย่างไร
- การพัฒนารูปแบบของผ้าซิ่นตีนจกเป็นอย่างไร มีการพัฒนาอย่างไร เปลี่ยนแปลงอย่างไร ปรับตัวอย่างไร รูปแบบที่พัฒนาแล้วเป็นอย่างไร

- ความต้องการของกลุ่มผู้ซื้อผ้าตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี เป็นอย่างไร พฤติกรรมผู้ซื้อผ้าชิ้นตีนจกภายในและภายนอกเป็นอย่างไร การซื้อผ้าชิ้นตีนจกในปัจจุบันเป็นอย่างไร
- วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นอย่างไร มีรูปแบบ ใช้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบไหนอย่างไร สื่อในการถ่ายทอดรูปแบบเป็นอย่างไร
- วิถีชีวิตของช่างทอผ้าตีนจกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน จ.สระบุรี เป็นอย่างไร ใครคือช่างทอ การปรับตัวของช่างทอในปัจจุบันเป็นอย่างไร

แบบบันทึกการทำงานวิจัยภาคสนาม

เป็นแบบบันทึกการทำงานวิจัยภาคสนาม เพื่อบันทึกการวางแผนการวิจัย บันทึกการทำงานวิจัยที่ผ่านมา แนวทางการสังเกต ปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการลงพื้นที่วิจัย และแนวทางการแก้ปัญหา ตารางนัดหมาย รายชื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เบอร์โทรศัพท์ อีเมลแอดเดส และการบันทึกสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงพื้นที่วิจัย ทั้งนี้แบบบันทึกการทำงานวิจัยภาคสนามจะมีการแบ่งเนื้อหาสาระการบันทึกอย่างเป็นหมวดหมู่ รวมทั้งมีการระบุแหล่งที่มาในการบันทึกเพื่อสามารถนำไปอ้างอิงในการเขียนงานวิจัยได้อย่างเป็นระบบ

พื้นที่ในการวิจัย

อ.เสาไห้ จ. สระบุรี

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ทำการศึกษาและนำเสนอไว้ในบทที่ ๒ มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ระหว่างการสัมภาษณ์ และภายหลังการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายและเพียงพอต่อการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นของคำถามการวิจัย

บทที่ 4

การวิเคราะห์

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบของผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรี รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรีในปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๖๐) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นดังนี้

- วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี
- การส่งเสริมจากภาครัฐ
- รูปแบบผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรี
- ช่างทอ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา

4.1 วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี

4.1.1 ซาติพันธุ์ไทยวน

เมื่อเทียบกับแผนที่ประเทศไทยในปัจจุบัน อาณาจักรล้านนาคือดินแดนที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย รวมทั้งบางส่วนของประเทศลาว พม่า และจีน อาณาจักรล้านนามีภูมิประเทศเป็นภูเขา ที่ราบ และแม่น้ำ มีชาวโยนก หรือไทยวน หรือคนเมืองเป็นกลุ่มชนหลัก มีกลุ่มชนอื่นๆ ที่อยู่รวมกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มชนมีคติ ความเชื่อ ศิลปะ และวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างกันไป ดินแดนแห่งนี้เรียกว่า โยนกหรือโยนก เรียกประชาชนที่อยู่ในเมืองนี้ว่า โยน ยวน หรือยวน เมื่อพระเจ้าเม็งรายทรงรวบรวมอาณาจักรล้านนาให้เป็นปึกแผ่น และทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์มังราย ทรงสร้างเมืองนพบุรีนครพิงค์เชียงใหม่ เรียกดินแดนแห่งนี้ว่า พิงครุฑฐ เรียกประชาชนว่า ยวน และมีกษัตริย์ปกครองเชียงใหม่ต่อมาอีก 15 พระองค์ โดยมีพระเจ้ามกุฏสุทธีวงศ์ เป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย (พ.ศ.2091 - 2101) ก่อนที่อาณาจักรล้านนาต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าเกือบสองร้อยปี ล้านนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองต้องล่มสลายลง จนถึง พ.ศ. 2339 พระเจ้ากาวิละได้กอบกู้เมืองเชียงใหม่ขึ้นมาเป็นราชธานีอีกครั้ง มีกษัตริย์ปกครองต่อมาถึง 9 องค์ จนถึงกษัตริย์องค์สุดท้ายคือพระเจ้าแก้ววรัธ (พ.ศ.2452 - 2482) ล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม และถูกรวมเป็นประเทศไทยในที่สุด

ไทยวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นส่วนใหญ่ของดินแดนล้านนา ดินแดนที่ปรากฏในบันทึกทางประวัติศาสตร์ในปีพุทธศักราช 2096 ตามหลักฐานที่พบในศิลาจารึกวัดนางจันตี อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย อาจหมายถึง พื้นที่นาเป็นล้านแปลง ซึ่งในดินแดนแห่งนี้ ไม่ได้อยู่เฉพาะคนไทยวน หรือคนเมืองเท่านั้น ยังมีกลุ่มชนต่างๆ ผสมปนเปกันไป แต่อย่างไรก็ตามดินแดนแห่งนี้ ชนชาวลัวะ เป็นกลุ่มคนที่อยู่ดั้งเดิมมาก่อน ซึ่งแอ่งอารยธรรมแห่งนี้เกิดขึ้นมาเป็นเวลา 2,500 ปีแล้ว การเกิดของดินแดนล้านนามาผูกโยงตำนานและคัมภีร์ต่างๆ รองรับ ดังในตำนานสิหนวัติกุมาร ตำนานเมืองยาง เชียงแสน รวมทั้งตำนานสุวรรณโคมคำเมือง อันเป็นตำนานบรรพบุรุษของชาวล้านนาที่เกี่ยวข้องถึงโยนกนาคนพันธุ์นคร เมืองหริภุญไชย เชียงแสน เมืองหริภุญไชย จนมาเชื่อมต่อการสร้างเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ อันเป็นที่ตั้งของคำว่า อาณาจักรล้านนา ที่มีกลุ่มชนต่าง ๆ รวมกัน

เมืองเชียงแสน เป็นเมืองโบราณของชาวล้านนา ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำกก เคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณหลายเมือง เช่นเมืองเงินยาง เมืองรอย ตามตำนานว่า เมืองเชียงแสนนี้สร้างอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงในปัจจุบัน สร้างในสมัยพระญาแสนภู กษัตริย์องค์ที่ 3 ของราชวงศ์มังราย เมื่อราว พ.ศ. 871 เป็นเมืองที่มีกำแพงป้อมปราการแข็งแรงล้อมรอบ มีแนวน้ำโขงอยู่ที่ทิศตะวันออกใกล้ปากน้ำแม่กก ลักษณะภูมิอากาศเหมาะที่จะเป็นชุมทางการค้าขายต่างๆ จากทุกทิศ สะดวกในการเดินทางติดต่อ เมืองนี้จึงเป็นศูนย์กลางการค้าเศรษฐกิจและการเมืองของปีดาเมืองต่างๆ ทั้งริมฝั่งแม่น้ำโขง เขิน เชียงรุ่ง เชียงตุง เชียงราย ผาง เชียงของ และเมืองที่อยู่ลึกเข้าไปในที่ดอน ตลอดสมัยล้านนา เส้นทางเชียงใหม่ - เชียงแสนนั้น สำคัญมาก

ยังมีอีกเส้นทางหนึ่งที่สำคัญมากเช่นกัน เป็นทางเดินทัพของพม่าเวลาต้องการกำราบทางล้านนา เส้นทางนี้ออกจากเมืองนาย เมืองไทใหญ่ที่พม่าตั้งศูนย์อำนาจปกครองดูแลดินแดนตะวันออกของแม่น้ำสาละวินที่ขึ้นกับพม่า ต้องส่งส่วยบรรณาการให้พม่า ในสมัยอยุธยา พระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีได้ล้านนา เมื่อ พ.ศ. 2110 และได้ยึดอยู่ใน พ.ศ. 2112 ได้ตั้งให้พระโอรสมาปกครองเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่นครเชียงใหม่ พร้อมกับมีกองทัพพม่าประจำการ ควบคุมไม่ให้เกิดการกบฏ พม่าถือว่าล้านนาเป็นเมืองประเทศราชของพม่า มีเชียงใหม่เป็นเมืองหลวง เชียงใหม่พยายามขับไล่พม่าเพื่อเป็นอิสระหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ พม่าปราบได้ทุกครั้ง ในที่สุดเพื่อป้องกันไม่ให้เชียงใหม่มีกำลังเข้มแข็งพม่าจึงแยกเชียงแสนออกจากล้านนา ให้เจ้าเมืองขึ้นโดยตรงกับกษัตริย์พม่าที่อังวะ มีสถานภาพเท่ากับเชียงใหม่ ตั้งแต่นั้นมาเชียงแสนจึงปกครองโดยขุนนางผู้ใหญ่จากอังวะ มีกองทหารประจำการสร้างเป็นเมืองป้อมปราการที่แข็งแรง

สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เคยเสด็จไปขับไล่พม่ากู้อิสรภาพไปถึงล้านนา ได้รับความร่วมมือจากพระยาจำบ้าน พระยาภาววิไลและพระอนุชาทั้ง 7 แต่ยังไม่ได้ดีเมืองเชียงแสน พม่าแพ้ศึกทางตะวันตก ก็ไปพักฟื้นรวบรวมกำลังใหม่ที่เมืองเชียงแสน เชียงแสนกลายเป็นที่มั่นสำหรับการต่อสู้กับพวกคนไทย กว่าที่จะขับไล่พม่าไปจากเชียงแสนก็กินเวลาหลายปี รบกันหลายครั้ง ได้เชียงแสนกลับมาเมื่อ พ.ศ. 2346 ในสมัยรัชกาลที่ 1 แต่ก็ต้องปล่อยให้เมืองร้างคือไม่มีราษฎรอาศัยอยู่ไม่มีคนดูแล กลายเป็นป่าดง มีสัตว์ร้ายเช่น เสือ อยู่ภายใต้การดูแลของเชียงรายซึ่งขึ้นกับเมืองเชียงใหม่อีกทีหนึ่ง เพื่อป้องกันไม่ให้คนต่างถิ่น เช่น พวกเงี้ยว เชียงตุง ไทยเขิน ไทยลื้อและตองสู (คล้ายกับชาวกระเหรี่ยง) ฮ่อ ชาวเขาต่างๆ พวกลาว เข้ามามาตั้งเป็นเมือง ถ้าจะมาอยู่ก็ต้องอยู่ใต้อำนาจเชียงรายและเชียงใหม่

ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองเชียงแสนขึ้นใหม่ แต่ไม่ใช่ที่เมืองเดิมริมน้ำ เมืองเดิวยังเป็นเมืองร้าง มีคนอยู่เป็นหย่อมๆ เป็นที่ชาวตะวันตกชอบไปชมเมืองและชุดค้นพระพุทธรูป เชียงใหม่อยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดินที่บ้านแม่คี่ ไม่ไกลจากเมืองเดิมด้วย เจริญขึ้นเป็นที่ทำการปกครองให้ขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2420 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้เอาเมืองต่างๆ เพื่อให้ไปตั้งรกรากที่เมืองเชียงแสน ในฐานะเป็นตำบล พ.ศ. 2448 เป็นแขวงเชียงแสน ขึ้นกับเชียงใหม่ ความเหมาะสมของทำเลที่ตั้งเมืองตั้งแต่โบราณ เชียงแสนถึงยังคงเป็นเมืองชุมทางการค้าขายทั้งทางบก ทางเรือ เชื่อมต่อไปถึงเมืองต่างๆ ได้รอบด้านอย่างเช่นถึงเมืองจันทน์ทุกวันนี้ (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. 2555 : 555)

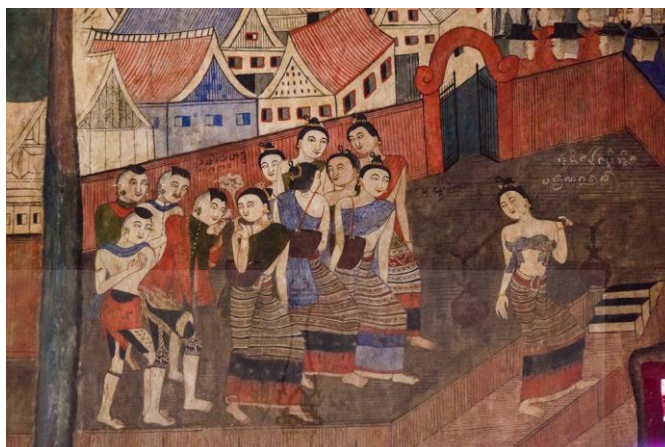
4.1.2 การแต่งกายของคนไทยวน

การศึกษาในเรื่องประวัติศาสตร์การแต่งกายของไทยวนหรือคนเมืองในยุคแรกๆนั้น ยังไม่ปรากฏชัดเจน แต่ก็พอสันนิษฐานได้บ้างจากภาพที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังของพระอุโบสถ และวิหารเก่าแก่ของล้านนา ดังเช่นจิตรกรรมฝาไม้กระดานฝาลูกฟักดลของวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตูลำปางหลวง นับว่าเป็นจิตรกรรมแบบเล่าเรื่องราวที่เก่าแก่ที่สุดของล้านนา ที่เขียนขึ้นในช่วงประมาณ ประมาณปี พ.ศ. 2000 – 2100 ซึ่งปัจจุบันลบเลือนไปเป็นอย่างมาก แต่ก็ยังไม่สามารถเห็นภาพ ลักษณะทางสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรมของล้านนาอยู่บ้าง ทั้งนี้เป็นเพราะเนื้อหาเรื่องราวที่เกี่ยวกับ พุทธประวัติและชาดกเป็นตัวกำหนดให้ช่างเขียนถ่ายทอด ส่วนใหญ่เป็นภาพกษัตริย์ ข้าราชการชั้นสูง บริหารฝ่ายใน และทหาร มีภาพชนชาวจีนปนอยู่บ้าง ในส่วนรายละเอียดของภาพที่เป็นองค์ประกอบ ของเรื่องราวอื่นเลือนลางมาก ภาพการแต่งกายของชาวบ้านล้านนาในวิหารน้ำแตมนั้นเห็นได้น้อยมาก แต่ก็ยังสามารถเห็นเครื่องทรงของกษัตริย์ และการแต่งกายของชาววัง และทหาร

อย่างไรก็ตามในพื้นที่ของล้านนายังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สะท้อนเรื่องราววิถีชีวิต และการ แต่งกายของล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 24 – 25 อีกหลายแห่ง อาทิเช่น จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง คัถนะกุมาร ในพระอุโบสถและวิหาร วัดภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน สันนิษฐาน ว่าอาจจะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังก่อนหน้านี้อยู่แล้ว คราวเมื่อสร้างพระอุโบสถและวิหารเมื่อปี พ.ศ. 2139 ด้วยภาพจิตรกรรมที่ลบเลือนไปมาก จึงเขียนซ่อมใหม่ในสมัยของเจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าผู้ ครองนครน่าน พ.ศ. 2410 – 2418 ในจิตรกรรมฝาผนังนี้ แสดงให้เห็นถึงการแต่งกายของชาวล้านนา ในอดีตได้ดี



ภาพที่ 1 จิตรกรรมฝาไม้กระดานฝาลูกฟักดลของวิหารน้ำแต้ม
วัดพระธาตูลำปางหลวง ภาพถ่ายโดยก้องเกียรติ มหาอินทร์



ภาพที่ 2 จิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ วัดภูมินทร์ จ.น่าน

นอกจากนี้ ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดหนองบัว ตำบลปากา อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดน่าน ประมาณกันว่าถูกเขียนขึ้นใน พ.ศ. 2410 ในภาพได้สะท้อนเรื่องราววิถีชีวิต และกายแต่งกายของชาวไทยวนได้เป็นอย่างดี จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจิตรกรรมที่ถ่ายทอดนิทานชาดกเรื่องสังข์ทองและสุวรรณหงส์ เขียนขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2406 สมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงค์ หรือในช่วงต้นรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังมีจิตรกรรมวิหารวัดบวกรกรกหลวง อำเภอเมือง และวิหารวัดป่าแดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวไทยวนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการแต่งกายในอดีตทั้งกษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง และชาวบ้านทั่วไป



ภาพที่ 3 จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดป่าแดด อ.แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

การศึกษารูปแบบการแต่งกายของชาวไทยวน จากจิตกรรมฝาผนังเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวตามความเป็นจริงหรืออาจเป็นจินตนาการที่อิงความเป็นจริงของช่างเขียน อย่างไรก็ตามภาพจิตกรรมฝาผนังถือว่าเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือก่อนที่มีภาพถ่ายปรากฏขึ้น ภาพผู้ชายสักลายที่ขานุ่งผ้าแบบเค็ดหม้าม ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นลายขวาง มีลวดลายทอตีนจก ตามแบบการแต่งกายของคนเมืองล้านนาในอดีต และเมื่อสังคมเปลี่ยน การแต่งกายก็ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเรื่อยมา ที่ชัดเจนในช่วงรัชกาลที่ 5 ครั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการเป็นประเทศราชสู่สมณฑลพายัพ การแต่งกายของคนพื้นเมืองล้านนาได้รับอิทธิพลการแต่งกายแบบกรุงเทพฯ และทั้งจากต่างประเทศ เริ่มมีการสวมใส่กางเกงและเสื้อ ตามอย่างของชาวไทยใหญ่และแบบจีน รวมทั้งการแต่งกายแบบตะวันตกอีกด้วย

ผู้ชายใส่เตี่ยวสะดอ เป็นกางเกงหลวมๆ คล้ายกางเกงจีน มีทั้งแบบขาสั้นครึ่งหน้าแข้ง และแบบขายาว ในส่วนของเสื้อทั้งของผู้ชายและผู้หญิง เป็นเสื้อผ้าฝ้ายคอกลม แขนสั้น ผ่าอกตลอด ติดกระดุมหรือเชือก มีกระเป่า ถ้าย้อมครามเรียกว่าเสื้อหม้อห้อม ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เสด็จประทับที่เชียงใหม่ ได้ทรงนำเอารูปแบบการแต่งกายตามสมัยนิยมของกรุงเทพฯ เข้ามา ตัวอย่างเช่น เสื้อแบบคอกระเช้าที่ตกแต่งด้วยผ้าระบาย เสื้อแขนหมูแฮมแบบยุโรป ใส่กับซิ่นไหมแบบพม่าต่อตีนซิ่นยกด้นแบบเชียงใหม่ หรือแบบเชียงตุง มีการเกล้าผมมวยแบบญี่ปุ่น ซึ่งเป็นที่นิยมที่ยุโรปในขณะนั้น

ส่วนผู้ชายก็นิยมแต่งกายตามแบบกรุงเทพฯ เช่นเดียวกัน มีการสวมกางเกงแพร นุ่งโจงกระเบนผ้าไหมหางกระรอก สวมเสื้อราชประแตน เป็นต้น อย่างไรก็ตามการแต่งกายเช่นนี้นิยมกันในเฉพาะชนชั้นสูง ส่วนชาวบ้านก็ยังแต่งกายแบบเดิม ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลในยุคจอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้ให้คนไทยทั่วประเทศแต่งตัวแบบสากลนิยม ผู้ชายใส่กางเกงทรงตะวันตก ใส่เสื้อเชิ้ต ผูกเนคไท สวมเสื้อนอก ส่วนผู้หญิงตัดผมทรงบ๊อบ ใส่เสื้อแขนกุด กระโปรงครึ่งน่อง สวมถุงน่องและรองเท้าครึ่งส้น เมื่อการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายมาถึงยุคสมัยนี้ ถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของผ้าซิ่นเป็นอย่างมาก บทบาทของผ้าซิ่นเริ่มเปลี่ยนไป การนิยมใส่ผ้าซิ่นน้อยลง แต่ถึงกระนั้นเจ้านายชั้นสูงก็ยังสวมใส่ผ้าซิ่นกับเสื้อของยุโรปอยู่ ดังหลักฐานที่ปรากฏในภาพถ่ายหลายๆภาพ ซึ่งจะเห็นว่าผ้าซิ่นยังมีความเข้มแข็งอยู่ไม่น้อย ถึงแม้จะมีวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามากระทบอย่างมากมาย



ภาพที่ 4 การแต่งกายในการฟ้อนของชาวไทยวนสระบุรี
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์



ภาพที่ 5 การแต่งกายในชีวิตประจำวัน และการแต่งตัวไปขายของที่ตลาดน้ำต้นตาลของชาวไทยวนสระบุรี
 ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

การแต่งกายของชาวไทยวนเสาไห้ สระบุรีในปัจจุบันนั้น ถึงแม้ว่าการการแการแบบสมัยใหม่ ตะวันตกได้เข้ามาส่งอิทธิพลการแต่งกายในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ชาวไทยวนสระบุรี ก็ยังยึดมั่นกับการแต่งกายแบบเดิม จากการสังเกตในพื้นที่วิจัย พบการแต่งการแบบไทยวนในชีวิตประจำวัน หรือไปขายของที่ตลาดเพื่อภาพลักษณ์ของชาวไทยวนสระบุรีนั้น แสดง ที่ผู้หญิงแต่งกายนุ่งซิ่นก่านลาย ขวางลำตัว ใส่เสื้อแขนกระบอก ห่มสะไบ ผู้ชายใส่เสื้อหม้อฮ่อม ใส่เต๋วสะตอ (คล้ายๆกางเกงขาก๊วย ของชาวจีน) ในส่วนของการแต่งกายในชีวิตประจำวัน ส่วนของการใส่ผ้าซิ่นตีนจกนั้น ชาวไทยวน สระบุรี จะแต่งกายในโอกาสพิเศษเท่านั้น การแต่งกายดังกล่าวของชาวไทยวนสระบุรีนั้น ในวาระและโอกาสในการแต่งกาย ไม่แตกต่างไปจากไทยวนแม่แจ่ม เชียงใหม่

4.1.3 ไทยวนสระบุรี

ในงานเขียนของ ChanNas Thitayan.Blog ได้กล่าวถึง ประวัติไทยวน (สระบุรี) กล่าวอ้างจากแหล่งข้อมูลของ กฤฎี โกลล ดั่งนี้

หลังจากที่บุเรงนองกษัตริย์พม่านำกองทัพ มาตีเมืองเชียงใหม่เพื่อเตรียมจะใช้เป็นหัวหาด ในการนำทัพไปตีกรุงศรีอยุธยาต่อไปอีกนั้น อาณาจักรล้านนาที่ตกอยู่ในอำนาจของพม่าตั้งแต่วันที่ สงครามตีปี พ.ศ. 2101 เป็นต้นมา จากนั้นพม่าก็เข้าปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือเรื่อยมา จนพระญาติกา ธิละจากนครลำปาง ได้ขอกำลังสนับสนุนจากพระเจ้าตากสินไปขับไล่พม่าเมื่อ พ.ศ. 2317 หลังจากนั้น หัวเมืองฝ่ายเหนือโดยเฉพาะเชียงใหม่ก็ได้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ใน พ.ศ. 2325 พระเจ้ากาธิละแห่งนครเชียงใหม่ได้ทราบข่าว เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้ขึ้นครองราชย์ จึงได้พาเจ้านายลงมาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทยังกรุงเทพฯ และถวายสิ่งของกับเชลยศึกซึ่งตีได้มา จากเชียงใหม่ด้วย

ใน พ.ศ. 2347 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดฯ ให้กรมหลวงเทพหริรักษ์ และพระยายมราชพร้อมด้วยเจ้านายในหัวเมืองฝ่ายเหนือยก ทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ซึ่งขณะนั้นพม่า ปกครองอยู่ คราวนั้นพม่ามิได้ออกมาต่อสู้อย่างเป็นแต่รักษาเมืองมั่นอยู่ กองทัพล้อมเมืองเชียงใหม่ เป็นเวลาเดือนเศษก็ไม่สามารถตีเมืองได้ และกองทัพก็ขาดเสบียงอาหาร ประกอบกับได้ข่าวว่า กองทัพเมืองอังวะจะยกมาช่วยเมืองเชียงใหม่ด้วย และช่วงนั้นเป็นฤดูฝนเดือนหกซึ่งทำให้ผู้คนใน กองทัพล้มป่วย กรมหลวงเทพหริรักษ์จึงให้ล่าทัพลงมา ให้แต่ทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือล้อมเมืองอยู่ ผู้คน ในเชียงใหม่ก็อดอยากมาก จึงยอมสวามิภักดิ์และออกไปหาทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือ โปมะยง่วนแม่ทัพ พม่าเห็นเหลือที่จะห้ามปรามไว้ได้ก็ยกทัพหนีไป และตัวโปมะยง่วนเองก็ถูกปืนตายในที่รบ คราวนั้นกองทัพไทยให้รื้อกำแพงเมืองและ บ้านเมืองเสีย รวบรวมผู้คนชาวเชียงใหม่ได้ 23,000 คน แบ่งออกเป็น 5 ส่วน แล้วแยกไปอยู่เชียงใหม่ ลำปาง น่าน เวียงจันทน์และอีกส่วนหนึ่งถวายลง ณ กรุงเทพฯ ซึ่งก็โปรดฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สระบุรีและราชบุรี

ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเมืองสระบุรีตั้งขึ้น เป็นเมืองตั้งแต่ครั้งใด สมเด็จพระยาดำรงราชานุ ภาพ ทรงสันนิษฐานว่าเมืองสระบุรีเห็นจะได้รับการประกาศตั้งเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. 2092 ในรัชสมัย ของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ การตั้งเมืองสระบุรีขึ้นนั้นก็เพื่อรวบรวมผู้คนไว้ช่วยป้องกันศัตรูคือพม่า เมืองที่ตั้งขึ้นครั้งนั้นกำหนดแค่เพียงเขตแดน มิได้สร้างบริเวณเมืองหากผู้รั้งเมืองตั้งจวนอยู่ที่ไหนก็ได้ ชื่อว่าที่ท่า การของเมืองอยู่ที่นั่น ตัวเมืองสระบุรีดั้งเดิมตั้งอยู่บริเวณบึงไฉ่ ใกล้วัดจันทบุรี อำเภอสาย ให้ จังหวัดสระบุรี ปัจจุบันชาวเชียงใหม่ที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ก็คือมาตั้งบ้านเรือนอยู่ใน ท้องที่ อำเภอสายให้ปัจจุบันนี้โดยตั้งบ้านเรือนอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำป่าสัก ตั้งแต่วันที่ว่าการอำเภอสายให้ขึ้นไป ทางตะวันออก ภายหลังจากเมื่อมีบุตรหลานมากขึ้น ก็ย้ายถิ่นฐานออกไปตั้งบ้านเรือนทำนาไกลจากฝั่งแม่น้ำป่าสัก ออกไป

คนเชียงใหม่ที่อพยพไปอยู่สระบุรี เรียกตนเองว่า คนยวน เรียกภาษาที่ตนพูดว่า ภาษายวน มา จนทุกวันนี้ปัจจุบันมีคนยวนไปตั้งถิ่นฐานทุกอำเภอ (ยกเว้นอำเภอหนองโดนและอำเภอดอนพุด) อำเภอที่มีคนยวนตั้งบ้านเรือนอยู่มากที่สุด คืออำเภอมือง อำเภอสายให้ และกิ่งอำเภอวังม่วง คนยวนที่เป็นหัวหน้านำหมู่คนยวนจากเชียงใหม่มาครั้งนั้น ที่ยังมีชื่อจดจำเล่าขานกันมาจนถึงทุกวันนี้

ปู่เจ้าฟ้า ได้นำ บริวารมาตั้งฝั่งเรือนอยู่ที่บ้านกับปู่เจ้าฟ้าอยู่ที่บ้านเจ้าฟ้าที่บ้าน เจ้าจะมีศาลปู่เจ้าอยู่ เมื่อวันสงกรานต์ชาวบ้านจะมีพิธีไหว้ผีแบบไทยวน แล้วอัญเชิญวิญญาณปู่เจ้าฟ้ามาประทับทรง ให้ ลูกหลานสร่งน้ำและท่านก็จะพยากรณ์เหตุการณ์บ้านเมืองปีต่อไปให้ทราบ

ปู่เจ้าฟ้ามียอดคนหนึ่งชื่อ หนานตะ นำ บริวารมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสิบตะ (ปัจจุบันเรียกว่าบ้านสวนดอกไม้) เล่ากันว่าหนานตะเป็นผู้มีอาคมขลังมากและรบเก่ง สามารถยกเต้าปูนขึ้นรับ ลูกธนูที่ศัตรูยิงมาได้ และหนานตะผู้นี้ที่ร่วมตัดต้นตะเคียนที่บ้านสันปะแหน แล้วส่งไม้ขึ้นไปยังกรุงท่าฯ เพื่อคัดเลือกเป็นเสาหลักเมือง แต่ไม้นี้ไม่ได้รับการคัดเลือกจึงลอยทวนน้ำขึ้นมาจมอยู่ที่หน้าท่าว่าการ อำเภอสายใต้ บางคืนนางไม้จะขึ้นมาบนผิวน้ำแล้วร้องโหยหวน ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านเสา ให้ (เดิมชื่อบ้านไผ่ล้อมน้อย) ปัจจุบันได้นำเสานี้ขึ้นไปประดิษฐานไว้ที่วัดสูง อำเภอสายใต้ ตั้งแต่วันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2501

หัวหน้าอีกคนหนึ่งที่น่าหม่อมคนยวนมาครั้งนั้นชื่อว่า ปู่คัมภีระ ได้ นำหม่อมคนยวนมาตั้งบ้านเรือน อยู่ที่บ้านไผ่ล้อมอันเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับ บ้านเจ้าฟ้าขึ้นไปทางตะวันออก ท่านผู้นี้ต่อมาได้รับแต่งตั้ง ให้เป็นหัวหน้ากองโศสมัยรัชการที่ 2 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองสระบุรี มีบรรดาศักดิ์ว่า พระยารัตน กาศ ท่านผู้นี้มีบุตร 4 คน คือ บุตรชายคนแรกไม่ทราบนามเดิม เมื่อบิดาของท่านถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ท่านก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองสระบุรีสืบต่อจากบิดา มีบรรดาศักดิ์เป็น พระยารัตนภาค เช่นเดียวกับบิดา

บุตรชายคนที่สองของปู่คัมภีระ ไม่ทราบนามเดิม เมื่อพี่ของท่านเป็นเจ้าเมืองสระบุรี ท่านก็ ได้รับตำแหน่งเป็นปลัดเมืองสระบุรี มีบรรดาศักดิ์เป็น พระบำรุงราชภูรี

บุตรชายคนที่สามของปู่คัมภีระชื่อพ่อ เฒ่ามหาวงค์ หรือหลวงกรบัตรมหาวงค์ บุตรของท่านผู้นี้คือ พระกาฬสุนทรการ (ทองคำ) ซึ่งเคยเป็นนายอำเภอแก่งคอย (พ.ศ. 2436 – 2457) และบุตรของพ่อ เฒ่ามหาวงค์อีกคนหนึ่งคือพระยารัตนภาค (แก้วก้อน) เคยเป็นนายอำเภอเสาไห้ (พ.ศ. 2439 – 2442) บุตรคนที่สี่ของปู่คัมภีระเป็นหญิงชื่อแม่เฒ่าบัวนา สามียของท่านคือพระบำรุงภาชี มีหน้าที่ดูแลพาหนะ ม้า สังกัดกองโค แต่ละท่านที่กล่าวนามมานี้ มีบุตรหลานสืบสายต่อกันมามากมาย จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ชาวไทยวนสระบุรี จะมีเอกลักษณ์ของตนเองสองประการ คือ ภาษา และ ประเพณี ดังจะกล่าว ต่อไปนี้

ภาษา

ชาวไทยวนสระบุรีจะพูดภาษายวน ซึ่งก็คือภาษาไทยนั่นเอง ต่างแต่ว่าจะมีสำเนียงเสียงต่าง ไปจากภาษาไทยกรุงเทพฯ ภาษาไทยวนสระบุรีจะมีสำเนียงเสียงและคำศัพท์ เช่นเดียวกับภาษาถิ่น ล้านนาทุกประการ

ชาวไทยวนสระบุรียังได้นำเอาภาษาของตนมาร้อยกรองให้มีเสียงสัมผัส นำมาร้องอย่าง ท่วงทำนอง เรียกว่า จ้อย ตาม แบบที่ล้านนาเรียกว่า “ซอ” ซึ่งมีปรากฏทั่วไป ผู้ที่มีปฏิภาณโวหารดี และมีน้ำเสียงดีจะจ้อยได้ อย่างน่าฟัง การจ้อยอาจจ้อยคนเดียวหรือจ้อยคู่โต้ตอบกันก็ได้ เมื่อ จ้อยตอนใดเป็นที่ถูกใจของผู้ฟัง ผู้ฟังจะร้องออกมาดัง ๆ ว่า แซ่ย หรือ เต็กเข้าไป เป็นที่สนุกสนาน เนื้อหาที่นำมาจ้อยกันอาจมีทั้งบทเกี่ยวพาราสิ คำสอน นิทาน ชาดก ประวัติต่าง ๆ ฯลฯ

ตัวอย่างบทวิจัยเกี่ยวกับฝ่ายชาย ของปู่หลวงเยี่ย บ้านห้วยหวาย อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ว่า ดังนี้ “ รู้ข่าวว่าจะได้มานี้ หลับตะคินนี้ พี่บ่เป็นอันนอน ใจระริงวิงวอน ใครอยากหัน (เห็น) หน้าเจ้า แจ้งรุ่งเช้า ผ้าและเสื่อ แนบเนื้อก็ลืมหามาหัน (หน้า) หนึ่งเทื่อ (ครั้ง) พี่บ่อยากใคร่หนี มาหันหน้านายหนึ่งที ใจพี่อยากใคร่ได้ ขดตัวเข้าหา ขยับกายเข้าใกล้ ตัดไม้ไขว่คว่าเต็ง (ถึง) ขอบุญถึงบุญ เต็งเตื่อเจ้า พี่กินข้าววันละเท่าหน่วยมะแขว้ง (มะเขือพวง) ก็ยังเหลือ พี่กินข้าววันละเท่าหน่วยมะเขือ ก็ยังบ่เสี้ยง (หมด) คืดฮอด (ถึง) แม่นายหน้าแก้มเกลี้ยง พี่กินน้ำบาดคอง พี่คืดฮอด (ถึง) นื่อง เหมือนแมงเม่ามาฝน พี่คืดฮอดนายเหมือนคนเมาเหล้า ข้าเมาเจ้าเหมือนไก่เมาค้อน เมาริบเมาร้อน เหมือนปลาแกดก้างเมามัว ตกตาเพิ่น (ท่าน) เป็นดีใคร่หั่ว (หัวเราะ) ตกตาตัวเป็นดีใคร่ได้ (ร้องไห้) ตายเป็นตาย พี่บ่หมายหวังได้ พู (พูด) เอาไว้เสี้ยงตามบุญ (ลง) ดอกสบันงานแห่ง หอมสุندا เฮย...”

นอกจากนี้ชาวไทยวยยังได้มีอักษรของตนใช้ มานานแล้ว เมื่อชาวเชียงแสนอพยพมาอยู่สระบุรี ก็นำเอาอักษรเหล่านี้มาใช้ด้วย ใช้เขียนลงในสมุดข่อย หรือจารลงบนใบลาน ไทยวนสระบุรีเรียกหนังสือนี้ว่า หนังสือยวน ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า ตัวเมือง หรืออักษรพื้นเมือง การบันทึกลงในสมุดไทยหรือสมุดข่อยด้วย อักษรยวน มักจะเป็นตำราหมอดู ตำรายาสมุนไพร เวทมนต์คาถาต่าง ๆ ส่วนที่จารลงในใบลานส่วนมากจะเป็นพระธรรมเทศนา คัมภีร์เทศน์ยวนที่คนยวนนิยมสร้างถวายวัดที่เชื่อว่าได้บุญมาก คือเรื่องพระเวสสันดรชาตร ยอดไถลปิฎก (ยอดพระไตรปิฎก) กรรมวาจา และพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ เรื่องเวสสันดรชาดานั้นมีทั้งฉบับที่มีสำนวนต่างกัน เช่น ฉบับท่าแป้น ฉบับวิงวอน ฉบับสายฟ้าหมอน ฉบับหนองเสริญ ฉบับไผ่แจ้เรียวกำ คัมภีร์ยวนต่าง ๆ เหล่านี้ คนยวนได้ต้นฉบับมาจากเมืองเหนือ เพราะไม่เคยปรากฏว่าไทยวนสระบุรีแต่งคัมภีร์ต่าง ๆ ได้ เมื่อได้มาก็คัดลอกโดยจารต่อ ๆ กันมา หลายคนสามารถจารหนังสือยวนลงบนใบลานด้วยสายมือที่สวยงามมาก เช่น พระโองมวัดต้นตาล นายบุญ ท้าวมหาวงศ์ เป็นต้น

จากการที่มีหนังสือยวนนี้ ทำให้มีประเพณีที่เกี่ยวกับหนังสือยวนหลายประการ เช่น ประเพณีการเทศน์มหาชาติ โดยนิยมนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์ยวนให้ฟัง แต่ละกัณฑ์จะมีท่วงทำนองที่ไพเราะแตกต่างกันไป ทำนองการเทศน์ยวนนี้จะต่างจากทำนองที่เทศน์กันในภาคเหนือ

อีกประเพณีหนึ่งที่ชาวไทยวยสระบุรีได้มา จากชาวไทยวนในล้านนา คือการสะเดาะเคราะห์ประจำปี นิยมทำในระหว่างเทศกาลสงกรานต์ และทำให้ครอบครัวของแต่ละบ้านโดยทำสะเดาะดวง (กระทงทำด้วยหยวกกล้วย) 9 ห้อง เอาดินมาปั้นเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ และรูปคน 32 ชนิด ใส่ลงในสะเดาะดวงเอากระดาษสีมาตัดเป็นธงสามเหลี่ยม (ข่อน้อยตุงชัย) ปักรอบสะเดาะดวง มีฉัตร เบี้ยจั่น ข้าวสาร หมากพลูร้อย กล้วย 2 หวี มะพร้าว 2 ผล ข้าวเปลือก ข้าวสาร เอาสายสิญจน์มาวัดรอบตัว (ของทุกคนในครอบครัว) วัดจากศรีระจรดเท้า วัดรอบข้อมือข้อเท้า วัดรอบนิ้วมือนิ้วเท้า แล้วนำสายสิญจน์นี้มาตัดเป็นท่อนชุบน้ำมันหรือไขเทียนจุดเวลาพระเทศน์ จุดรูป 100 ดอก โยงสายสิญจน์รอบสิ่งของและทุกคน แล้วนิมนต์พระสงฆ์เทศน์เรื่องสารากริกวิชขานสูตร เมื่อเทศน์จบก็นำไปสะเดาะดวงนี้ไปวางที่ทางสามแพร่งนอกบ้าน เชื่อว่าพิธีกรรมนี้จะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บไม่มีเคราะห์ร้ายใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสิบสอง คนยวนจะนำฝ้ายมาปั่นเป็นรูปตีนก 3 ตีนใส่ลงในถ้วย 5 ใบ มีน้ำมันหล่อ กันถ้วยพอเป็นเชื้อเพลิง นำไปรวมกันที่วัดเวลายื่น แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์เรื่องพญากาเผือก

ผู้ฟังก็จะจุดด้ายตีนกาที่ถ้ายของตนเป็นการบูชาธรรม พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และ พระศรีอริยเมตไตรย ตามเนื้อเรื่องที่เทศน์ว่าเป็นลูกพญาภาเผือก

ประเพณีการเทศน์ที่ถือว่าทำแล้วได้บุญ มากอีกอย่างหนึ่งคือ “ บุญสำรวมชาติ ” เป็นงานบุญใหญ่ต้องเตรียมการอย่างมาก คือเจ้าภาพต้องปลูกผาม (ปะรำ) 5 ห้อง ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ใช้เสา 30 ต้น เสาแต่ละต้นประดับด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย หลังคามุงด้วยใบไม้ ทำอาสน์สงฆ์ภายในผามให้หันหน้าไปทิศอุดรหรือบูรพา ห้องที่สามของผามทำธรรมาสน์ให้สูงเด่นประดับสวยงาม ห้องที่สองของผามก่อพระเจดีย์ทราย 7 องค์ เอาผ้าเหลืองพันรอบเจดีย์ทั้ง 7 องค์ นอกผามออกมาทำราชวัติ 12 คู่ ปักฉัตร 24 ต้น ทำต้นกล้วยพฤษ์ไว้ที่สี่มุมของผาม เอาบาตร จีวร ขนมหันต์ ตะเกียง เครื่องอัฐบริขารของพระเขว่นไว้ที่ต้นกล้วยพฤษ์นี้ เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์มีดอกไม้เงิน 50 ดอก ดอกไม้ทอง 50 ดอก (ต้องใช้เงินแท้ ทองแท้) ข้าวพันก้อน ดอกบัวพันดอก ช่อหรือธงสามเหลี่ยมเล็กพันอัน ดอกไม้ธูปเทียนอย่างละพัน งานจะเริ่มในตอนเย็นโดยนิมนต์พระสงฆ์ 25 รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ที่ผามนี้ จบแล้วเจ้าภาพกล่าวคำถวายผามและธรรมาสน์แก่พระสงฆ์ เมื่อเสร็จงานก็จะรื้อสิ่งก่อสร้างทั้งหมดนี้ถวายวัดไป

รุ่งเช้านิมนต์พระสงฆ์ 25 รูป ที่มาเจริญพระพุทธมนต์เมื่อเย็นวานมารับอาหารบิณฑบาตที่ผ่านมา จากนั้นจะมีการเทศน์เรื่องยอดไถลปิฎกและกรรมวาจา โดยพระสงฆ์จะนั่งเทศน์ที่อาสน์สงฆ์ เมื่อพิธีกรอาราธนาจบ พิณพาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการรับ แล้วจึงเริ่มเทศน์ คัมภีร์เรื่องสำรวมธาตุ จะมี 4 ผูก พระสงฆ์จะเทศน์ 4 รูป เมื่อแต่ละรูปเทศน์จบผูกหนึ่งก็จะลงมานั่งที่อาสน์สงฆ์ ภิกษุรูปต่อไปก็จะขึ้นเทศน์ผูกต่อไป เมื่อจบผูกที่ 4 พิณพาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการรับ 7 จบด้วยกัน จากนั้นเจ้าภาพก็จะถวายเครื่องภัณฑ์ ถวายต้นกล้วยพฤษ์ ถวายต้นกล้วยต้นอ้อยทั้งหมดแก่ท่าน ส่วนผามและธรรมาสน์ก็จะรื้อถวายวัดต่อไป

จะเห็นได้ว่างานบุญสำรวมธาตุเป็นกุศล ใหญ่ ต้องมีทรัพย์พอสมควรจึงทำได้ เนื้อหาที่เทศน์จะกล่าวถึงเรื่องอายุของพระศาสนาที่เรียวลดหดหายไปเรื่อย ๆ นับว่าเป็นการทำบุญเพื่อสืบต่ออายุของของพระพุทธศาสนา และเป็นการเตือนสติให้รับบำเพ็ญธรรม จึงถือการทำบุญสำรวมธาตุเป็นบุญที่มีผลกุศลแรงมาก จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าคนยวนมีภาษา ยวนไว้สื่อสารกัน และใช้จดจารึกสิ่งที่มีสาระต่าง ๆ อันเป็นที่มาแหล่งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับภาษาหลายประการ

ประเพณีไทยวนสระบุรี มีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนหลายประการ ดังจะนำมากล่าวต่อไปนี้

1. การแต่งกาย

การแต่งกายของชาวไทยวน จากเชียงใหม่ซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่สระบุรีเมื่อ พ.ศ. 2347 นั้น สามารถพิจารณาได้จากจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดสมุหประดิษฐาราม อำเภอเสนาให้ ซึ่งเขียนประมาณสมัยรัชกาลที่ 4 หรือ 5 ประกอบคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ

ผู้ชายสมัยก่อนนิยมสัก ตามร่างกาย ถือว่าเป็นของขลังประจำตัวและถือเป็นการรอดกันได้ เช่น การสักขาคำ แสดงถึงความอดทน แสดงถึงความเป็นลูกผู้ชาย มีคำกล่าวสนุก ๆ ว่า “ สักบ่พอสองแข้ง สาวบ่แก่ง...หา สักบ่เต็มสองขา สาวอ้อ...หื้อ ” เวลานุ่งผ้าจะถลกชายผ้าขึ้นสูง (เค็ดม้าม) เพื่อรอดขาคำของตน ชายแต่ก่อนนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน มีผ้าขาวม้าแต่เวลาไปทำงานนิยมนุ่งกางเกง

สามส่วนเรียกว่ากางเกงขาก๊วย (ลำหน้าเรียกว่า เตี่ยวสะตอ) สวมเสื้อกุยเฮงสีดำหรือกรมท่า ต่อมา เวลาไปงานหรือไปวัด นิยมนุ่งกางเกงสวมเสื้อขาวคอกลม ผ่าอก หรือนุ่งโจง

ส่วนผู้หญิงสมัยก่อนเวลา ไปทำงานนอกบ้านจะใส่เสื้อแขนกระบอกสีดำหรือสีกรมท่า เวลาไป งานหรืออยู่บ้านจะใช้ผ้าขาวม้าหรือสไบพันอก ผ้าชิ้นจะมีระบายข้างบนและล่าง ตัวชิ้นจะมีลายพาด ขวางกลาง จนมีคำล้อเลียนว่า “ยวนกันกาน” สมัยต่อมาจึงนิยมใส่เสื้อชั้นในคอกระเช้า ลำตัวหลวม ๆ จากนั้นก็ถึงสมัยใส่ยกทรงและมีเสื้อคอแบะ แขนสั้น ผ่าอก การแต่งกายของชายหญิง ไทยวนสระบุรี ได้พัฒนามาตามลำดับตามสมัยนิยม เครื่องแต่งกายแบบเก่าที่ยังเหลือมาถึงทุกวันนี้ ก็คือหญิงยังนิยม นุ่งชิ้นลายพาดขวางอยู่ ส่วนชายไทยวนปัจจุบันไม่มีการนุ่งผ้าโจงกระเบนกันแล้ว ส่วนมากทั้งชายและ หญิงนิยมแต่งกายตามสมัยนิยมทั่วไป

2. ที่อยู่อาศัย

ชาวเชียงแสนมีเรือนเป็นเอกลักษณ์ของตนเรียกว่า เรือนเชียงแสน หรือเรือนกาแล คือมีไม้ ไขว้กันบนหลังคาเหนือจั่ว เรือนส่วนบนจะผายออก ที่เรียกว่าเรือนอกโต เอวคอด เมื่อชาวเชียงแสน อพยพมา อยู่สระบุรียุคนั้นคงปลูกเรือนกาแลอยู่บ้าง ด้วยว่าคนเราย่อมอดไม่ได้ที่จะปฏิบัติตาม ประเพณีของตน ภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดจันทบุรี คือภาพเรือนกาแลปรากฏอยู่ จากการ สอบถามผู้สูงอายุ เช่น ผู้ใหญ่สมบูรณ์ กำเนิดจันทร์ บ้านเสาไห้ ก็ว่าเรือนเก่าบิดามารดาของท่านก็เป็น เรือนกาแล ชาวไผ่ล้อมก็เล่าว่าเรือนเก่าของพ่อเฒ่าคัมภีร์นั้นก็เป็นเรือนกาแล ตลอดมาถึงลูกหลาน เหลนคือนางทับทิม และได้รื้อเสียเมื่อ พ.ศ. 2516 เพราะเก่าและชำรุดมากปัจจุบันไม่มีเรือนกาแล หรือเรือนเชียงแสนที่สระบุรีแล้ว ไทยวนส่วนมากนิยมปลูกบ้านทรงไทยแบบภาคกลาง หรือเรือนไทย อยู่ชยา

3. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

คนสมัยก่อนมีความเป็น อยู่พึ่งพาอาศัยกัน ผู้สูงอายุซึ่งมีประสบการณ์มาก จะเป็นที่พักพิง ของผู้เยาว์ได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อคลอดบุตร ตำราของพ่อใหญ่สอน ทองอุ่นเรือน บ้านหัวปลวก อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี ระบุการตักไปทิ้งไว้ว่า

“ผู้ใดเกิดเดือน 1, 2, 3 หื้อ (ให้) เสียรกวันตก จักรู้หลวก (ฉลาด) ดี มีข้าวของแล ผู้ใดเกิด เดือน 4, 5, 6 หื้อ (ให้) เสียรกหนพ่ายพ หรือ อีสาน มีข้าวของแล ผู้ใดเกิดเดือน 7, 8, 9 หื้อเสียรกหน เหนือ ดีแล ผู้ใดเกิดเดือน 10, 11, 12 หื้อเสียรกหนวันออก จักรู้หลวก (ฉลาด) ดี มีข้าวของและหากว่า เสียรกปลุก เป็นง่าว (โง่) คือว่า อ่างอะ ไปเสียเป็นคนดี ”

เมื่อคลอดบุตรแล้วมารดา ต้องอยู่ไฟ (เรียกว่า แม่เฮือนไฟ) ดินที่จะเอามาใส่แคร่ไฟ ก็ต้อง เลือกทิศเอาเช่นกัน ดังตำราพ่อใหญ่สอน ทองอุ่นเรือน กล่าวว่

“สิทธิการ จักกล่าววันซีไฟก่อนและ (แคร่ดินที่วาง ฟืน ไฟ คนยวนเรียก แม่ซีไฟ) เดือนเกียง (อ้าย) เดือนยี่ เอาดินหรีดี เดือนสาม เอาดินหรีดี เดือนสี่ ห้า เอาดินหนอาคเนย์ เดือนหก เจ็ด เอาดิน หนพ่ายพ เดือนแปด เอาดินหนอีสาน เดือนเก้า เอาดินหนอูตร เดือนสิบ สิบเอ็ด สิบสอง เอาดินหน บูรพา ดีกันแล ” ขณะที่เอาดินถมแคร่ไฟนั้น ผู้ถมต้องผินหน้าไปทางตะวันออกหรือทิศใต้จึงจะดี

ระยะที่มารดาอยู่ไฟนี้ ต้องระวังเรื่องอาหารเป็นอย่างมาก กับข้าวส่วนมากจะเป็นปลาช่อนหรือเอาเกลือคั่วให้แตกเรียกว่า เกลือสะตุ เอาผักมาจิ้มเกลือนี้กินกับข้าว จนกระทั่งออกไฟ

การตั้งชื่อเด็ก พ่อแม่อาจตั้งชื่อเองหรือให้ญาติผู้ใหญ่ให้พระตั้งให้ก็ได้ ชื่อคนยวนแต่ก่อนจะมีพยางค์สั้น ๆ และมีเสียงเป็นสำเนียงยวน คำที่คนรุ่นเก่านิยมนำมาตั้งชื่อคน มีดังนี้

- นำเอาสิ่งที่อยู่สูงมาตั้งชื่อคน เช่น จันทร (จัน) ดาว พรหม ฟ้า
- นำเอาสิ่งธรรมชาติมาตั้งชื่อคน เช่น ไม้ ดิน หิน ฝน อุ่น เย็น แสง เมฆ
- นำเอาอวัยวะมาตั้งชื่อคน เช่น ใจ ผิว ดี มูล ตา เนตร
- นำเอาชื่อสัตว์มาตั้งชื่อคน เช่น หนู ปลา แมว หมา ปู ควาย ตั้ว บุตรคนหัวปีนิยมตั้งชื่อว่า “หนู” บุตรที่พ่อแม่รักมากนิยมตั้งชื่อว่า “หมา”

• เอาชื่อพืชมาตั้งชื่อคน เช่น บัว กุหลาบ รัก ดาวเรือง ฝ้าย ใบ อุล สหายหยุด บุณนาค สำลี จำปี จำปา แดง พุด ฯลฯ

• นิยมนำเอาอาการกริยามาตั้งชื่อคน เช่น เชื่อม พริ้ง เทียง ชม หลอม หล่อ เพียร ปั้น ลือลา หยาด ไหว เซย ซ้อน ไชรี นำ ตื่น ตา ผัน ผิน ผาย ฟุ้ง ทำ ฟั้น ฟู หั้น เห หวน ยืม อิ่ม วุ่น หา ตัน มามีปลิวอยู่ จำวอน ย้อย อั้น ถ่วง หน่าย ช่วย สืบ เวียน สอน เจือ ฯลฯ

• นำเอาเครื่องใช้มาตั้งชื่อคน เช่น พัด กา หมึก พิณ ขวาน สุ่ม แห โต๊ะ ซ้อน หมอน ตู เข็ม เทียน บุง ฯลฯ

• นำเอาคำวิเศษณ์มาตั้งชื่อคน เช่น อ่อน ใหม่ เหลี่ยม กลม แบน แหลม บ้าน เล็ก โต เจริญ มน ยอด หลวง พร้อม มาก ไส น้อย เหนือ หลาย เรือง สุข เบ่ง ตีบ (ทิพย์) แป้น ดี คด นวล หวาน

• นำเอาเวลาหรือทิศทางมาตั้งชื่อคน เช่น สาย เทียง บ่าย เย็น วัน ปี เดือน ขาล เถาะ กุน อ้าย รุน หล้า ได้

- นำเอาคำบอกจำนวนมาตั้งชื่อคน เช่น หนึ่ง สอง สาม หก มาก น้อย หลาย พัน แสน ชาว
- นำเอาชื่อเครื่องเรือนมาตั้งชื่อคน เช่น เส้า เรือน รอด คา
- นำเอาสีต่าง ๆ มาตั้งชื่อคน เช่น ดำ แดง ขาว เขียว เหลือ ฟ้า อ่า ปู (ชมพู)
- นำเอาอัญมณีมาตั้งชื่อคน เช่น แก้ว เพชร พลอย คำ นาค เงิน นิล แหวน สร้อย
- นำเอาลักษณะนามมาตั้งชื่อคน เช่น พวง สาย ยวง ไย
- นำเอาเสียงธรรมชาติมาตั้งชื่อคน เช่น แอ็ด อู๊ด อ้อด
- คำอื่น ๆ เช่น แหยม แขม ขอม เนียม ตอง ราน ฯลฯ
- สร้างคำผสมโดยใช้คำที่เป็นมงคลนำหน้าคำอื่น เช่น

แก้ว – แก้วตา แก้วดี แก้วคำ

บุญ – บุญตา บุญเหลือ บุญมี บุญมา บุญเรือง บุญธรรม

ทอง – ทองอุ่น ทองใบ ทองดี ทองคำ ทองอ่อน

จันทร – จันทรแก้ว จันทรดี จันทรทิพย์ (ดี) จันคำ จันตรา (จันตา)

คำ – คำเรือน คำหน้า คำผิง คำฝอย คำน้อย คำต้น

สาย – สายทอง สายบัว สายใจ สายฝน

บัว – บัวตอง บัวคำ บัวผิน ผัวผาย บัวเพื่อน

หนู – หนูอินทร์ หนูอิม หนูปิ่น หนูนาย

ไทยวนปัจจุบันนิยมตั้งชื่อบุตรหลายของตนด้วยคำบาลีสันสกฤตที่ไพเราะ โดยยึดคัมภีร์มหาทักษาเป็นหลัก ผู้อาวุโสจะเรียกเด็กชาย โดยใช้คำว่า “ไอ” หรือ บ่า นำหน้าชื่อ เรียกเด็กผู้ชาย โดยใช้คำว่า “อี” นำหน้าชื่อ เช่น ไอแดง บ่าแดง อีแดง ฯลฯ ส่วนผู้เยาว์จะใช้คำดังกล่าวนำหน้าชื่อผู้อาวุโสไม่ได้เป็นอันขาด ถือว่าขาดความเคารพ ยกเว้นคำว่า “ อี ” คนยวนนำคำนี้มาเรียกพ่อแม่ได้ เช่น อีพ่อ (อีป้อ) อีแม่ ไม่ถือว่าขาดความเคารพแต่อย่างใด

ชายเมื่อมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก็จะบวชเป็นภิกษุ ถือว่าเป็นงานสำคัญของพ่อแม่และเป็นงานสำคัญของผู้บวชด้วย พิธีการบวชจะเริ่มจากไปบวชพระอุปชฌาย์ให้กำหนดวันบวช นิมนต์พระอื่นเพิ่มเติมตามข้อกำหนดของการบวช และบอกญาติมิตรให้มาร่วมอนุโมทนาด้วย

ก่อนจะถึงวันบวช ผู้จะบวชต้องไปอยู่วัดประมาณ 7 – 9 วัน เพื่อฝึกขานนาค ฝึกปรนนิบัติพระให้รู้ธรรมเนียมของชีวิตการเป็นภิกษุ ทั้งเป็นการปลอดภัยสำหรับผู้ที่จะบวชด้วย เมื่อวันงานถึงมาที่บ้าน ตามปรกติงานบวชจะมี 3 วัน วันแรกเรียกว่าวันดาปอย (ดา – เตรียม ปอย – งาน) วันนี้อยู่ตีพื้นห้องและเพื่อนบ้านจะมาช่วยเตรียมงาน เช่น ทำขนม ขนมที่ต้องทำไว้ให้มากคือ ข้าวต้มผัด ยวนเรียกว่า “ข้าวต้มปิว” และช่วยกันตกแต่งบ้าน สถานที่ วันที่สองเรียกว่าวันสุกดิบ วันนี้อยู่ตีมิตรจะมาร่วมอนุโมทนาบุญด้วย (ยวนเรียก ฮอมปอย – ช่วยงาน) ผู้มาช่วยงานจะเอาข้าวสารใส่ขันประมาณครึ่งขัน พร้อมกับเอาเงินใส่ของมาอบให้เจ้าภาพ เจ้าภาพเทข้าวสารออกจากขันแล้วก็จะเอาขนมที่เตรียมไว้ เช่น ข้าวต้มผัดใส่ขันคั้นไป จากนั้นก็เลี้ยงอาหาร กันเรื่อยไป ตอนบ่ายก็มีพิธีทำขวัญนาค นำสังเกตุว่าไทยวนสระบุรีจะไม่มีการทำขวัญนาคด้วยภาษายวน แต่นิยมทำขวัญนาคแบบไทยภาคกลางทั่วไป ในช่วงค่ำคืนนี้หากเจ้าภาพมีฐานะดีก็จะมีมหรสพสมโภชนาคของตน รุ่งเช้าก็จะนำนาคไปวัด อาจให้นาคขี่ช้างหรือขี่ม้าหรือขี่คอคนแห่ไปเป็นที่สนุกสนาน เมื่อทำพิธีอุปสมบทเสร็จแล้ว ญาติก็จะนั่งเป็นสองแถวหันหน้าเข้าหากัน เว้นช่องกลางให้พระใหม่เดินผ่าน ญาติจะเอาดอกไม้ ธูปเทียน เงิน ใส่ถุงย่ามให้พระบวชใหม่ถือว่าได้บุญมาก ปู่ย่าให้พระใหม่เหยียบถือว่าเป็นผ้ามงคล หรือนอนคว่ำให้พระใหม่เดินเหยียบถือว่าได้บุญ จากนั้นก็ถวายอาหารแด่พระสงฆ์ เลี้ยงอาหารญาติพี่น้อง แล้วมีเทศน์อาณิสสส์เป็นอันเสร็จพิธีการอุปสมบท

ปัจจุบันการบวชนิยมจัดงานวันเดียว คือเช้าทำขวัญนาคหรือนิมนต์พระมาเทศน์สอนนาค แทนการทำขวัญ จากนั้นก็นำนาคเข้าสู่โบสถ์ทำพิธีอุปสมบท เมื่ออุปสมบทเสร็จก็ถวายเพลแด่พระสงฆ์พร้อมกับเลี้ยงอาหาร (นิยมโต๊ะจีน อาหารจีน) แก่ญาติมิตรที่มาร่วมงาน เป็นอันเสร็จพิธีสมัยก่อนภิกษุนิยมบวชอยู่อย่างน้อยสอง พรรษา จึงลาสิกขา ไทยวนเมื่อลาสิกขาก็จะได้นามว่า “หนาน” นำหน้าชื่อของตน เช่น หนานแก้ว หนานปั้น ฯลฯ หากขณะที่อุปสมบทอยู่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส คนยวนเรียก “ตุ้หลวง” เมื่อลาสิกขาแล้วจะได้นามว่า “หลวง” ติดมาด้วย เช่น หลวงเหยีย หลวงเหมือย เป็นต้น

เมื่อลาสิกขาแล้วจะอยู่ที่วัน 3 – 7 วัน เพื่อทำความสะอาดวัด ตอนบ่ายหนานสึกใหม่จะนุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อเชิ้ต พาดผ้าขาวม้าไหม มือข้างหนึ่งถือไม้ตะพดเหลี่ยม มือข้างหนึ่งถือพานดอกไม้ธูปเทียนไปกราบขอพรจากผู้เฒ่าประจำหมู่บ้าน เช้าวันที่จะออกจากวัดนิมนต์ให้หลานสาวหรือน้องสาว (ถ้าไม่มีก็ขอวานสาวอื่น) มารับออกจากวัด ถือเป็นเคล็ดว่าจักได้แต่งงานในไม่ช้า

ชายเมื่อลาสิกขาออกมาเป็นหนานแล้ว ก็จะหาช่องทางแต่งงาน เมื่อผูกสัมพันธ์กับหญิงใดหรือญาติแนะนำให้แต่งงานกับผู้ใด ก็จะส่งเจ้าแก่ไปทาบทามกับผู้ปกครองฝ่ายหญิง เมื่อได้รับคำตก

ลงด้วยก็จะกำหนดค่าสินสอดทองหมั้น กำหนดวันแต่ง โดยทำพิธีหมั้นก่อน จากนั้นถึงวันแต่งงานก็จะยกขันหมากไปแต่ง พิธีการแต่งงานของไทยวนสระบุรีจะเป็นแบบไทยภาคกลางทั่วไป จักไม่นำมาในรายละเอียด ณ ที่นี้ จักข้ามไปยังประเพณีงานศพต่อไป

คนยวนไม่นิยมตั้งศพผู้ที่ตายนอกบ้านไว้ในบ้าน แต่จะนำไปบำเพ็ญกุศลที่วัด แม้จะตายภายในเขตบ้านแต่ไม่ได้ตายบนเรือน ก็นำศพไปบำเพ็ญกุศลที่วัดเช่นกัน คนยวนก็เหมือนคนไทยถิ่นอื่น คือมีน้ำใจต่อกันช่วยเหลือกัน เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในหมู่บ้านผู้ใดทราบเป็นคนแรกก็จะรีบไปบอกเพื่อนบ้าน ให้รู้ ผู้ที่รู้แม่จะมีงานอยู่ในมือก็จะละงานนั้น รีบมายังบ้านศพทันที แต่ละคนจะรู้ว่าตัวเองควรทำอะไร ผู้ชายกลุ่มหนึ่งก็จะไปหาอาหารเพื่อเตรียมทำกับข้าวเลี้ยงกัน ผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งก็จะเข้าครัวเอาของใช้ออกมาเตรียมล้างเพื่อใช้ต่อไป ผู้ที่เหลือก็จะเตรียมอาบน้ำศพโดยต้มน้ำร้อนเอาใบไม้อะไรก็ได้ใส่ลงไปด้วย เช็ดตัวศพด้วยน้ำเย็นและน้ำร้อนจนสะอาด ประแป้งพอสมควร แต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าที่ผู้ตายรักแต่กลับข้างหน้าไว้หลังกลับหลังไว้หน้า ฉีกเสื้อผ้าเล็กน้อย จากนั้นก็มัดตราสัง คนยวนเรียกว่า “ห้างลอย” คือเอาด้ายเส้นใหญ่มาผูกที่คอ (ปุตต์ คีเว) ผูกที่ข้อมือ (ธน หตเถ) ผู้ที่ซื้อเท้า (ภริย์ ปาเท) เอาดอกไม้ธูปเทียนใส่กรวยใบตองใส่มือศพเพื่อให้ไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณี จากนั้นก็คอยเวลาที่จะนำไปใส่โลงต่อไป

โลงศพ (หีบศพ) คนยวนเรียกว่า “หล่อง” ทำด้วยไม้ปากโลงศพจะผายออก คือกว้างกว่ากัน หีบศพที่ครอบหีบศพเรียกว่า “แมว” ทำคล้ายหลังคาเรือนทรงปั้นหยา คือมีหลังลาดลงมา ประดับด้วยกระดาดสีสวยงาม อาจติดธนบัตรบนแผงยอดหลังคานี้ด้วยก็ได้ เมื่อทำโลงศพเสร็จแล้ว ผู้อาวุโสก็จะทำน้ามนต์ธรรมสารประพรมที่เครื่องมือ ประพรมผู้คนที่ช่วยกันทำ เพื่อกันเสนียดจัญไร รวมทั้งประพรมหีบศพ คาถาทำน้ามนต์ธรรมสารของปู่หลวงเหมื่อย ปัญญาโว บ้านต้นตาล มีว่า “ สิริโร เม พุทธเทวณจ นราเก พรหมเทวตา หรติเย พิสนุกญเจว ปสิทุธิ เม ” จากนั้นก็นำศพเข้าโลง ถ้าเป็นศพของพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ จะตั้งไว้ทางทิศเหนือของตัวเรือน หัวศพจะหันไปทิศตะวันตกเสมอ จุดตะเกียง 1 ดวง ไว้ใกล้หีบศพ (ล้านนาเรียกว่า “ ไผยาม ”) ตอนเช้าจะนำสำหรับอาหารมาวางใกล้หีบศพทุกเช้าไป

กลางคืนจะนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดพระอภิธรรม เมื่อพระสงฆ์สวดจบแต่ละบทก็จะตีฆ้องสลักระหว่างบทเรื่อยไปญาติมิตรก็จะมา ร่วมฟังพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมทุกคืนไป เรียกงานศพว่า “จันเฮือนดี ” รุ่งเช้าก็นิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่หน้าศพ เรียกว่า “ ตักบาตรดินไม้ ” (ไม้ ล้านนา แปลว่า เมรุลอย) ถ้าเป็นศพที่ตายโหง ตายพราย หรือตายเพราะถูกฟ้าผ่า จะนำศพไปฝังทันที เมื่อครบสามปีแล้วจึงขุดขึ้นมาบำเพ็ญกุศลเพื่อเตรียมเผาต่อไป

วันเผาศพนั้น คนยวนมีข้อนิยมดังนี้

1. ช้างขึ้นห้ามเผาวันคู่ ข้ามแรมห้ามเผาวันคี่
2. วันในสัปดาห์ ท่านห้ามเผาศพวันพระ เพราะวันเช่นนี้เป็นวันบำเพ็ญกุศล เผาศพวันนี้ไฟอาจไหม้สัตว์ตายเป็นบาปได้ ไม่เผาศพวันพฤหัสบดี ด้วยถือว่าวันนี้เป็นวันครุ ไม่เผาศพวันศุกร์ ถือว่า “เผาศพวันศุกร์ให้ทุกข์แก่คนเป็น” เพราะเทียบเสียงศุกร์ว่าสุข ตายวันเสาร์ห้ามเผาวันอังคารและห้ามเผาวันที่ตรงกับวันเกิดของผู้ตาย เมื่อถึงวันที่นำศพไปเผา ก็จะนำศพไปวัดหรือป่าช้า (ยวนเรียก ป่าเฮี้ยว) เมื่อศพพ้นประตูเรือนผู้อยู่บนเรือนก็จะเทน้ำออกจากตุ่ม (ในล้านนามีการโยนหม้อน้ำทิ้ง) มี

ชายโพรยข้าวตอกหน้าศพ มีคนถือตุ้ง (ธง) สามหางนำหน้าด้วย พระสงฆ์จะเป็นผู้จุดศพไป นำศพไปตั้งไว้ที่อันครุ เช่น บนศาลาแล้วนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมจบแล้วพระสงฆ์มาตีกาบังสุกุลแล้วเคลื่อน ศพไปยังเมรุที่เตรียมไว้

ชาวไทยวนได้ชื่อว่ามี ฝีมือในการเมรุ โดยเอาหยวกกล้วยมาแทงสลักกลดตายต่าง ๆ อย่างสวยงาม เมื่อนำศพมาเวียนซ้ายเมรุครบสามรอบแล้วก็จะวางศพลงให้ญาติมาประพรมน้ำศพอีก ครั้งหนึ่งนิมนต์พระสงฆ์มาพิจารณาผ้าบังสุกุลแล้วจึงนำศพขึ้นสู่เมรุ สัปเหร่อจะตัดด้ายตราสังออก ผ้ามะพร้าวเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ พลิกศพให้ตะแคง จากนั้นจึงเริ่มวางไฟ ทุกคนก็วางไฟ พระสงฆ์เริ่มสวดหน้าไฟ ก่อนกลับทุกคนต้องล้างมือด้วยน้ำที่มีมะกรูดส้มป่อยเพื่อล้างสิ่งที่ไม่ดี ออก สัปเหร่อและญาติจะช่วยดูแลให้ไฟไหม้ศพให้เรียบร้อยก่อนจึงกลับได้

สมัยก่อนเผาศพแล้วสามวัน จึงเก็บกระดูกไปบำเพ็ญกุศล เรียกว่า “พินเฝ้า” โดยนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมาทำพิธีญาติจะเกลี้ยเก้าและกองกระดูกให้เป็นรูปคน พระสงฆ์จะสวดบทบังสุกุลตาย (อนิจจา วต สงขารา) จบแล้วญาติเกลี้ยเก้าและกระดูกกลับทิศทาง พระสงฆ์จะสวดบทบังสุกุลเป็น (อนิร วต ย กาโย) จบแล้วก็เลือกเก็บกระดูกใส่ภาชนะนำมาบำเพ็ญกุศลที่บ้าน

ที่บ้านผู้ตาย จะปลูกศาลเพียงตาสีเสาไม่สูงนัก ทำร้านบนศาล มีบันไดขึ้นคู่พาดขึ้นศาลนี้ ปักร่มที่ศาลวางภาชนะที่ใส่กระดูกผู้ตายบนศาลนี้ มีเสื้อผ้าของผู้ตาย กระจก หวี น้ำมัน แป้ง วางถาดใส่ไข่เอาไว้ด้วย นำสายสิญจน์มาวางรอบนำขึ้นสู่เรือน เย็นนี้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ รุ่งเช้านิมนต์พระสงฆ์ตั้งกล่าวมารับอาหารบิณฑบาตที่บ้าน เมื่อเจ้าภาพเตรียมอาหารไว้หน้าพระสงฆ์แล้ว จะมีผู้นำกล่าวคำถวายสังฆทานเพื่ออุทิศกุศลให้ผู้ตายเรียกว่า “ เวณฑาน ” เป็นคำกล่าวด้วยภาษายวนที่ยืดยาวพรรณนาไพเราะมาก จากนั้นก็ประเคนอาหารแด่พระสงฆ์ เมื่อพระฉันเสร็จลากลับ จากนั้นก็เลี้ยงญาติที่มาร่วมงาน แล้วมีพระธรรมเทศนาอนิสต์ 1 กัณฑ์ เป็นเสร็จพิธี

หลังจากนั้น ในวันหรือปีต่อ ๆ มา หากประสงค์จะทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายอีก ก็จะได้หลายวิธี เช่น ทานขันเข้า จะ นำอาหารใส่สำหรับ มีน้ำ 1 แก้ว ไปประเคนพระสงฆ์ บอกท่านว่าต้องการอุทิศบุญนี้ไปให้แก่ผู้ใด พระสงฆ์ท่านจะกรวดน้ำกล่าวคำอุทิศเป็นภาษายวนให้ เป็นถ้อยคำที่ไพเราะ ฟังแล้วจะรู้สึกว่ามีบุญญาของของผู้ตายจะมารับผลบุญนั้นจริง ๆ

พอยข้าวสังข์ (อ่าน “ปอยเข้าสังข์”) อันนี้เป็นงานใหญ่ โดยเจ้าภาพจะบอกญาติมิตรมาร่วมงานนี้ด้วยพิธีจะเริ่มจากนิมนต์พระสงฆ์ 25 รูปมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น รุ่งเช้ามารับถวายอาหารบิณฑบาตที่บ้านงาน เจ้าภาพจะจัดของใส่ชะลอม (กล้วย) ถวายพระด้วย เลี้ยงอาหารญาติที่มาร่วมงานแล้วมีเทศน์อนิสต์ 1 กัณฑ์

ปัจจุบันงานพอยข้าวสังข์ นิยมถวายหนังสือเทศน์ เช่น พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ หรือยอดไถลปิฎกและกรรมวาจา ถวายปราสาทผึ้งร่วมด้วย จุดประสงค์ของงานพอยข้าวสังข์ก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ผู้ตาย เป็นการตอบแทนพระคุณของบุพการี โปรดสังเกตว่าทุกงานจะจบลงด้วยการมีเทศน์อนิสต์ ทั้งนี้เพื่อให้เจ้าภาพเกิดความปิติเพิ่มพูนว่าจนบำเพ็ญกุศลแล้วจะได้รับผล อย่างใดบ้าง ปราสาทผึ้งจะเป็นส่วนประกอบของงานบุญต่าง ๆ เช่น งานกฐิน ก็นิยมทำปราสาทผึ้งร่วมถวายด้วย

4. ประเพณีอื่น ๆ

การถวายสลากภัตต์ (ไทยวนล้านนาเรียกว่า ทานก่วย ทานกวยสลาก) ไทยวนสระบุรี เรียกว่า บุญกินเข้าสลาก บุญนี้ไม่มีกำหนดตายตัวในวันทำ คือจะทำเมื่อใดก็ได้ แต่ส่วนมากนิยมทำเมื่อมีผลไม้สุกมาก ๆ หรือทำเมื่อออกพรรษาแล้ว

งานนี้จะเริ่มเมื่อทางวัดตกลงกำหนดวัน ถวายแล้วก็จะประกาศรับสมัครเจ้าภาพ เมื่อรู้จำนวนเจ้าภาพแน่นอนว่าจะมีกี่กระจาดแล้ว ก็นิมนต์พระสงฆ์ต่างวัด (และในวัด) ให้ครบตามจำนวนสลากภัตต์ที่มีเข้าภาพไว้ เจ้าภาพจะเตรียมจัดทำกระจาด โดยเอาไม้ไผ่มาสนเป็นกระจาดกลมลายเฉลวมี่กระดาศประดับสวยงาม ภายในกระจาดก็หาของกินของใช้อันควรแก่สมรบริโภคมาใส่ไว้ ส่วนเข้าภาพที่มีทรัพย์มากและมีฝีมือก็จะทำกระจาดของตนให้สวยงามขึ้นไปอีก โดยปักไม้กลางกระจาด ตกแต่งให้เป็นช่อชั้นสวยงาม

เมื่อถึงวันงานก็นำกระจาดเหล่านี้ไปตั้ง บนรั้วที่ทางวัดเตรียมไว้ เจ้าภาพก็ขึ้นไปบนศาลาพระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนามาก็จะนั่งบนอาสนสงฆ์ มีเทศน์อานิสงส์สลากภัตต์ สมัยก่อนนิยมเอาเด็กที่อ่านหนังสือยวนออกหัดเทศน์ แล้วบวชเณรเทศน์วันนี้ (เทศน์จบบายก็สึก) เมื่อเทศน์จบก็จะกล่าวคำถวายสลากภัตต์ ให้พระสงฆ์จับสลากแล้วก็จะอนุโมทนา จากนั้นก็ลงจากศาลามารับประเคนสลากภัตต์ที่จับสลากได้ บรรดาศิษย์ที่ติดตามพระสงฆ์มา ก็จะช่วยขนกลับยังวัดของตน

ที่จริงสลากภัตต์เป็นบุญที่คนไทยทำกันทั่วไป แต่จุดเด่นของงานสลากภัตต์ไทยวนสระบุรี อยู่ที่ที่มีมือในการตกแต่งประดับประดาต้นสลากภัตต์ของตนให้สวยงาม ดูจะเป็นการประกวดกันไปในตัว

ประเพณีตรุษ – สงกรานต์ เมื่อถึงเทศกาลนี้ไทยวนสระบุรี นิยมทำกิจกรรม 3 ประการ คือ ทำบุญ แทนคุณ และเล่นสนุก

ทำบุญ ทุกเช้าชาวบ้าน จะนำอาหารไปตักบาตรทำบุญที่วัดทุกวันจนสิ้นวันตรุษ – สงกรานต์ ก่อนวันสงกรานต์จะมีการก่อพระเจดีย์ทราย วันต่อไปจะมีการสงกรานต์ ถือว่าเป็นวันสุดท้ายของงานแทนคุณ ในเทศกาลเช่น นี้ จะนำอาหาร เสื้อผ้า ไปมอบแก่ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ รดน้ำดำหัวขอขมา และขอพรจากท่าน นิมนต์พระมาสวดบังสุกุลอุทิศบุญกุศลของตน

เล่นสนุก สมัยก่อน กลางวันนิยมเล่นร่ำวงกันที่วัด โดยตีกลองรำมะนาเสียงดังกระหึ่ม หนุ่มสาวจะเล่นร่ำวงกันสนุกสนาน ตกเย็นก็จะนัดเล่นรวมกันที่บ้านใดบ้านหนึ่งโดยหาฟืนมาติดไฟให้สว่าง อาจเล่นร่ำวง หรือเล่นเข้านางแมว นางกระตัง นางหมอน จนตึกจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน รุ่งเช้าสาย ๆ ก็พบกันที่ลานวัดอีก ปัจจุบันการเล่นสงกรานต์นิยมเล่นกันในวันสงกรานต์เพียงวันเดียว

ประเพณีตีกลองประจำวัด แต่ละวัดจะมีกลองอยู่สองชุด ชุดหนึ่งคือกลองทัด 1 คู่ ชาวบ้านเรียกว่ากลองเพล จะตีสามบอกเวลาเพล และจะตีกลองนี้อีกครั้งหนึ่งเมื่อสวดมนต์ทำวัตรเย็นเสร็จโดยตีรัวสามลา ตีระฆังประกอบด้วย เมื่อตีจบก็จะตีบอกวัน ถ้าวันนี้เป็นวันอาทิตย์ ก็จะตี 1 ตูม วันจันทร์ก็ตี 2 ตูม ฯลฯ สมัยก่อนเมื่อปฏิทินและนาฬิกายังไม่แพร่หลาย ชาวบ้านจะรู้จักเวลาก็โดยอาศัยฟังเสียงกลองที่ตีในวัด กลองอีกชุดหนึ่งประกอบด้วยกลองใหญ่ 1 ใบ ชาวบ้านเรียกว่า กลองเท็ง เพราะเสียงดังเท็ง อีกสอปใบเป็นกลองขนาดเล็กผูกติดกับกลองใหญ่ เรียกตามเสียงเช่นกันว่า กลองตุ๊บ และกลองตะ กลองคู่นี้วันธรรมดาจะตีประมาณ 5 โมงเย็น ตี ตุ๊บ – เท็ง ซ้ำเร็วสลับกันไป บอกเวลาว่าเย็น 5 โมงแล้ว พระ – เณร ในวัดก็จะเตรียมสงกรานต์เพื่อเตรียมทำวัตรสวดมนต์ต่อไป ชาวนาที่อยู่กลางทุ่งนาก็จะเตรียมเข้าบ้าน หากมีแขกก็จะปล่อยแขกกลับบ้าน กลองตุ๊บเท็งนี้จะตีอย่างไพเราะเป็นพิเศษ

ในคืนวันโกนและคืนวันพระ มีการตีฆ้องสลักร่วมด้วย ผู้ที่ตีเก่ง ๆ จะสามารถตีให้มีท่วงทำนองไม่ซ้ำกันเลย เช่น ตับ-ตะ-ตับ-เทิง-ตับ-หมุย (หมุยคือเสียงฆ้อง) เเทิง-ตับ-เทิง-ตับ-เทิง-ตับ-หมุย ฯลฯ บางทีก็มีผู้แปลทำนองกลองออกมาว่า “สาวเก็บเห็ด แม่ฮ้างเก็บกุ้ง เก็บใส่ไหน เก็บใส่ท้องบุง” เล่ากันว่าวัดบ้านยวนแห่งหนึ่ง มีพระสงฆ์ชื่อพระทะ พระเที่ยง และพระตุ้ย คนยวนเรียกพระว่า “ตุ้” เวลาตีกลองใหญ่เป็นทำนองเดี๋ยวก็น่าจะแปลเสียงกลองเป็นเสียงพูดว่า “ ตุ้ทะ ตุ้ทะ ตุ้เที่ยง ตุ้เที่ยง ตุ้เที่ยง ตุ้ตุ้ย” คำว่า “ตุ้ย” จะลงพร้อมกับเสียงฆ้องพอดี

ความเชื่อเรื่องผี

คนไทยวนสระบุรีก็เหมือนคนถิ่นอื่นที่เชื่อว่า คนที่ตายไปแล้ว ยังมีวิญญาณล่องลอยอยู่ ผีเหล่านี้อาจให้คุณให้โทษต่อคนได้ ผีที่คนยวนเชื่อมีประเภทดังนี้

ผีเรือน หรือผีกระจำ ตระกูล หรือผีบรรพบุรุษ คนยวนเรียกว่าผีปู่ย่า โดยคนยวน 1 ตระกูลจะมีศาลผี (หิ้งผี) อยู่ที่บ้านญาติคนใดคนหนึ่ง เมื่อลูกหลานในตระกูลนี้แต่งงานก็จะพากันมาไหว้ผีปู่ย่าที่บ้านนี้ หรือเทศกาลสงกรานต์ก็จะมีบรรดาญาติในตระกูลนี้มาไหว้ผีรวมกัน เชื่อกันว่าหากไหว้ผีพลีถูกผีปู่ย่าก็จะอำนวยการพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็น สุข แต่ถ้าห่างเหินหรือปฏิบัติผิด ผีปู่ย่าก็จะลงโทษเอา เช่น ให้เจ็บป่วยบ้าง ให้เดือดเนื้อร้อนใจบ้าง ให้ประสบอุบัติเหตุบ้าง

ผีประจำหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านจะมีศาลผีประจำอยู่ บางหมู่บ้านจะมีมากกว่าหนึ่งศาลก็มี ที่บ้านไผ่ล้อม อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี จะมีศาลเจ้าชื่อ “ปู่เจ้าเขียวเปลวโปร่งฟ้า” เล่ากันว่าเดิมท่านอยู่ที่เชียงดาว เชียงใหม่ คราวที่คนยวนอพยพมาอยู่เสาให้ สระบุรี ผู้คนขอให้ท่านเดินทางมาด้วยเพื่อคุ้มครองลูกหลานยวนอพยพคราวนั้น และก็ปลุกศาลให้ท่านอยู่ แต่ท่านจะกลับไปอยู่ที่เขี้ยวดาวเมื่อถึงวันปีใหม่ สงกรานต์ก็จะมาเยี่ยมลูกหลานยวน เสาให้ สระบุรี ทุกปี

ผีประจำวัด เรียกว่า เสือวัด ทุกวัดจะมีศาลผีนี้อยู่ บางวัดก็มีมากกว่าหนึ่งศาล มีความศักดิ์สิทธิ์เล่าขานแตกต่างกันไป เวลาถึงงานวัดจะต้องจุดธูปบอกเล่าท่านก่อน และมีอาหารเช่นท่านด้วย

ผีประจำท้องนา คนยวนเรียกว่าเสื่อนา ความเชื่อเรื่องนี้มีมานานมาก ดังปรากฏในหนังสือกฎหมายมังรายศาสตร์ ฉบับวัดเสาให้ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “ ผู้ใดใช้ใส่ข้าวแรกท่านตั้งแต่ตอนหว่านกล้าไปจนถึงตอนจะย้ายไปปลูก จะเก็บเกี่ยวให้มันหาเหล่า 2 ไห ไก่ 2 คู่ เทียน 2 เล่ม ข้าวตอกดอกไม้ มาบูชาขวัญข้าวและเสื่อนา ผีเพียงแต่เหยี่ยว ไม่ได้ใช้ ให้มันหาไก่คู่หนึ่ง เหล่าขวดหนึ่ง เทียนคู่หนึ่ง ข้าวตอกดอกไม้ บูชาเสื่อนา.. ” ความเชื่อเรื่องเสื่อนานี้ เมื่อถึงเดือนหก แม่บ้านจะทำขนมบัวลอยไปวางเช่นที่นาเพื่อเลี้ยงเสื่อนาของตนทุกปี

ผีที่มีอยู่ในตัวคน ผี เช่นนี้จะมียูในบางคนเท่านั้น เช่น ผีปอบ การที่จะรู้ว่าใครเป็นปอบนั้นจะรู้ได้เมื่อผีนี้เข้าสิงใคร ผู้นั้นจะร้องโหยหวน หมอไล่ผีจะชุกถามว่า “ มึงคือใคร มาจากไหน ” เมื่อมันยอมต่ออำนาจของหมอไล่ผี มันก็จะบอกชื่อและที่อยู่ของมัน ก็จะรู้ว่าผู้นั้นเป็นปอบ สาเหตุที่เป็นปอบมีเล่าไว้ต่างกัน เช่น สืบทอดมาจากเชื้อพันธุ์ หรือเป็นนิกเล่นของขลัง แต่ปฏิบัติไม่ถูกต้อง ของขลังนั้นจะกลายเป็นผีมาสิงสู่อยู่ในตัวของผู้นั้น เป็นต้น

ผีที่ตามมาตามคำขอ ผี ประเภทนี้จะมาเมื่อขอร้องให้มา และจะไปเมื่อขอร้องให้ไป เช่น ผีประเภทเจ้าพ่อต่าง ๆ จะมาประทับทรงเมื่อคนทรงทำพิธีเชิญให้มาประทับทรง เมื่อแรกนั้นมักจะมาประทับเองโดยไม่ต้องเชิญ ผีอีกประเภทหนึ่ง หนุ่มสาวจะเชิญมาเล่นสนุกด้วยในเทศกาลสงกรานต์ เช่น ผีนางกระดัง ผีนางแมว ผีนางหมอน เป็นต้น วิธีการเชิญผีประเภทหลังนี้ มักจะให้หญิงสาวเป็นร่างโตร์โดยผูกตาหญิงนั้น ประนมมือ เพื่อน ๆ ก็จะร้องเพลงเชิญผี เมื่อผีนั้นมาเข้าร่าง สาวนั้นก็จะมีมือสั่นรัว เพื่อนก็จะแก้ผ้าที่ผูกตาออกให้หญิงนั้นก็จะมีลูกขึ้นร่าอย่างสวยงาม จากนั้นก็จะถามเรื่องเนื้อคู่กันบ้าง ถามเรื่องโชคกลางบ้าง เมื่อเห็นพอสมควรต้องการให้ผีนั้นออกไป เพียงร้องที่ริมหูหญิงผู้นั้นเบา ๆ ผีก็จะออกจากร่างนั้นไป

ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่ ยวน เรียก “ต้าวตังสี่” หมายถึงท้าวธรรฐ ท้าววิรูปักษ์ ท้าววิรุฬหก และท้าวกุเวร ซึ่งเป็นเทวดาประจำทั้งสี่ทิศ (ท้าวจตุโลกบาล) ก่อนจะมีงานใดก็ต้องทำพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่เสียก่อน โดยเลือกสถานที่เหมาะสมเอาไม้ 5 ท่อนมาปักเป็นเสา 4 มุม เสาต้นกลางสูงกว่าเสาอีกสี่ต้น บนเสานี้จะวางเครื่องเครื่องเช่น มีหมาก บุหรี่ ดอกไม้ รูปเทียน กระจกเสากลางเป็นของพระอินทร์ ผู้รู้พิธีก็จะกล่าวอาราธนาให้เทพทั้ง 5 มารับของเครื่องเช่น และช่วยปกป้องงานของตนให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย

บทสรุป

ไทยวนสระบุรี คือไทยวนที่อพยพไปจากเมืองเชียงแสน เมื่อ พ.ศ. 2347 ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สระบุรีมาจนถึงทุกวันนี้ เอกลักษณะที่แสดงถึงความเป็นไทยวน ก็คือภาษาและประเพณีที่ละม้ายคล้ายคลึงกับภาษาและประเพณีของชาวล้านนาไทย และยังเรียกตัวเองว่าเป็นคนยวนมาจนถึงทุกวันนี้ ที่มา <https://channarongs22.wordpress.com/2014/03/09/ประวัติไทยวน-สระบุรี/> (ChanNas Thitayan.Blog. 2557 : ออนไลน์)

อนึ่ง สุพัตรา ชูชม ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมผ้าทอไทยยวน ที่เชื่อมโยงไปถึงการแต่งกายของชาวไทยวน สระบุรี ดังนี้

คนยวนมีความสามารถด้านสถาปัตยกรรมและหัตถศิลป์ ปั้นพระได้สวยงามมาก ชื่นยวนของเจ้านายมีมากในเชียงใหม่ เจ้าดารารัศมีก็ได้อุปถัมภ์ค้าชูชื่น แล้วชื่นทิ้งดงามที่เรียกว่า จกคำ ส่งมาบรรณาการในท้องพระคลังเยอะมาก ถือว่าเป็นต้นแบบของเครื่องทรง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ที่ใช้ต้นแบบในการนำเครื่องทรงทั้งหมด ก็มาจากการทอยกดินของคนเชียงแสนเดิม

การที่จะทอผ้าหนึ่งผืน สมัยก่อนไม่ได้ทออย่างเดียว เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้าย เลี้ยงไหม ย้อมสี เก็บฝ้าย อัดฝ้าย ปั่นฝ้าย ต้องดูเรื่องของสี ความสมดุลของกระสวยและเขาที่ยกขึ้นยกลง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในผ้า การจดจำลดกลายเป็นร้อยบรรทัด การทออย่างประณีต เขาเปรียบได้ว่า คนที่ทอผ้าได้ครบทั้งกระบวนการคือ ต้องมีความชำนาญ ผู้หญิงยวนจะต้องเรียนการทอผ้าตั้งแต่นั่งที่ แล้วมาถึงม้า คำว่า ม้า คือ ไม้สองอันที่อยู่ข้างล่าง ถ้าขายังไม่ถึงก็ยังไม่ทอไม่ได้ เพราะไม่สามารถควบคุมการขึ้นลงได้ ควบคุม “เขา” หรือ “ตะกอ” ให้ขึ้น - ลงได้

เมื่อผู้หญิงทอผ้าได้ เธอจะทอใช้งานสำหรับคนในบ้านทั้งหมด เช่น ผ้าขาวม้า ผ้านุ่งของแม่ ผ้าอ้อมของน้อง ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องทอ แล้วแม่ก็ต้องสอนให้ลูก เมื่อแตกเนื้อสาว จะต้องจดจำ ลวดลายที่ไม่เหมือนกันเลย เพราะฉะนั้นสันนิษฐานได้ว่า การสืบทอดการทอผ้าเป็นในกลุ่มบ้านใคร บ้านมัน

อัตลักษณ์ของกลุ่มคนยวนเส้าให้อย่างหนึ่ง คือ การพยายามทำชิ้นให้มีหมาย หรือคำนิยาม สมมุติว่า ทอลายนกเป็นลายสีดำ ก็จะมีแถบใส่ส้มไว้ตัวหนึ่ง หรือจกผิตไว้อันหนึ่ง หรือสลัสีของลาย เหตุผลคือถ้าผ้าหายจะรู้ว่าเป็นของตัวเอง หรือเรียกไว้ว่า เป็นสัญลักษณ์เฉพาะตน การเก็บฝ้าย เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ไม่เหมือนใคร การเก็บฝ้ายบางที่ปกติ จะต้องเก็บเข้าลายให้เรียบร้อยสวยงาม แต่ บางดอกก็จะเก็บออกมาข้างนอกเหมือนตวัดปลายพู่กันนี่คือ ตัวตนของช่างทอยวนเส้าให้ สระบุรี

ผ้าฝืนแรก ในตอนแตกเนื้อสาว ผู้หญิงจะได้ความรู้ทั้งหมดทั้งมวลจากแม่ในการทอผ้า ผู้ชาย อยากรู้ความรู้อะไรต้องไปวัด คือไปบวชเป็นเณร ต้องอ่านออกและเขียนได้ ต้องรู้ธรรมะและเป็นคนดี จากการไปบวชเณร เมื่อก่อนถือมาก ผู้ชายจะมายุ่งยาม มาเกาะมาเกาะก็ทอผ้าไม่ได้เลย กระทั่งมีการ สั่งห้ามเด็ก ๆ ที่มารอบ ๆ ก็ ห้ามยุ่งจะโดนกระสวยตีหัว เมื่อผู้หญิงทอผ้าเสร็จ แต่ถ้าผู้ชายสักจากการเป็นสามเณรมาอยู่กับบ้าน เมื่อทอผ้าฝืนแรกเสร็จ เขาจะต้องเย็บ ซึ่งเทคนิคการเย็บของคนยวน ไม่ใช่เรื่องธรรมดา เป็นเรื่องที่สืบทอดมาแต่โบราณ ต้องเย็บให้มีความเรียบ หรือเรียกว่า “สนดุงงู” เป็นการเย็บที่สานเหมือนสานขอบตระกร้า ในการเย็บครั้งหนึ่งต้องใช้ด้าย หรือ ฝ้าย ไหม 4 เส้น การที่จะทำให้ไหม 4 เส้นมารวมกัน คือ “เทียน” “จี๊ฝั้ง” กล่าวคือ ประวัติของคนยวน หน้าแล้งจะทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกว่า ถวายประสาฬหี โดยเอาไข่ของผึ้งมาต้ม แล้วเอามะละกอมารอบทำเป็นดอก เสร็จแล้วก็จุ่มลงไปแล้วเอาขึ้นมา มันก็จะแห้ง มันจะเป็นบล็อก ดอกไม้ หรือ ต้นผึ้ง แล้วเอาไปถวายวัด

งานทำบุญที่นี้ เขาเรียกงานทำบุญกระดุกให้กับคนตาย ต้นฝืนก็จะถวายวัด พอถวายวัด เมื่อทอผ้าชิ้นเสร็จก็จะไปขอดอกผึ้งจากวัด แล้วต้องไปขอจาก “ตุ้” หรือ พระ ที่สาวได้หมายปองไว้ก่อน บวช เพื่อบอกเป็นนัยว่า การขอผึ้งมาเย็บผ้าชิ้น แปลว่าชิ้นเสร็จแล้ว ก็พร้อมจะแต่งงานแล้ว นี่คือการจารีตในอดีต ผู้ชายต้องไปบวชที่วัด ผู้หญิงเมื่อทอผ้าชิ้นเสร็จก็ต้องบอกด้วยนัยยะ

ผ้าฝืนที่สอง เมื่อแต่งงานเรียบร้อยแล้ว ฝืนต่อไปต้องสอนให้ลูกสาว ถ้าไม่มีลูกสาวต้องทอผ้า ปกหัวนาก ให้ลูกชายตอนบวช ผ้าปกหัวนาก เป็นผ้าเช็ดหน้าฝืนใหญ่เอาไว้คลุมหน้าคลุมหัว เพราะ นากโกนผม จะทำให้ร้อน เมื่อเดินเวียนรอบโบสถ์ 3 รอบในการบวช ผ้าปกหัวนากเป็นผ้าของแม่ที่ทอ ให้ลูกชาย เชื่อว่าแม่จะได้านิสงค์สูงสุด

ผ้าฝืนที่สาม คนยวนจะทอผ้าฝืนสุดท้าย หรือมากกว่านั้นถ้าเธอแก่ ซึ่งผู้หญิงต้องทำงานบ้าน เป็นเรื่องหลัก เช่น ตักน้ำ หาพลั่ว (ฟัน) ทำนา ทำสวน ทำไร่ ดูแลพ่อแม่แม่แก่ เมื่อว่างถึงจะได้ทอผ้า ฝืนสุดท้ายที่เธอจะทอ คือ ผ้าที่ทอเพื่อวางไว้บนหน้าอกตอนตาย ต้องทออย่างประณีต สวยงาม

ที่สุด ผ้าบางผืนทอเป็นปี สองปี เพราะทอว่างเว้นจากงานหลัก หรือมีผ้าชิ้นเหลือก็ใส่ไปด้วย เพื่อที่จะไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีเมื่อตายไปแล้ว ผ้าที่วางไว้บนอกจะต้องสวยงาม มีผ้าชิ้นและเสื่อ ตรงโคงศพจะมีถุงเล็ก ๆ ห่อข้าวเอาไว้ไปกินระหว่างทาง เป็นถุงยามสี่ขาวห้อยไว้ตรงหัวทาบ (โคงศพ) ใส่ข้าวใส่พลู่ ใส่หมาก ถึงตอนนี้ก็ยังมีอยู่

ปัจจุบันการนุ่งชินเผาไปกับตัวไม่มีแล้ว เพราะ 150 ปี ไม่มีใครทอผ้าแล้ว เป็นชินอีสาน ชื่อมาวางบนอก ความเชื่อเริ่มหาย ที่วางผ้าขึ้นติดจวางไว้กับตัวเพราะมีความเชื่อที่ว่า ถ้าเกิดว่าชาติหน้าได้เกิดอีกครั้ง จะได้เกิดในญาติคนยวนพลพ ญาติที่จะจำได้จากผ้าขึ้นที่ทอ เหมือนกับแม่แจ่มที่เอาผ้าขึ้นใส่ไปพร้อมกับผู้ตาย 1 ผืน และถวายที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศล 1 ผืน ซึ่งผ้าขึ้นยวน ตีนขึ้นต้องเป็นสีแดงเสมอ เพราะว่าเป็นสีแดง หมายถึง สวรรคภูมิ คนทอต้องการจะขึ้นสวรรค์ เพราะว่าผู้หญิงบวชไม่ได้ วิธีที่จะเข้าใกล้พระพุทธศาสนามากที่สุด คือ ทอขึ้นฮ้อแล้ว ส่วนหน้าขึ้นจะมีเล็บเหลืองเล็ก ๆ ประมาณ 1/2 เซนติเมตร ที่อื่นไม่มี อาจจะมีที่ลับแลกับราชบุรี เพราะสันนิษฐานว่ามาจากใกล้เคียงกัน เล็บเหลือง คือ แถบสีเหลืองอยู่ริมผ้า เล็บเหลืองมีไว้วัดความประณีตของคนทอผ้า ต้องมีความเรียบร้อย ยืนย่นย้วย ต้องดูแลเล็บเหลืองก่อนจะดูลายขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนความละเอียดประณีตของผู้หญิงผู้ทอ นี่คือมาตรฐานการวัดผู้หญิงของคนยวน ส่วนผู้ชายยวนสมัยก่อน เมื่อสึกจากพระแล้วจะมีครุบามักจะมีลายสักและที่โดดเด่นของคนยวน คือ สักตั้งแต่เอวถึงก่อนหัวเข่า เขาเรียกว่า “สักก้อม” การสักเป็นการทดสอบความอดทนของลูกผู้ชาย แสดงความเป็นชาย นุ่งเค็ดหม่อม เพื่อพ้อนดาบ พ้อนเจิง คนเสาให้ เมื่ออพยพมาแรก ๆ เขาเรียก ลาว หรือ ลาวพุงดำ เพราะสักขาเขียว (ดำ)” บางที่เรียก ยวนกันก่าน ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว

สิ่งที่น่าสังเกต คนยวนเสาเสาให้ ไม่มีการพ้อน เพราะถูกพรากมาจากแผ่นดินเกิด มาด้วยความทุกข์ยาก สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ เด็กรุ่นใหม่ ไม่รู้จักเมือง ถึงพูดก็มีน้อยมาก แต่ก็พยายามกันอยู่ เพราะบริบทแวดล้อมไม่ได้ห้อมล้อมไปด้วยล้านนาอีกต่อไปแล้ว

คำฮ่า คำจ้อย คำขอ ก็ไม่เหลือแล้ว มีน้อยมากในคนรุ่นอายุ 80 ปี มีคนเฒ่าที่อ่านเขียนตัวเมืองได้เพิ่งตายไป ที่วัดต้นตาล มีดอกเตอร์คนหนึ่งทำเรื่อง Microchip ตอนนั้นไปประชุมเรื่องเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ของที่ต่าง ๆ มีตุ๋งค์หนึ่งมาจากสูงเม่น (อ.สูงเม่น จ.แพร่) ได้เก็บโบราณ ที่จารึกสิ่งต่าง ๆ ไว้มากมาย มีเป็นสี่ห้าพันพับ เป็นเรื่องของการทานธัมม์ ดอกเตอร์ท่านนี้ให้ความเห็นว่าการสืบทอดวัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องของฮีโร่ มันเป็นเรื่องของการที่มาจากใจ เป็นเรื่องของการค้นคว้าของคนเก่า ๆ ที่เขียนไว้ มันบอกอะยังถึงความเป็นตัวตน ในธัมม์สี่พันกว่าพับที่มีไม่สำคัญเท่ากับที่เสาให้พับเดียว เพราะพับนั้นเป็นเรื่องของกฎหมายที่ว่าด้วยการปกครองเมืองโดยพระเจ้ามังราย ที่เรียกว่ามังรายศาสตร์ อยู่ที่เสาให้แสดงให้เห็นว่าคนที่มาอยู่ที่เสาให้ไม่ใช่บุคคลธรรมดา เป็นคนชั้นปกครอง เพราะสิ่งที่เอามาด้วย

บ่งชี้ไปยังสิ่งเดียวกันคือ ชินใหม่จกคำ ซึ่งคนธรรมดาไม่มี ตอนนี้มีที่บ้านอาจารย์ทรงชัย มีผ้าชีนอายุ 235 ปี ยังอยู่ในสภาพที่นุ่งได้ แต่ว่ามันถึงกาลที่ต้องอนุรักษ์ต้องดูแล ภาพเชิงซ้อนของลวดลายผ้าชีน บางลวดลายเป็นลายเดียวกับประติมากรรมปูนปั้นที่วัดป่าสัก เชียงแสน (สุพัตรา ชูชม. สัมภาษณ์ : 2561)

4.2 การส่งเสริมจากภาครัฐ

จากการลงพื้นที่ เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2561 ที่ชุมชนบ้านต้นตาล ต.ต้นตาล อ.เสาให้ จ.สระบุรี ในประเด็นของการส่งเสริมจากภาครัฐนั้น พบว่า กลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล ได้รับการสนับสนุนจาก กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ในการจัดตั้งกลุ่ม ข้อมูลของเว็บไซต์โอทอปทูเดย์(<http://www.otoptoday.com/wisdom/750/ทอผ้าบ้านต้นตาล>) โดยสำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ความว่า

เดิมบรรพบุรุษทำนาหลังจากว่างงานทำนาก็มาทอผ้า ก็ทอผ้าได้ถนุบ้านตนเอง ทอผ้ามุ้งไว้ใช้เอง ทอผ้าสีตะกรอเป็นผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดปาก ฯลฯ ทอไว้ขายตอนเทศกาลไหว้รอยพระพุทธบาทตอนเดือนสามและเดือนสี่ ปีละครั้ง ไม่ได้ทอเป็นกลุ่มเหมือนปัจจุบันนี้ ต่อมาในสมัย “นายสมจิต ยะกุล เป็นกำนันตำบลต้นตาลได้มีความคิดปรึกษาร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มในปี พ.ศ.2525 ใช้ได้ถนุบ้านของกำนันสมจิต เป็นที่ตั้ง ตอนนั้นมีทอผ้าอยู่ 4 หลัง ย้อมสีใช้เอง สีตก ทำให้ขายไม่ได้เป็นเวลา 3 เดือน ต่อมาเมื่อมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและอุตสาหกรรม เข้ามาให้คำแนะนำ ให้ใช้เป็นที่กระตุกและพัฒนาเป็นสิวิทยาศาสตร์ ช่วยให้มีสีไม่ตกและหลายลวดลาย ต่อมาได้รับสมาชิกเพิ่มขึ้น ชาวบ้านก็เริ่มสนใจกันมากขึ้น จึงได้ย้ายที่ตั้งกลุ่มออกมาอยู่ข้างวัดต้นตาล หมู่ที่ 3 ตำบลต้นตาล ในปี พ.ศ. 2527 มีภาครัฐเข้ามาให้การสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เช่น โครงการประกวดหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง สนับสนุนที่กระตุกมา 10 หลัง สตรีอาเซียนสนับสนุนที่กระตุก 10 หลัง สำนักงานพัฒนาชุมชน สนับสนุนที่กระตุก 10 หลัง เป็นต้น ณ ขณะนี้มีสมาชิกทั้งหมด 20 คน และยังคงรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้า และรักษาเอกลักษณ์ของผ้าทอพื้นเมืองอยู่ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งนอกจากการทอผ้าแล้ว ยังมีการส่งเสริมวัฒนธรรมชาวไทยวนบ้านต้นตาล เสอให้ หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี ศูนย์วัฒนธรรมตำบลต้นตาล ทำน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นหนึ่งในแม่น้ำที่นำมาประกอบพระราชพิธีมูรธาภิเษก ในพระบรมมหาราชวัง รวมทั้งวัดวาอารามใน อ.เสาให้ เช่น วัดเขาไม้แก้ววรวิหาร (สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. 2561 : ออนไลน์)

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เข้ามาส่งเสริมในโครงการ หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Village) คือหมู่บ้านแห่งความสมดุลที่นำทุนวัฒนธรรม วิถีชีวิตมาผนวกกับความคิดสร้างสรรค์ และการออกแบบ เพื่อสร้างมูลค่าใหม่ของสินค้าที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดมูลค่าใหม่ทางเศรษฐกิจบนแนวคิดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ หมู่บ้าน CIV เป็นงานบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐมากกว่า 10 หน่วย โดยมอบหมายให้สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นหน่วยงานประสานจัดกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านอุตสาหกรรม ภายใต้โครงการสร้างสรรค์อุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม โดยมีพันธกิจที่บูรณาการ

ระหว่างอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (กระทรวงอุตสาหกรรม) ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา (กระทรวงวัฒนธรรม) และแหล่งท่องเที่ยว (กระทรวงท่องเที่ยวและการกีฬา)

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงาน วัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี เข้ามาส่งเสริมทางการท่องเที่ยว เช่น การคัดสรรสินค้าและบริการด้านวัฒนธรรม รวมทั้งการส่งเสริมวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ของชาวไทยวน สระบุรี

ในประเด็น การส่งเสริมจากภาครัฐ สรุปการวิเคราะห์ที่ได้ว่า ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐเป็นอย่างดี และได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

4.3 รูปแบบผ้าขึ้นดินจกไทยวนสระบุรี

ลัดดา หงส์พันธุ์ ได้เขียนถึงผ้าทอไทยวน สระบุรี ในแบบรายงานผลการคัดสรรสินค้าและบริการด้านวัฒนธรรม ของ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี ดังนี้

คนไทยวนสระบุรี แต่เดิมมีถิ่นฐานกำเนิดอยู่ที่เมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการปกครอง การศาสนา และศิลปวัฒนธรรม เมื่ออาณาจักรล้านนาเสื่อมอำนาจลง พม่าได้เข้ามามีอำนาจปกครองเมืองจวบจนถึงรัชสมัยแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้โปรดเกล้าให้พระเจ้าหลานเธอกรมหลวงเทพหริรักษ์ และพระยายมราช ยกทัพพร้อมกับกองทัพเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทร์ เจ้าอุปราชเมืองเชียงใหม่ เจ้านครน่าน และเจ้านครลำปาง เข้าล้อมตีเมืองเชียงแสน เมื่อตีเมืองได้แล้ว จึงเผาทำลายป้อมปราการเมือง กำแพงเมืองและบ้านเมือง เพื่อมิให้เป็นที่ยึดมั่นแก่ข้าศึกพม่าในคราวต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากเมืองเชียงแสนเป็นยุทธศาสตร์ที่อยู่ทางเหนือสุดของประเทศ กองทัพไทยไม่มีกำลังพอที่จะป้องกันเมืองไว้ตลอดไปได้ จึงได้อพยพผู้คนชาวเมืองจำนวนราว 23,000 คน แล้วจัดแบ่งเป็น 5 ส่วน แยกไปไว้ที่เมืองเวียงจันทร์ 1 ส่วน เมืองเชียงใหม่ 1 ส่วน เมืองลำปาง 1 ส่วน เมืองน่าน 1 ส่วน ที่เหลือโปรดให้ลงมาเมืองหลวง และมาตั้งบ้านเรือนที่จังหวัด สระบุรี บริเวณแถบลุ่มน้ำป่าสักทางตอนใต้ บางส่วนเลยไปตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดราชบุรี (แถบตำบลคูบัว อำเภอเมือง) คนไทยวนสระบุรี ระยะเวลาได้ตั้งรกรากถิ่นฐาน สร้างบ้านเรือน อยู่สองริมฝั่งน้ำป่าสัก แถบ พื้นที่อำเภอเสาไห้ และอำเภอเมือง ต่อมาเมื่อมีลูกหลานเพิ่มมากขึ้น จึงขยายพื้นที่ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ ตามอำเภอต่าง ๆ ของ จ.สระบุรี (ยกเว้นอำเภอหนองโดนและดอนพุด) นอกจากนี้ยังมีการอพยพครอบครัวไปตั้งถิ่นฐานยังต่างจังหวัด เช่น อ.สีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา อ.พัฒนานิคม จ. ลพบุรี อ.วังน้ำเย็น จ.สระแก้ว อ.ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ อ.ตะพานหิน จ. พิจิตร และอ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ เป็นต้น คนยวน ที่อาศัยอยู่ในเมืองสระบุรี มีความรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรม มีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ที่สืบทอดมาจากถิ่นฐานเดิม อันได้แก่ งานบุญสลากภัต งานถวายปราสาทผึ้ง การสร้างหนังสือพระธรรมคัมภีร์ต่าง ๆ ตามความเชื่อทางศาสนา ที่สืบทอดกันมายาวนาน จนเป็นตำนาน ดังที่ว่าคนยวนอยู่ในส่วนหนึ่งของศาสนา นอกจากนั้นคนไทยวนที่บ้านต้นตาล ยังได้มีการสืบสานวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง คือ การทอผ้าฝ้ายด้วยกี่ทอมือ เป็นลายแบบโบราณที่มีการยกดอกมุก สวยงามทั้งสีสันและลวดลาย ปัจจุบันยังมีการพัฒนาการทอผ้าเป็นแบบสมัยนิยม ทั้งที่เป็นผ้าฝืน และ ลวดลายทั่วไป การแต่งกายด้วยผ้าทอของชาวไทยวนจึงสวยงาม

4.3.1 คติ ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผ้าทอไทยวน

ในการทอผ้าพื้นเมืองไทยวนเชื่อว่าการทอผ้าพื้นเมืองไทยวนเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ซึ่งแสดงถึง คุณสมบัติของความเป็นหญิง สถานภาพความพร้อมที่จะเป็นแม่บ้าน แม่เรือน ผู้หญิงจะต้องมีหน้าที่ ทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัว ซึ่งสังคมมักจะยอมรับกันว่าผู้หญิงที่ทอผ้าได้แล้วสามารถที่จะมีครอบครัว ได้ ความเชื่อเกี่ยวกับอุปกรรม เป็นความเชื่อลักษณะขอข้อห้าม คือการไม่ทิ้งขว้างอุปกรรมที่ใช้ในการ ทอผ้า การห้ามไม่ให้โหนกที่ทอผ้า เพราะเชื่อว่าจะทำให้ทำมาหากินไม่ขึ้น ทำให้เกิดสิ่งอัปมงคลในชีวิต ลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับอุปกรรมเครื่องใช้ในการทอผ้านี้มีความต้องการให้ผู้ทอผ้ามีนิสัยรู้จักดูแล รักษาเครื่องมือ อุปกรรมที่ใช้ในการทอผ้า ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ แข็งแรงทนทาน ส่วนใหญ่ เครื่องมือ อุปกรรมในการทอผ้าเป็นอุปกรรมที่ต้องสร้างขึ้นเองไม่ได้มีขายตามท้องตลาด ดังนั้น ถ้า อุปกรรมชิ้นหนึ่ง ชิ้นใด ชำรุดเสียหาย ทำให้เสียเวลาในการทอผ้าและเสียเวลาในการจัดทำอุปกรรมชิ้น ใหม่ เครื่องมือ อุปกรรมการทอผ้าส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ ซึ่งปัจจุบันไม้หายาก

ความเชื่อเกี่ยวกับการทอผ้าไทยวน

ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของความเชื่อที่เป็นข้อห้ามคือ ในขณะที่นั่งทอผ้าพื้นเมืองห้ามไม่ให้หันหลังที่คานกั เนื่องจากคานกัทำไว้สำหรับผู้ทอผ้านั่งคนเดียว หากมีผู้มานั่งคุยด้วยอาจทำให้อุปกรรมชำรุดเสียหาย ต้องเสียเวลาในการซ่อมแซม และห้ามชวนคุย เพราะขณะที่ทอผ้าผู้ทอต้องใช้สมาธิ หากมีการนั่งคุยกันอาจทำให้เสียสมาธิและทอผ้าได้ไม่ดี

พิธีกรรมเกี่ยวกับผ้าทอไทยวน

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ในอดีตมีการทอผ้าพื้นเมืองไทยวนไว้ใช้เป็นของกำนัลสำหรับคนทำคลอดหรือหมอดำแย เพื่อแสดงถึงความขอบคุณ หลังจากคลอดเด็กแล้วแม่จะนำผ้าที่เตรียมไว้ห่มเมื่อเด็กคลอดออกมา

พิธีบวช คนไทยวนมีความเชื่อเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาว่ามารดาผู้ที่ทอผ้าให้นาคได้สวมใส่ในพิธีจะได้รับอานิสงส์ไม่น้อยไปกว่าลูกชายที่มีโอกาสได้ออกอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ผ้าได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในการบวชตั้งแต่การเป็นนาค อดีตผู้เป็นมารดาจะทอผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยครามให้นาคนุ่ง นอกจากนี้ยังทอสบง ผ้าจิวร ย่อม ไว้ให้ลูกชายของตนใช้เวลาบวชเป็นพระสงฆ์ ผ้าปรกนาค เป็นผ้าจกที่ใช้คลุมหัวนาค

พิธีแต่งงาน เกี่ยวข้องกับการแต่งงานโดยใช้เป็นผ้าไหว้ที่ฝ่ายหญิงจะทอผ้าไว้เป็นผ้าไหว้เพื่อแสดงความเคารพหรือขอขมาในพิธีแต่งงาน ผ้าไหว้ฝ่ายหญิงจะเตรียมไว้ก่อนวันแต่งงานเพื่อขอขมาพ่อแม่ แม่สามี ญาติ ผู้ใหญ่ฝ่ายชาย

งานศพ อดีตผ้าทอพื้นเมืองไทยวน ที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพ คือ ผ้าที่ทอไว้สำหรับห่อศพ ผ้าที่สวมใส่ศพ และใช้สำหรับเป็นสายจูงโลงศพของพระสงฆ์นำหน้าขบวนแห่ ผ้าไทยวนก็ยังเกี่ยวข้องเป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับกลุ่มคนที่มาร่วมงานศพเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้เสียชีวิตและเป็นการให้เกียรติเจ้าภาพ จึงนิยมใส่สีดำทั้งชุดที่ทอเอง นอกจากนี้กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนมีความเชื่อในการเก็บรักษาบูชา ผ้าโบราณเพื่อใช้ในพิธีการพิเศษ เช่น จังหวัดน่าน มีการนำผ้าชิ้นสามคูกของกลุ่มไทยวน ซึ่งเป็นชิ้นลายขวางใช้ผ้า ๓ ชิ้น เย็บ ๓ ตะเข็บ ออกมาจากที่เก็บรักษาทุกปี เพื่อใช้ในการบูชาผีบรรพบุรุษ

ของตระกูล ในกรณีที่ผ้าโบราณหายไป ครอบครัวเหล่านี้ก็จะยังคงทำพิธีต่อไป โดยใช้ผ้าผืนใหม่แทน หรือ ใช้ผ้าชิ้นในพิธีทำขวัญข้าว ซึ่งเป็นพิธีบูชาข้าวขวัญหรือพระแม่โพสพในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว

4.3.2 ผ้าทอไทยวน

ไทยวน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวเมืองเชียงแสนแห่งอาณาจักรล้านนา ดังกล่าวมาแล้วนั้น ปัจจุบันพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยวนโยนกเชียงแสนที่อพยพมาจากถิ่นฐานเดิมได้กระจายไปอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งพบใน ๘ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดอุดรดิตถ์ จังหวัดน่าน จังหวัดราชบุรี จังหวัดสระบุรี และจังหวัด นครราชสีมา ผ้าทอไทยวน ถือเป็นงานช่างฝีมือดั้งเดิมที่มีลักษณะและเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัว กล่าวคือ มีกรรมวิธีในการผลิตสิ่งถักทอชนิดต่าง ๆ ด้วยความละเอียดอ่อนวิจิตรงดงาม ทั้งทางด้าน การเลือกใช้ สี สัน และความงดงามของลวดลายที่ประณีต มีทั้งเทคนิคการจก การยกมุก ปั่น ไก (ควบเส้น) เกาะลัวง และการมัดก่าน (คาดก่าน) ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยวนโยนกเชียงแสนในมิติ ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ คติความเชื่อจารีต ประเพณีและวัฒนธรรมของตน ผ้า ทอไทยวนชนิดต่าง ๆ ที่มีความ สาคัญและใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยวน ได้แก่ ผ้าห่มหัวเก็บ ผ้าเช็ดหน้า ย้อม ผ้าชิ้นชนิดต่าง ๆ (ตัวชิ้น) หมอนหน้าจก ผ้าสไบ ผ้าปกหัวนาค ตุง พวงเข็ม (ตุงโย) เป็นต้น ปัจจุบันมีการทอผ้าทอไทยวนในชุมชนต่างๆ ๘ จังหวัดของประเทศไทย เช่น ชุมชนไทยวน อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ชุมชนไทยวน จังหวัดราชบุรี ชุมชนไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ชุมชนไทยวน บ้านโนนกลุ่ม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ชุมชนไทยวน อำเภอแม่แจ่ม อำเภอดอยเต่า อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนไทยวน อำเภอนาน้อย อำเภอภูเพียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ชุมชนไทยวน อำเภอตรอน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ชุมชนไทยวน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผ้าทอไทยวน ในปัจจุบันกำลังเข้าสู่ขั้นวิกฤต เพราะผู้สืบทอดในการทอผ้า จะมีในบางชุมชน เท่านั้น เช่น ชุมชนไทยวน จังหวัดราชบุรี เหลือคนทอผ้าตีนจกเท่าที่สำรวจพบเหลือแค่ ๑๒ คน เท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุและขาดการถ่ายทอดให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ บางชุมชน เลิกการทอ ผ้าจกแบบดั้งเดิมหันมาทอแบบเทคนิคยกตะกอลอยแทนกรรมวิธีแบบเก่าซึ่งต้องใช้เวลามาก บางชุมชนเหลือเพียงการทอย้อมมุก ผ้ายกมุกต่างๆ เช่น ชุมชนไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และ บ้านโนนกลุ่ม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนี้ บางชุมชนเลิกอาชีพการทอผ้า และหันไปรับ เอาการทอผ้าชนิดอื่นที่ไม่ใช่อัตลักษณ์ ตามแบบดั้งเดิมของชาวไทยวนโยนกเชียงแสน เข้ามาแทนที่ ส่งผลให้มรดกภูมิปัญญาเหล่านี้ใกล้สูญหาย ผ้าทอไทยวน จะมีเอกลักษณ์ของตัวเอง คือ ผ้าสี่เขา หรือผ้าสี่ตะกรอ เป็นผ้าทอโบราณซึ่งจะมีสีสันและลวดลายไม่เหมือนผ้าทอของท้องถิ่น ซึ่งได้สืบ สานมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมาหลายร้อยปีและได้มี การทอผ้าลายอื่น ๆ อีกด้วย เช่น 1. ผ้าสี่เขา หรือผ้าสี่ตะกรอ 2. การทอ เป็นตัวอักษร 3. ทอลายเปลือกไม้ 4. การยกดอก 5. เนื้อผ้า 6. ลายผ้า จังหวัดสระบุรีเป็นจังหวัด หนึ่งในที่มีกลุ่มชนชาว ไทย-ยวน ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและสืบ ทอดเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน ในท้องที่อำเภอ เสาไห้ จังหวัดสระบุรี เป็นอันดับหนึ่งของจังหวัด และ ตำบลท่าซ่าง อำเภอเสาไห้ ก็เป็นอีกตำบลหนึ่ง ที่มีคน ไทย-ยวน ซึ่งอพยพมาจากภาคเหนือของ ประเทศไทย คือมาจาก อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

เอกลักษณ์/จุดเด่นผลิตภัณฑ์

ปัจจุบันจังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีกลุ่มชนชาวไทยยวน ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและสืบทอดเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน ในท้องที่อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี และเป็นอำเภอที่มีคนไทยยวน อาศัยอยู่มากเป็นอันดับ 1 ของจังหวัด และตำบลท่าช้าง อำเภอเสาไห้ ก็เป็นอีกตำบลหนึ่งที่มีคนไทยยวน ซึ่งอพยพมาจากภาคเหนือของประเทศไทย คือมาจากอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย กลุ่มชาวไทยยวน เป็นกลุ่มชนที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ คล้ายกับวัฒนธรรมทางภาคเหนือ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภาษา วิถีชีวิตการดำเนินชีวิต อาหารการกิน และคติความเชื่อ ส่วนผ้าทอ พื้นบ้านมีลักษณะลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์แบบดั้งเดิม และสืบทอดกันมา มากกว่า 200 ปี ซึ่งในสมัยโบราณ ผู้หญิงจะทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน รูปแบบและวิธีการทอก็ได้รับการฝึกหัดถ่ายทอดสืบต่อกันจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลาน โดยใช้กี่มีด หรือกี่พื้นบ้าน เป็นเครื่องทอ ลวดลายของผ้าจะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละหมู่บ้าน โดยปัจจุบันผ้าที่ทอมีหลายแบบ ได้แก่ ผ้าขาวม้า ผ้าพื้น ผ้าสีเขาสี (สีตะกอก) ผ้าลายดอกพิกุล ผ้ายกดอก ผ้าจก เป็นต้น ผ้าจก เป็นผ้าทอสระบุรี ที่กำลังจะสูญหายไป ซึ่งเป็นชาวไทยยวน จึงได้ทำการรื้อฟื้น วิธีการทอที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสระบุรีเอง และได้ถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจในจังหวัดสระบุรี เพื่อสืบทอดให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และอนุรักษ์ผ้าจกให้ยังคงอยู่เป็นตำนานต่อไป



ภาพที่ 6 ลักษณะผ้าจกไทยยวนสระบุรี
ที่มา : ลัดดา หงส์รพีพันธุ์

ผ้าจกลายเขียงแสนน้อย

ลายหลัก คือ ลายที่อยู่ตรงกลางเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุเป็นที่อยู่หลังความตายของทุกคน ลายขออิง เป็นลายประกอบ ซึ่งเป็นจุดเด่นของผ้าจกสระบุรีคือจะประกอบด้วยครีบเสมอเปรียบเสมือนมหานทีที่จะต้องข้ามไปให้ถึงเขาพระสุเมรุ

ลายทางสะเปาขนาคู

สะเปา = มาจากคำว่า(เรือ) สำเภา ทางสะเปา ถ้าดูจากลวดลายผ้า เหมือนกับกระทงที่มีเทียนจุดลอยลอย อยู่ในน้ำมองเห็นแสงเทียนสะท้อนเป็นสายพริ้วลงในน้ำ เปรียบเสมือนเรือสำเภาก็จะนำผู้กระทำความดี เท่านั้นเพื่อมุ่งสู่เขาพระสุเมรุ เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อไปเฝ้าพระเกตุแก้วจุฬามณี

พื้นสีแดง คือสวรรณภูมิ

ผ้าจกลายเก่าแก่ของสระบุรี

เป็นผ้าจกจากรุ่นบรรพบุรุษของชาว ต.หัวปลวก อ. เสาไห้ จ. สระบุรี



ภาพที่ 7 ผ้าจกจากรุ่นบรรพบุรุษของชาว ต.หัวปลวก อ. เสาไห้ จ. สระบุรี
ที่มา : ลัดดา หงส์รพีพันธุ์

ลายหลัก คือลายนกคู่กินน้ำร่วมเต้า ที่เป็นสัญลักษณ์ของทั้ง ๘ เมืองมักจะมีอยู่ในผืนผ้าเสมอ
ลายประกอบ เรียกว่า ลายดอกแก้ว

ตัวขึ้น จะเป็นลายที่มีในจังหวัดสระบุรีเท่านั้น ลายบัวคว่ำ บัวหงาย ลายเครือวัลย์ ลายปูนปั้น

ผ้าจกลายเก่าแก่ ต. หัวปลวก อ. เส้าไห้ จ. สระบุรี
 คุณสุพัตรา ชูชม นำมาแกะลายเพื่อจกเป็นผ้าผืนใหม่



ภาพที่ 8 ผ้าจกจากรุ่นบรรพบุรุษของชาว ต.หัวปลวก อ. เส้าไห้ จ. สระบุรี
 ที่มา : ลัดดา หงส์รพีพันธุ์

ผ้าทอยกมุก ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

ผ้าชิ้น หญิงชาวไทยวน มีความสามารถในการทอผ้าชิ้นไว้ใช้สอย ผ้าชิ้นที่ทอมีหลายชนิด เช่น ผ้าชิ้นที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ชิ้นดำด้าน ชิ้นโก ชิ้นขาวเหนือ ผ้าชิ้นบางชนิดใช้ในโอกาสพิเศษหรือในพิธีการต่าง ๆ เช่นผ้าชิ้นมุก ผ้าชิ้นเก็บ ซึ่งผ้าชิ้นของผู้หญิงชาวไทยวนประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ

1) หัวซิ่น เป็นผ้าสีขาวเย็บต่อกับผ้าแดง ริมหายบนของผ้าสีขาวจะไม่เย็บริมปล่อย ให้ริมผ้าฟูขึ้น ด้วยความเชื่อที่ว่าจะนำความรุ่งเรืองเฟื่องฟูมาให้กับผู้ที่ใช้ผ้าซิ่นผืนนั้น ซึ่งนอกจากนี้ยังมีคติในการประกอบหัวซิ่น โดยต้องเอาผ้าแถบสีขาวมาต่อตามความกว้างของหัวซิ่น เรียกว่า ผ้าป่าว เพื่อป้องกันการทากุณไสย และเสน่ห์ยาแฝด

2) ตัวซิ่น นิยมทอเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่นลายตามขวาง ลายตามยาว หรือเป็น ผ้าพื้น บางครั้งทอ ยกดอกฝ้ายกมุกลายต่าง ๆ หนึ่งในผ้าทอพื้นเมืองไทยวน จังหวัดสระบุรี คือผ้าทอยกมุก จุดเด่นของลายผ้าจะเป็น เอกลักษณ์คือ ลายมุก 8 เขา ซึ่งมีการทออยู่ที่ ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เมื่อราว พุทธศักราชที่ ๒๓๑ หรือราวประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้ว บรรพบุรุษเชื้อสายญวน ที่ได้อพยพย้ายถิ่นฐาน มาถึงเมืองสระบุรี

คุณยายคำวง รางแดง อายุ ๙๔ ปี ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ ได้สืบทอดการทอฝ้ายกมุก ให้กับลูกสาว คือ นางสาวจิตร มณีศิริ โดยได้รวมกลุ่มชื่อว่า “กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ตำบลหนองโน”

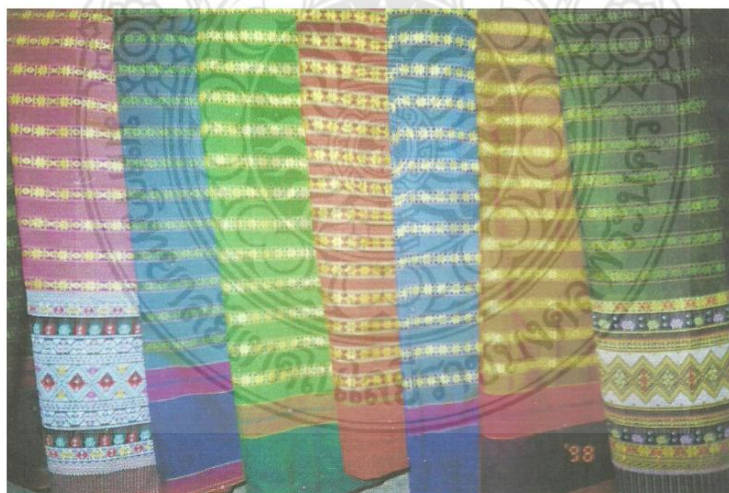
ผ้าทอยก ลายมุก 8 เขา เปรียบเสมือนความเจริญรุ่งเรืองทั้ง 8 ทิศ ของชาวไทยวน การทอฝ้ายกมุก เป็นผ้าทอยกภายในตัว โดยใช้เส้นยืนพิเศษ 2 ชุด เพิ่มจากเส้นยืนปกติบนก็ทอผ้า ลายมุกบนผ้าเกิดจากการใช้ตะกอยก ซึ่งด้ายยืนพิเศษชุดนี้ต่างกับขิดและจกตรงที่ใช้ด้ายพุ่งพิเศษ เส้นยืนพิเศษ 2 ชุดนั้นประกอบไปด้วย ชุดแรกใช้เส้นด้ายยืนสีเดียวหรือหลายสี ทอเป็นลายขัดธรรมดา ชุดที่ 2 ใช้เส้นด้ายยืนที่เพิ่มพิเศษจากเส้นด้ายยืนธรรมดา มีสีเดียวหรือหลายสี อาจสอดแทรกด้วยเส้นไหมหรือด้ายสีต่างๆ ลักษณะลวดลายฝ้ายกมุกเป็นลวดลายซ้ำยาวติดต่อกันเป็นเส้นริ้วหรือแถบตามทิศทางของเส้นด้ายยืน ลวดลายเรียงขิดติดกันหรือเว้นระยะห่างกันจนเต็มหน้าผ้า (ลัดดา หงสุรพันธุ์. 2557 : 1-11)



ภาพที่ 9 ผ้าซิ่นลายมุก 8 เขา อายุราว 150 ปี ยายเย็น เดชพล ผู้ทอ
ที่มา : ลัดดา หงสุรพันธุ์



ภาพที่ 10 ผ้าทอยกดอก ลายมุก 8 เซา ที่สืบทอดถึงปัจจุบัน
 ทอโดย นางสาวจิตร มณีศรี กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี
 ที่มา : ลัดดา หงส์รพี



ภาพที่ 11 ผ้าทอยกดอก ลายมุก 8 เซา ที่สืบทอดถึงปัจจุบัน
 ทอโดย นางสาวจิตร มณีศรี กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี
 ที่มา : ลัดดา หงส์รพี

4.3.3 รูปแบบผ้าซิ่นตีนจก และลวดลายของผ้าตีนจก

สุพัตรา ชูชม ได้กล่าวถึงรูปแบบผ้าซิ่นตีนจก และลวดลายของผ้าตีนจกไทยยวน สระเบบุรีดังนี้

ลวดลายตีนซิ่น ลวดลายผ้าซิ่นตีนจกไทยยวนสระเบบุรี เป็นลวดลายที่ถูกสตัฟไว้ 250 ปี ตั้งแต่อพยพลงมา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ แม้กระทั่งปัจจุบันที่ทำการรีอ์ฟิ้นขึ้นมามากครั้งหนึ่งก็ไม่มีเจตจำนงค์ที่จะมาเปลี่ยนลวดลายอันใด เพื่อต้องการที่จะรักษาให้เป็นเชิงแสนตอนต้น ให้อยู่อย่างนั้นตลอดไป สีเหลืองตรงกลาง เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุ ซึ่งประดิษฐานสถานพระเกตุแก้วจุฬามณี ที่เป็นสิ่งที่เคารพสูงสุดของคนยวน ทำให้ผู้หญิงยวนไว้ผมยาวเกล้าผมมวย เก็บปลายผมแล้วปักปิ่นหรือดอกไม้อันใดที่ตีที่สุด ก็จะมาเสียบไว้บนหัว เพราะเป็นการบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณี ก่อนออกจากบ้านจะเอาดินไปปรยผม เพื่อให้แม่ธรณีรักษา เป็นการบูชาพระแม่ธรณี นี่คือการเชื่อสมัยก่อน เดียวนี้คงไม่มีแล้ว สีเหลืองตรงกลาง คือ เขาพระสุเมรุ สิ่งที่ยาวล้อมเรียกว่า “ลายประกอบ” ซึ่งเปรียบเสมือน มหานทีสีทันดร คือ อุปสรรคต่าง ๆ นานา ในชีวิตที่ทุกคนต้องเจอ หมายถึงคนทอผ้าด้วย ช้างล่างเรียก สะเปา หรือ เรือสำเภา เรือสำเภาบรรทุกผู้แสวงบุญ ผู้ประกอบกรรมดีที่มุ่งหน้าไปเฝ้าพระเกตุแก้วจุฬามณี

ทั้งหมดนี้เป็นองค์ประกอบหลักสำคัญของซิ่นไทยยวนเสาให้ ที่ประกอบด้วย สีเหลืองหลัก มีลายประกอบ



ภาพที่ 12 ผ้าซิ่นตีนจกไทยยวน สระเบบุรี ที่ทอแบบโบราณ ทั้งวิธีการทอและลวดลาย ทอโดย นางสุพัตรา ชูชม
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

ลายนทที่หันหน้าเข้าหากัน เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นรากเหง้าของเชียงใหม่ เรียกลายนี้ว่า **ลายนทคู่กินน้ำร่วมเต้า** ความหมายคือ เราจะได้กลับมาอยู่ด้วยกัน กาลเวลาอาจทำให้เราเปลี่ยนแปลง ลวดลายไม่เคยเปลี่ยน ที่สามารถสืบหารากเหง้า ญาติพี่น้องเราได้ นี่คือนัยสัมพันธ์เหมือนจดหมายเหตุ ที่เราจะตามหาญาติเราได้เสมอ นทที่นี่ นทเป็นนท มีขา 2 ข้าง มีหาง มีหัว มีปาก มีอก ชนกัน น้ำ ตัน หรือ น้ำเต้า ก็ยังคงเหมือนกัน แต่นทที่อื่นอาจบิดเบี้ยวชนิดหนึ่ง เนื่องด้วยวิวัฒนาการของการทอผ้า แม่แจ่มจะชิดไปหมดไม่เหลือที่ว่างเลย แน่นและโครงสร้างจะเปลี่ยนไป แม่แจ่มจะเป็นชาว เป็นเหลือง แต่เสาให้จะชัดเจน สีของเสาให้ ก็คือ แดง เหลือง ดำ น้ำเงิน เขียว สีสดกันอย่างรุนแรง ถ้าเป็นสมัยนี้ ก็จะออกเอิร์ธโทน หรือสีแบบกลมกลืน (Harmony) ซึ่งจะไม่เหมือนกับผ้าโบราณ (สุพัตรา ชูชม. สัมภาษณ์ : 2561)



ภาพที่ 13 ลายตีนชิ่นจกไทยวน สระบุรีแบบโบราณ ทอโดย นางสาวสุพัตรา ชูชม
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

จากการสัมภาษณ์ สุพัตรา ชูชม สรุปความไว้ว่า ผ้าชิ่นตีนจกไทยวนสระบุรี เป็นผ้าชิ่นที่ไม่มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อสองร้อยกว่าปีที่แล้ว เนื่องจากสภาพแวดล้อมโดยรอบ จ.สระบุรี ไม่มีกลุ่มชนที่นุ่งผ้าชิ่นอย่างไทยวน ในการอนุรักษ์ผ้าชิ่นตีนจกให้คงอยู่ไว้ โดยการนำผ้าชิ่นเก่ามาแกะลาย แล้วทอตามแบบด้วยวิธีแบบโบราณ ซึ่งการทอผ้าในระยะแรกๆ ต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมาก ซึ่งสุพัตรา ชูชม ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า

ในตอนนี่ที่ทำ เราต้องการทอผ้าชิ่นตีนจกชิ้นใหม่ (remade) ต้องการทำให้มันกลับมาอีกครั้ง จึงต้องใช้วัสดุ ชิ้นตอน โครงสีให้เหมือนของเก่ามากที่สุด เพื่อให้ได้ชิ้นงานที่เหมือนของเก่า โดยมีลักษณะดังนี้

ตัวขึ้น ที่แม่แจ่มจะต่อกับขึ้นตำ (ขึ้นตา/ลายตาราง) ส่วนใหญ่จะเป็นฝ้าย แต่ขึ้นที่นี้จะจกทั้งตัวจากทั้ง ดิน แล้วต่อเอา ต่อเอวนี่คงต่อเหมือนกัน

ต่อเอา เหตุผลทางทฤษฎี คือ ฟืม สมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ ถ้าหน้ากว้างมาก เวลาดึงหัวชุก ฟืมจะหักหมด เพราะมันกว้างเกินไปในการทอ แต่สมัยนี้กลายเป็นความเชื่อ หัวขึ้นจะไม่เย็บเก็บ ถูกปล่อยให้ฟูเป็นชายผ้า เหตุผลก็คือ ความเชื่อเรื่องความรุ่งเรือง เฟื่องฟู เจริญออกงาม

หัวขึ้น เป็นสีขาว ต่อเอาแดง แล้วเป็นตัวขึ้น แล้วเป็นดินขึ้น

วัสดุ ในการทอผ้าขึ้นเสาให้ ที่พบผ้าผืนที่จกทั้งตัว จะแตกต่างจากผ้าขึ้นทั้งหมดที่เห็น คือเป็นไหมแท้ ย้อมด้วยสีธรรมชาติ แล้วจกด้วยดิน ทำไมถึงต่างจากที่อื่น มีข้อสันนิษฐานว่าคนยวนที่อพยพมาอยู่ที่เสาให้ อาจเป็นชนชั้นบรรดาศักดิ์ ที่ต้องอพยพมาไกลเมืองที่สุด ด้วยเหตุผลทางการเมืองในการควบคุมคน

ไหม คนยวนไม่เลี้ยงไหมอยู่แล้ว สันนิษฐานว่า มีคนเอามาให้ เพราะตรงนั้น มันติดกับเส้นทางสายไหม อยู่ทางจีน ต้นกำเนิดของการเลี้ยงไหมเป็นประเทศแรกของโลก

ดิน มาจาก พม่า กับ อินโดฯ มาด้วยการบรรณาการเท่านั้น การบรรณาการต้องเป็นของที่ดีที่สุดจากแหล่งนั้น อินโดนีเซีย พม่า จีน ส่งสิ่งเหล่านี้มาโยนก จึงสามารถบอกได้ว่า โยนกเจริญรุ่งเรืองขนาดไหน อย่างผ้าไหมผืนนี้ทอแบบเดิม วัสดุเดิม ลายเดิม ราคาอยู่ที่ 70,000 บาทขึ้นไป ซึ่งสมัยก่อนคนยวนไม่สามารถหาวัสดุเหล่านี้ได้ด้วยตัวเอง

ลวดลายของขึ้นยังสามารถสืบเนื่องถึงอดีตได้ อย่างเช่น ลายนี้เมื่อทำภาพเชิงซ้อนเป็นลายเดียวกับปูนปั้นวัดป่าสัก ที่เชียงใหม่ คนที่ใส่ขึ้นแบบนี้ย่อมไม่ได้เป็นคนธรรมดา ต้องเป็นคนระดับเจ้านาย เพราะที่ขึ้นเหล่านี้ไม่ได้ใส่เล่นเรื่อยเปื่อย

นอกจากนี้ยังมี **ผ้าขึ้นที่นุ่งในชีวิตประจำวัน** หรือใส่ไปไร่ไปนา ดังนี้

ขึ้นดำด้านก้านคอกวาย เป็นขึ้นสีดำด้าน ย้อมด้วยมะเกลือ 15 รอบขึ้นไปได้สีดำ จะมีคิ้วที่มีลักษณะเป็นขีดๆ ขึ้นนี้ผู้หญิงจะนุ่งในช่วงมีประจำเดือน

ขึ้นโก มีริ้วเล็ก ๆ ที่ได้มาจากการตีเกลียวเส้นด้าย สองสีขึ้นไป ทางแม่แจ่มเรียก ปั่นโก เพราะคำว่า โก ในภาษายวน คือ สาหร่ายน้ำจืด คนอีสาน เรียก เทา คนยวนเรียก โก หรือว่า เต่า คนยวนกิน ยาเต่า เวลามันอยู่ในน้ำ น้ำต้องใสและสะอาด พริ้วสวย ขั้นตอนการปั่นโกไม่ใช่ง่าย ต้องพริ้วไหว่ทั้งผืน

ขึ้นมุก เทคนิคการยกมุก คือ การทำลวดลายบน **เครือ** ของผ้า จะก่อให้เกิดลวดลายซ้ำ ๆ ยกมุก มีตั้งแต่ 2 เขว 3-8 เขว แล้วแต่ช่างทอ “เขา” หรือ “ตะกอ” ด้วยการยกเส้นยืนขึ้นเป็นจังหวะข้ามเส้นเพื่อให้เกิดลวดลาย

ส่วนชิ้นจก จะนุ่งเมื่อมีงานบุญใหญ่เท่านั้น เช่น กฐินใหญ่ บวชลูก แต่งงาน บางครั้งตื่นขึ้นใช้วิธีเนาติดกับตัวขึ้น เพราะตัวขึ้นอาจจะอยู่เปียๆ เก่า จากการนั่ง ใช้งานต่าง ๆ เมื่อจะใส่ก็นำมาเนาใส่ เมื่อไม่ใช้ก็เก็บตื่นขึ้นไว้บนหิ้ง เพราะเป็นสิ่งที่สูงค่า ทำได้ยาก



ภาพที่ 14 ผ้าลายมุก
ทอโดย นางสาวจิตร มณีศรี กลุ่มสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์



ภาพที่ 15 ชิ่นโก ชิ่นด้าก่านคอควาย
กลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล อ.เสาไห้ จ.สระบุรี
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

ทั้งผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี และไทยวนแม่แจ่มเชียงใหม่ มีทางสะเปา แต่เป็นคนละลักษณะ การทอเครื่องก็ไม่เหมือนกัน ไทยวนตอนต้นถือว่าสีทอง คือ สวรรคภูมิ มีความเชื่อมโยงกัน ผ้าขึ้นเชียงแสนเสาให้ เป็นผ้าขึ้นที่ถูกสตัฟไว้ด้วยกาลเวลา 250 ปี ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง แต่ขึ้นที่อื่น ๆ คนทอไม่ได้หายไปไหน อาจมีการเปลี่ยนแปลงลายที่ชอบ แม่แจ่มลายจะถูกบีบอัด โครงสร้างลายมีความคล้ายกัน ในส่วนของโครงสร้างของผ้าขึ้นมีความเหมือนกัน มีหัวขึ้น ตัวขึ้น ตีนขึ้น และที่สำคัญส่วนตีนขึ้นของไทยวนจะต้องเป็นแดงเสมอ แม่ลายทั้งหมดมีประมาณ 10 – 11 ลาย ที่รวบรวมได้ รวบรวมเก็บไว้

มีข้อสังเกตอยู่ว่า ถ้าไปดูผ้าขึ้นตีนจกของแม่แจ่มในยุคแรก ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับยุคน้ำท่วม แถวลำพูน ดอยเต่า ยุคที่ยังไม่ได้สร้างเขื่อน และที่สำคัญขึ้นเก่าของแม่แจ่มที่มีอายุ 100 กว่าปีขึ้นไป จะเป็นแพทเทิร์นลายคล้ายหรือเหมือนกับของเสาให้ สิ่งที่น่าสังเกตอีกประเด็นคือ ไทยวนสระบุรีอยู่ในบริบทอยู่ท่ามกลางของคนภาคกลางไทยวนแม่แจ่มในบริบทอยู่ท่ามกลางคนไทต่าง ๆ อาจมีการเลื่อนไหลได้ง่าย พร้อมทั้งจะส่งถ่ายเลื่อนไหล เหมือนล้นแลกับหาดเสี้ยว ที่กั้นด้วยเขา หรืออาจจะไปงานบุญต่าง ๆ แล้ว ส่งอิทธิพลลวดลายถึงกัน อย่างไรก็ตาม ชื่อเรียกลายผ้าขึ้นตีนจกไทยวนเสาให้ สระบุรี มีชื่อเรียกดังนี้

สะเปา มีลายประกอบ ของอิง 2 ข้าง **ลายนก ลายหลัก ลายตัว เครือวัน** (เรียกเอง) เป็นลายเดียวกับลายปูนปั้นที่วัดฟ้าสัก เชียงแสน มีชื่อนกต่างๆ ที่เรียกต่างกันไปคือ นกเสาให้ หงส์น้อย หงส์ใหญ่ นกกินน้ำอ่วมตัน ดังกล่าวนี้อันแล้วแต่คนทอจะใส่ลายเข้าไป เช่น ใส่ดอกจันเข้าไป หงส์น้อยอยู่บนหัวหงส์ใหญ่ หนามเตย แล้วแต่คนทอจะใส่ลาย ลายขอประแจจะมีในลายโถง ซึ่งลายหลักของโถง คือ ขอประแจ

สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าขึ้นตีนจกเสาให้ สระบุรีคือ มี **เล็บแดง เล็บเหลือง** ที่ ส่วนที่แม่แจ่มไม่มี ลับแลมี ราชบุรีไม่แน่ใจ ดอยเต่ามี แพร่-น่านไม่น่ามี เล็บเหลือง เสาให้ยังอยู่ เพราะเป็นการวัดความประณีตในการทอผ้าของแม่ญิง องค์ประกอบของผ้าขึ้นมีเล็บ ถ้าตัวเป็นมุก ต้องมีคิ้ว ส่วนขึ้นมุก เป็นเทคนิคที่หลงเหลืออยู่ในชุมชน ซึ่งจะทอมุกแล้วต่อจกก็ได้

โถง (ยาม) ใช้สำหรับไปสวนไปนา ถองแบ่งสำหรับ หมักทำขนมจีน เรียกกันว่า โถงเปือ โถงถุงมุก มีวิธีเย็บเก็บปากเรียก แช่วมือ การทอใช้การทอแบบ 2 ตะกอ หรือมุกสองเขา วิธีการเย็บแบบจ่องแอวเขียดเหมือนเวลามัดแอวเขียดรวมกันไว้ มีการเย็บข้างล่าง มีตุ้งตุ้ง หรือเรียกว่า พุย ถักด้วยวิธีต่าง ๆ นา ๆ

โถงเปือ (ยามขนาดใหญ่) ใช้สำหรับใส่ของที่แข็งแรง สำหรับไปสวนไปนา รวมทั้งใส่หมักเส้นขนมจีน

โถงจก เป็นย่ามที่มีความงดงาม ใช้ลวดลาย คือ ขอประแจ ลวดลายคล้ายกุญแจ ขอประแจ เป็นลายหลักของถุงย่าม นัยยะของขอ ส่วนหมวกจะไม่ทำถือว่าเป็นผิดรีต



ภาพที่ 16 ผู้วิจัยกับโถงย่าม ที่บ้านคุณสุพัตรา ชูชม บ้านเฮาโฮมเมท อ.เสาไห้ จ.สระบุรี
ภาพถ่ายโดย : เกษม มานะรุ่งวิทย์

ประแจ คือ เมื่อสะพายถุงออกจากบ้าน เหมือนมีกุญแจไปด้วย และเสาไห้จะไม่เอาขึ้นมาทอ เป็น

โถงจกคั้น เป็นโลหะข้างในเป็นฝ้าย แล้วพันด้วยโลหะ เช่น เงิน ทอง นาค แล้วแต่จะ สร้างสรรค์ ซึ่งที่ทำอยู่คือ อินโดนีเซีย ในส่วนของการใช้วัสดุ ส่วนหนึ่งเป็นฝ้าย ส่วนหนึ่งเป็นไหม ส่วนหนึ่งย้อมเคมีจากโรงงาน

การย้อม สีที่ย้อม มีดำจากมะเกลือ มะเกลือไลโทนสีได้เยอะมาก ตั้งแต่เทาอ่อน เขียว น้ำตาล น้ำตาลเข้มถึงดำ ถ้าดำสนิทสุด ย้อม 15 รอบ สีที่ย้อมอีกสีหนึ่ง คือ สีเหลือง ได้จาก แก่นขนุน สีชมพู/ส้ม ได้จาก เปลือกต้นสะเรียม ภาษาภาคกลางเรียก สะเดา แต่ละสีขึ้นอยู่กับปริมาณและ ฤดูกาล เพราะสีที่มาจากธรรมชาติจะผันแปรไปตามฤดูกาล ต้นนั้นอยู่ในแหล่งน้ำเยอะน้ำน้อย

ถ้าจะทอผ้าให้เสร็จใน 1 เครื่อง ก็ต้องกะเส้นด้ายให้ได้อย่างพอดี อย่าย้อมน้อยเกินไป เพราะ ถ้าย้อมใหม่สีก็เปลี่ยน ส่วนสีแดง ได้มาจาก ครั่ง แต่ครั้งจะตีสำหรับไหม ไม่ดีสำหรับฝ้าย บางครั้งไม่ ติดเลย ส่วนมากครั้งจะถูกนำ เข้ามาราคา ตั้งแต่ 70 – 700 บาท ครั้งต้องเลี้ยงที่ต้นจามจู้ ที่นี่ไม่มี ต้องสั่งเข้ามาแถว จ. แพร่ ก็เลี้ยงครั้งได้ตั้งแต่ครั้งอ่อนถึงครั้งแก่ การจะใช้ต้องเอามาตำ แขน้ำ ต้ม

ย้อม อัตราส่วน 1:10 หรือ 1:15 ส่วนมะเกลือ เก็บได้หน้าเดียว คือ ปลายฝนต้นหนาว จะเริ่มเก็บมะเกลือ ตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึง มกราคม ที่ให้ดีต้องเป็นสีเขียว วิธีทดสอบ คือ เอามาเหยียบ ถ้ามียางสีเหลืองออกมา แปลว่า ใช้ได้ เพราะเราใช้อย่างในการย้อมผ้า แต่ว่าก่อนที่จะย้อมต้องทาเล็บก่อน บางคนถ้าแพ้ยางต้องใส่ถุงมือ (สุพัตรา ชูชม. สัมภาษณ์ : 2561)

4.4 ช่างทอ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา



ภาพที่ 17 อ.ทรงชัย วรรณกุล หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

อ.ทรงชัย วรรณกุล

เกิดวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๒ ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 7 พ.ค. 2561 อายุ 79 ปี

สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษา จากโรงเรียนวัดพระยาทต (ดีดำรง)

สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา จากโรงเรียนประจำจังหวัดสระบุรี

ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาศึกษาชั้นต้น จากโรงเรียนฝึกหัดครูพระนครศรีอยุธยา

ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาศึกษาชั้นสูงจาก วิทยาลัยพลศึกษา กรุงเทพมหานคร

รับราชการครูที่โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม ตำแหน่งสุดท้าย ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน

สถานที่ติดต่อ ๔๘ หมู่ ๖ ต. ดาวเรือง อ.เมือง จ.สระบุรี โทร. ๐๓๖ ๗๒๕ ๒๒๔

ผลงาน

1. เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการสร้างหอวัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม ด้วยความร่วมมือของศิษย์เก่าและผู้ปกครองนักเรียน โดยมีได้ใช้งบประมาณของทางราชการ

2. อนุรักษ์เรือนไทย ๗ หลัง จัดเป็นพิพิธภัณฑ์บ้านเขาแก้ว แสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไทย ให้นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจทั้งในและต่างประเทศได้ศึกษา สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และผู้สร้างละคร ภาพยนตร์ แนววิถีไทย เป็นแหล่งข้อมูลและเป็นฉากถ่ายทำ

3. ร่วมจัดตั้งชมรม ไทย-ยวน สระบุรี ในปี พ.ศ.๒๕๓๖ ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของชาติพันธุ์และเป็นผู้ดำเนินการจัดงานสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย-ยวน สระบุรี ต่อเนื่องมาทุกปี

4. อนุรักษ์เรือนไทย ๖ หลัง จัดเป็นหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย-ยวน สระบุรี และรวบรวมเรือพื้นบ้านที่เคยใช้ในลุ่มน้ำป่าสัก จัดเป็นพิพิธภัณฑ์เรือลุ่มน้ำป่าสัก โดยการสนับสนุนของโครงการชิงค์เออร์รี่ บริษัทสยามกลการ ให้เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

5. ได้รับเชิญเป็นวิทยากรบรรยาย ร่วมประชุม เสวนา อภิปราย ให้กับองค์กร หน่วยงาน สถาบันการศึกษา

6. ร่วมงานเสริมสร้างบัณฑิต ให้สถานศึกษาในสาขาต่าง ๆ อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยบูรณารี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สระบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และโรงเรียนต่าง ๆ อีกหลายสถาบัน



ภาพที่ 18 ผู้วิจัยกับ อ.ทรงชัย วรณกุล ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยยวนสระบุรี

เกียรติคุณที่ได้รับ

1. โล่รางวัลบุคคลดีเด่น ด้านอนุรักษ์วัฒนธรรม จากจังหวัดสระบุรี
2. โล่รางวัลบุคคลดีเด่น สาขาอนุรักษ์วัฒนธรรม จากสโมสรโรตารี สระบุรี
3. โล่รางวัลเพชรสยาม ด้านวิถีไทยในการพัฒนาสังคม จากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

4. ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
5. ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๔
6. โล่รางวัลคนดีแทนคุณแผ่นดิน ๒๕๕๖ จากโครงการแทนคุณแผ่นดิน บริษัท เนชั่น มัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน)
7. ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี (บุญพีร์ พันธวร. 2561 : ออนไลน์)

หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี กล่าวถึง อ.ทรงชัย วรรณกุล ในหัวข้อ "บ้านนี้ "พ่อ" สร้าง และสั่งสม เพื่อบ่มให้ลูกหลานไทยวน ไม่ลืม รากเหง้าของตน" ความว่า

หอวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไทยวนสระบุรี ได้ถูกสร้างขึ้นโดย อาจารย์ทรงชัย วรรณกุล ปราชญ์ท้องถิ่น ชาวไทยวน (ไทยวน รุ่นที่ 5) โดยการสนับสนุนจาก กลุ่มบริษัท สยามกลการ จำกัด ภายใต้โครงการ Think Earth และทุนทรัพย์ส่วนตัว โดยมีเจตนารมณ์เพื่อ

1. ให้เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสืบสานมรดกทางด้านปัญญา และวัฒนธรรม ชาตินักรบไทยวนสระบุรี ฝึกอบรมเยาวชนให้เรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง เช่น การฟ้อนรำ ทำอาหาร ตัดกระดาษ การทำโคม ตุ๊ก งานใบตอง งานทอผ้า ย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ และใช้ชีวิตตามวิถีแท้จริงของชาวไทยวน มาแต่เก่าก่อนเพื่อดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ “ไทยวนสระบุรี” ตามอย่างบรรพบุรุษ มีความพอดี และพอเพียง

2. เพื่อเก็บสะสมบ้านเรือนไทย เครื่องใช้โบราณ ผ้าโบราณ เรือพื้นบ้าน เปิดโอกาสให้นักเรียน นักศึกษา สถาบันการศึกษาต่างๆ และบุคคลทั่วไป เข้ามาศึกษาเรียนรู้ นำไปเป็นหลักฐานอ้างอิง อันก่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านต่างๆ เพื่อสาธารณประโยชน์

3. ให้เข้าชมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสระบุรี

4. ให้เข้าฝึกเรียนรู้การใช้ชีวิตตามวิถีอย่างไทย สัมผัสบรรยากาศธรรมชาติริมแม่น้ำป่าสัก และเรียนรู้ ถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม-ขนบธรรมเนียม ประเพณีชาวไทยวน รับประทานอาหารขันโตก โดยไม่ต้องเดินทางไกลไปถึงภาคเหนือ

5. เปิดเป็นสถานที่สำหรับจัดอบรม สัมมนา งานมงคลสมรส ถ่ายทำสารคดี ละคร ภาพยนตร์ ทั้งไทยและต่างประเทศ

ซึ่งทางหอวัฒนธรรมฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการสืบสาน ต่อยอดการรักษาวัฒนธรรมต่างๆ ของ ชาวไทยวนสระบุรี โดยมีหอวัฒนธรรมฯ แห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งเพื่อให้เราได้ตระหนัก ว่า..

“...รากเหง้าของตนเป็นใคร สำคัญอย่างไร

เพราะหากไม่มีบรรพบุรุษของเรา เราก็ไม่มีตัวตนเช่นกัน” (หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี.

2561 : ออนไลน์)



ภาพที่ 19 อ.ทรงชัย วรรณกุล บรรยายเรื่องผ้าขึ้นตีนจก และผ้าทอโบราณให้กับนักศึกษาคณะ
 อุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น ที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี
 ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

ครูสุพัตรา ชูชม



ภาพที่ 20 ครูสุพัตรา ชูชม ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ประเภทเครื่องทอ (ผ้าขึ้นตีนจกไทยวน – เส้าไห้) จังหวัดสระบุรี
ที่มา : ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ออนไลน์

ครูสุพัตรา ชูชม ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 ประเภทเครื่องทอ (ผ้าขึ้นตีนจกไทยวน – เส้าไห้) จังหวัดสระบุรี เป็นลูกหลานไทยวนสระบุรี รุ่นที่ 6 เด็บโตและผูกพันมากับเสียงกระทบพืมในชุมชนของชาวไทยวน ที่อำเภอเส้าไห้ มีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ผ้าทอไทยวนของคนไทยวน เส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ไว้ โดยยังคงยึดกระบวนการของการทอ “ผ้าขึ้นตีนจก” และผ้าจกแบบดั้งเดิม โดยใช้ขนเม่น หรือการ “จกขนเม่น” ที่หายไปเป็นเวลากว่า 150 ปี ให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง

การใช้ขนเม่นในการจกจากด้านล่างขึ้นด้านบน บนเส้นยืน ให้เป็นไปตามลวดลายโดยมิได้มีการเก็บลวดลายไว้ล่วงหน้า ผู้ทอผ้าตีนจกจะต้องใช้ความชำนาญในการจดจำลวดลาย เพื่อให้การทอผ้าเป็นไปด้วยความรวดเร็ว และการทอผ้าแต่ละแถว จะต้องใช้ความวิริยะ อุตสาหะ เพราะต้องนับเส้นด้ายแต่ละเส้น เพื่อใส่ด้ายสีในการจกเข้าไปโดยใช้ขนเม่นในการสอดด้ายสีนั้นๆ ระยะเวลาในการทอผ้าตีนจก จึงต้องใช้เวลานานกว่าผ้าประเภทอื่นๆ แต่เมื่อแล้วเสร็จ ผ้าตีนจก จะเป็นผ้าที่มีความงดงาม ประณีต กว่าผ้าผืนใดๆ (ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). 2561 : ออนไลน์)

นอกจากนี้ สุพัตรา ชูชม ยังให้ข้อมูลกับผู้วิจัย จากการสัมภาษณ์ ในประเด็นของการสืบทอดภูมิปัญญาดังนี้

จบปริญญา ทางด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาวิชาตกแต่งภายใน ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ (รุ่นแรก) แล้วทำงานทางด้านตกแต่งภายใน ทำจนถึงสุดท้าย คือ เซนทรัล เมื่อคุณแม่ป่วย ต้องกลับมาดูแล ประกอบกับมีครอบครัว มีลูก คงไม่คิดจะกลับไปทำงานที่กรุงเทพฯ อีกแล้ว จึงมาอยู่ที่บ้านทำร้านอาหารเล็ก ๆ ชื่อบ้านเฮาโฮมเมท เมื่อกลับมาอยู่ที่บ้าน ได้เห็นความงามของผ้าแต่ละอย่าง แล้วได้เข้าไปคุยกับ อ.ทรงชัย วรรณกุล และให้ลูกชายไปเรียนตีกลองสะบัดชัยกับท่าน เป็นลูกศิษย์ท่านดี ตั้งแต่อนุบาล ตอนนี้อยู่ ม.5 แล้ว มีความรักคนตรี จึงไปเรียนนาฏศิลป์ ระยะเวลา

ในส่วนผ้า ได้สะสมไปเรื่อย ๆ มีคำถามว่าผ้าที่สวยงาม ๆ มันหายไปไหน คนทออยู่ไหน จึงเป็นแรงบันดาลใจในการหัตถทอผ้า ค่อย ๆ หัตถทอ เริ่มจากทอผ้าพื้น ผ้ามุกก่อน ปรึกษา อ.ทรงชัย ว่าทำอย่างไร ผ้าขึ้นตีนจกเสาะให้จะกลับมาได้อีก ท่านแนะนำว่ามีคนหนึ่งที่ทอผ้าเสาะให้ คือ อ. จงจรรยา มโนคำ ท่านอยู่ลับแล เคยผ่านการทอผ้าแล้วถวายให้สมเด็จพระเทพฯ (อ. ลับแล จ. อุตรดิตถ์) ตอนนั้นก็เลยสอนให้ลูกของท่านทอผ้าจากต่อ



ภาพที่ 21 สุพัตรา ชูชม ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย
ภาพถ่ายโดย : เกษม มานะรุ่งวิทย์

การทอผ้าเป็นสิ่งที่ทำเองด้วยใจรักผ้าขึ้นตีนจกที่ทอขึ้นมา เป็นผ้าที่ทอใหม่ทั้งหมด สำหรับการทำงานไม่ใช่เป็นกลุ่มองค์กรของรัฐ มันเริ่มจากความรักส่วนตัว เริ่มมีความรู้สึกว่ามันหายไป ก็เลยรวบรวมองค์ความรู้ที่ยังเหลืออยู่ในชุมชน แม่เฒ่าที่ยังทอมาได้ ทอผ้าสีเขาได้ ทอผ้าพื้นได้ เป็นยังคงใช้รูปแบบเดิมในการทอ แต่ว่าผ้าจากมันหายไปจากพื้นที่เลยไม่มีใครทอประมาณ 3 รุ่น ตั้งแต่ 150 ปีที่แล้ว มีแค่ผ้าเก่าที่เก็บไว้ในหอพิพิธภัณฑสถาน บ้าน อ.ทรงชัย วรรณกุล และบางส่วนก็ยังเก็บไว้ตามบ้านทั่วไปในชุมชน เก็บใส่หิ้ง ไม่ได้นุ่งได้ได้หม่ต่อไปแล้ว เพราะว่าคนทอตายไปหมดแล้ว เหตุผลที่ผ้าหายไปจากชุมชนเพราะว่า เกิดจากคนที่ทอจะเผาผ้าไปพร้อมตัวเมื่อตายไปแล้ว ทั้งโอง(ย่าม) ทั้ง

ผ้าจีน เชื่อว่าพี่น้อง ญาติ จะจำได้จากผ้าหรือชิ้นที่นุ่ง จะได้ไปอยู่กับญาติยวนอีกครั้งเมื่อหลังความตาย อันนี้คือความเชื่อ หรือไม่ก็ทำบุญไปให้ หรือเอาไปลอยน้ำ เมื่อไม่มีใครสร้างขึ้นใหม่ ของเก่าถูกทำลาย มันก็หมดไป แต่เดี๋ยวนี้คนรุ่นใหม่ก็ไม่มีเพราะมันขาดการสืบทอดการทำผ้า ความตายเป็นเรื่องของพิธีการที่จะต้องข้ามภพข้ามชาติไป มันไม่ใช่เรื่องที่น่ากลัว มันเป็นการเริ่มของการเดินทางไปภพชาติใหม่(สุพัตรา ชูชม. สัมภาษณ์ : 2561)



ภาพที่ 22 สุพัตรา ชูชม บรรยายเรื่องผ้าจีนไทยวนให้กับนักศึกษา คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

ประเด็นของการสืบทอดภูมิปัญญาที่ส่งผลต่อการพัฒนา ให้ผ้าจีนไทยวนสระบุรีให้สามารถดำรงอยู่ได้ สุพัตรา ชูชม กล่าวไว้ว่า

ในเขตของ ผ้าเก็บไทยวน จะมีเด็กนักเรียนกลุ่มหนึ่ง เป็น Young Designer ของศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ แบรินด์ ชื่อ ศักดิ์สิทธิ์ Sasict เขาลงมาพื้นที่แล้วประทับใจในลวดลายแล้วเอาไปทำกระเป๋าวัยรุ่น ซึ่งเขาก็ได้รางวัล ในขณะที่เดียวกันศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ ซึ่งกำลังผลักดันหัตถศิลป์ของไทยสู่ระดับสากล (go-inter) โดยมีการขึ้นทะเบียนพ่อครู แม่ครู ผู้ที่มีความรู้ทางหัตถศิลป์เสนาให้ เป็นสมาชิกของศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ ตอนนี้ไม่มีผู้เฒ่าผู้แก่ทอผ้าจีนตีนจกเลย สุพัตรา ชูชม เป็นคนแรกใน 150 ปี โดยพยายามรวมผู้ทอผ้าแต่ก็ไม่สำเร็จ มันน่าใจหายที่คนในพื้นที่ไม่สามารถคิดได้ด้วยตัวเอง แต่ก็พยายามผลักดัน วัฒนธรรมจังหวัดไม่ค่อยได้ใส่ใจคนในพื้นที่ บางทีศิลปวัฒนธรรมที่มันหายไป เพราะไม่ได้ถูกผลักดันจากภายในเหมือนที่ในหลวงกล่าวว่าไม่ได้ระเบิดจากภายใน (สุพัตรา ชูชม. สัมภาษณ์ : 2561)

ครูนิษา ร้อยดวง



ภาพที่ 23 ครูนิษา ร้อยดวง ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ประเภทเครื่องทอ (ผ้าชิ้นตีนจกไทยวน – เส้าให้) จังหวัดสระบุรี

ที่มา : ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ออนไลน์

“ผ้ายกหมักไทยวน”มรดกทางวัฒนธรรม สู่วิถีชีวิตของชาวไทยวน การทอผ้ายกหมัก เป็นผ้าทอขลุ่ยลายในตัว โดยใช้เส้นยืนพิเศษ 2 ชุด เพิ่มจากเส้นยืนปกติบนที่ทอผ้า ลายหมักบนผ้าเกิดจากการใช้ตะกอยก ซึ่งด้ายยืนพิเศษชุดนี้ต่างกับชนิดและจกตรงที่ใช้ด้ายพุ่งพิเศษ เส้นยืนพิเศษ 2 ชุดนั้นประกอบไปด้วย ชุดแรกใช้เส้นด้ายยืนสีเดียวหรือหลายสี ทอเป็นลายขัดธรรมดา ชุดที่ 2 ใช้เส้นด้ายยืนที่เพิ่มพิเศษจากเส้นด้ายยืนธรรมดา มีสีเดียวหรือหลายสี อาจสอดแทรกด้วยเส้นไหม หรือด้ายสีต่างๆ ลักษณะลวดลายผ้ายกหมักเป็นลวดลายซ้ำยาวติดต่อกันเป็นเส้นริ้วหรือแถบตามทิศทางของเส้นด้ายยืน ลวดลายเรียงชิดติดกันหรือเว้นระยะห่างกันจนเต็มหน้าผ้า

ครูนิษา ร้อยดวง ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 ประเภทเครื่องทอ (ผ้าทอหมัก) จังหวัดสระบุรีหนึ่งในผู้อนุรักษ์และสืบสานงานทอ “ผ้ายกหมักไทยวน” แบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นหนึ่งในงานหัตถกรรมผ้าทอในวัฒนธรรมของชาวไทยวน ในจังหวัดสระบุรี มาเป็นเวลากว่า 30 ปีแล้ว ครูมีความตั้งใจที่จะสืบสานการทอ “ผ้ายกหมัก” ตามแบบผ้าในวัฒนธรรมไทยวนที่มีมากกว่า 200 ปี ให้คงอยู่ต่อไป (ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). 2561 : ออนไลน์)

ครูทองใบ เอี่ยมประไพ



ภาพที่ 24 ครูทองใบ เอี่ยมประไพ ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 จากศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ(องค์การมหาชน) ประเภทเครื่องทอ (ผ้าซิ่นตีนจกไทยวน – เส้าไห้) จังหวัดสระบุรี
ที่มา : ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน) ออนไลน์

“ผ้าทอสีเข้” เป็นภูมิปัญญาที่ได้มาจากบรรพบุรุษชาวไทยวน-เส้าไห้ เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ต้องอาศัยศิลปะ จากการสืบทอดภูมิปัญญาต่อเนื่องกันมาเนื่องจากในอดีตไม่มีเครื่องจักรคนโบราณซึ่งมีการปลูกฝ้าย แล้วนำดอกฝ้ายมาทำเป็นเส้นฝ้ายและมีการนำมาย้อมสีเพื่อให้มีสีสวยงามจึงนำมาทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยใช้กี่และฟืมมีสองเข้ และมีการพัฒนาให้ผ้าหนาขึ้นจึงมีฟืมสีเข้ และมีการทำให้เป็นลายต่างๆ

ครูทองใบ เอี่ยมประไพ ครูช่างศิลปหัตถกรรม ปี 2562 ประเภทเครื่องทอ (ผ้าทอสีเข้) จังหวัด สระบุรี เป็นอีกหนึ่งท่านที่สืบสาน อนุรักษ์ และต่อยอดภูมิปัญญางาน “ผ้าทอสีเข้” ในวัฒนธรรมของไทยวน โดยยังคงอนุรักษ์กระบวนการแบบวิธีดั้งเดิมใช้กี่โบราณ และฟืมไม้สร้างสรรค์

ปัจจุบันงานผ้าทอสีเข้ที่ยังคงกลั่นอายุทางวัฒนธรรมไทยวน-เส้าไห้ แบบดั้งเดิมอยู่ในทุกฝืนผ้าไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงทุกวันนี้ กว่า 40 ปี และยังคงวิธีการทอแบบดั้งเดิมเพื่ออนุรักษ์งานทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบถึงลูกหลานต่อไป (ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). 2561 : ออนไลน์)

แม่สว่างจิตร์ มณีศรี

แม่สว่างจิตร์ มณีศรี เป็นช่างทอชาวไทยวนสระบุรีที่ยังทอผ้าแบบชาวไทยวนถึงยุคปัจจุบัน ได้สืบทอดการทอจากแม่คือ คุณยายคำยวง รวงแดง (เสียชีวิต) ได้สืบทอดการทอผ้ายกมุม ให้กับ ลูกสาว คือ นางสาวจิตร์ มณีศรี โดยได้รวมกลุ่มกันกับช่างทอชาวไทยวนชื่อว่า “กลุ่มสืบสาน วัฒนธรรมผ้าทอพื้นบ้าน ตำบล หนองโน” มีการทอผ้าลายยกดอก ลายมุม 8 เขา (ตะกอก) สามารถ ทอผ้าได้อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผ้าพื้น ผ้าซิ่น สะไบ และโถง หรือถุงย่าม



ภาพที่ 25 แม่สว่างจิตร์ มณีศรี ให้ข้อมูลแก่นักวิจัย ที่บ้าน 12 หมู่ที่ 7 ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี

ภาพถ่ายโดย : เกษม มานะรุ่งวิทย์



ภาพที่ 26 ภาพถ่ายของ คุณยายคำยวง รวงแดง ที่ถ่ายทอดการทอผ้าให้กับลูกคือ แม่สว่างจิตร์ มณีศรี

ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

แม่พยอม สุขเกษม

การทอผ้าของอาชีพสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล จากการสัมภาษณ์ แม่พยอม สุขเกษม อายุ 82 ปี ณ ศูนย์ทอผ้าเส้าไห้ เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2561 ความว่า

สมัยเป็นสาวเล็กทำงานแล้วมาทอผ้า แล้วมาทออีกครั้ง ในตอนที่กลุ่มนี้ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยพัฒนาชุมชนกลุ่มแม่บ้าน ตอนแรกมี 10 กว่าคน ถึง 30 คน ตอนหลังมีโรงงานเลยไปทำโรงงานกันหมด ตอนนี้มี 17 คน ส่วนมากทอลายผ้าถุง ผ้าขาวม้า ลาดขัด ลายดอกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายยกมุก

ส่วนผ้าซิ่น ทอลายก่านคอกควาย ลายโก ลายสามแลว ลายโก หรือลายลั้งไม้ **ลายผ้าซิ่น ลายก่านคอกควาย** เป็นลายโบราณของไทยวน ทั้งเชียงแสน ทั้งโยนกนุ่งกันแบบเดียวกัน รวมทั้งลายสามแลวด้วย อาทิตย์หนึ่งทอได้แค่ 2 วัน เพราะไม่ค่อยได้อยู่ **ผ้าซิ่นตีนจก** ชาวบ้านก็สามารถนุ่งได้ทั่วไป ไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของ แต่ก็ได้ทอไปซื้อตามที่ต่าง ๆ อย่างสุโขทัย ผ้าซิ่นตีนจกที่บ้านพระยาท (บ้านคุณสุพัตรา ชูชม) ตอนนี้นำลั้งทอโดยการไปเรียนรู้จากที่อื่นแล้วมาทอเพราะลายโบราณมันมีอยู่แล้ว ร้านบ้านเฮาโฮมเมท **ซิ่นลายลง ลายขวาง** น่าเป็นห่วงเยาวชนคนรุ่นใหม่ ไม่สนใจในการทอผ้าของไทยวนแล้วส่วนมากไปขายที่ตลาดน้ำ ตลาดต้นตาล และมีออเดอร์พวกโรงแรมตามภูเก็ต เกาะสมุย เป็นผ้าตัดเสื้อ (พยอม สุขเกษม. สัมภาษณ์ : 2561)



ภาพที่ 27 แม่พยอม สุขเกษม ให้ข้อมูลแก่นักวิจัย

ภาพถ่ายโดย : เกษม มานะรุ่งวิทย์

พ่อกำนันสมจิตต์ ยะกุล

พ่อกำนัน คือ นายสมจิตต์ ยะกุล หรือ ปู่จิดต์ อายุ 81 ปี เคยดำรงตำแหน่งกำนัน 30 ปี เคยดำรงตำแหน่งนายก อบต. มา 3 สมัย ปัจจุบันเป็นประธานสภาวัฒนธรรมตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี เป็นผู้อนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมไทยวนเสนาห์ สระบุรี เป็นผู้นำชุมชนคนสำคัญ ที่ชาวตำบลต้นตาลให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เป็นผู้ก่อตั้งตลาดน้ำต้นตาล และมีความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทยวนสระบุรีเป็นอย่างดี

ในข้อมูลของ ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม กล่าวถึงนายสมจิตต์ ยะกุล ว่า

นายสมจิตต์ ยะกุล อยู่บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๔ ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี เป็นชาวไทยวนที่อยู่บ้านต้นตาล ชาวบ้านจะเรียกว่า ปู่จิดต์ ซึ่งเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถในการฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีชาวไทยวนตำบลต้นตาล นายสมจิตต์ ยะกุล ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมไทยวนมาโดยตลอดและรู้จักแพร่หลายในการเป็นผู้นำชุมชน ดังนี้ เป็นประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเสนาห์ เป็นประธานสภาวัฒนธรรมตำบลต้นตาล เป็นวิทยากรให้ความรู้กับหน่วยงานต่างๆมากมายด้านประวัติ ภาษาไทยวนบ้านต้นตาล และการดำเนินงานจัดตั้งตลาดน้ำต้นตาล และสนับสนุนก่อตั้งการแสดงพื้นบ้านไทยวนบ้านต้นตาล ซึ่งเป็นที่รู้จักและยอมรับในจังหวัดสระบุรีและบุคคลทั่วไป ไทยวนต้องมาที่บ้านต้นตาล (กระทรวงวัฒนธรรม, ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม : ออนไลน์)

จากการสัมภาษณ์พ่อกำนันจิดต์ ยะกุล หรือ ปู่จิดต์ เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2561 ในประเด็นประวัติศาสตร์ของชาวไทยวนสระบุรี ความว่า

เมื่อ 40 – 50 ปีที่แล้ว พ่อกำนันไปขายจัวพันธ์ วัวแม่ขาว ไปขายทุกแห่ง ไปภาคสันป่าตอง คนในอำเภอแม่แจ่ม อพยพมาจากเชียงใหม่ แบ่งเป็น 5 ส่วน ส่วนที่ 1 ไปอยู่แม่แจ่ม เจ้าเมืองเชียงใหม่เอาไปไว้ที่แม่แจ่ม ส่วนที่ 2 เจ้าเมืองลำปาง เอาไปไว้ที่เมืองลำปาง ส่วนที่ 3 เจ้าเมืองน่าน เอาไปไว้ที่เมืองน่าน เมืองแพร่ และส่วนที่ 4 เจ้าเวียงจันทน์ เอาขึ้นไปทีลาวเวียงจันทน์ ส่วนหมู่พ่อนี้เดินทางเพื่อที่จะมาปลูกบ้านแปงเฮือนใหม่มากับกองทัพหลวง

ต้องย้อนเล่าให้ฟังว่า เมื่อเริ่มต้นรัตนโกสินทร์ กรุงศรีอยุธยา ราบคาบหมดแล้ว ก่อไปเริ่มต้นรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. 2315 สร้างกรุงเทพฯ เสร็จในปีนั้น เมื่อเริ่มต้นรัตนโกสินทร์ ท่านก็ปรารบกับแม่ทัพว่ามีเมืองอยู่เมืองหนึ่งที่ไม่สามารถเอาคืนมาได้ คือ เมืองเชียงใหม่ พม่าครอบครองไว้ 200 ปี สู้เขาไม่ได้ (เชียงใหม่เกิดก่อนเชียงใหม่/โยนกนาครภัณฑ์)

รัชกาลที่ 1 ได้เอาทัพหลวงไปร่วมกับเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองลำปาง เจ้าเมืองน่าน เจ้าเมืองแพร่ พร้อมกับทัพหลวงเป็น 5 ทัพ เดินทางในปี พ.ศ. 2347 ไปตีเมืองเชียงใหม่ไล่พม่าออกไปได้หมดแล้วแบ่งเป็น 5 ส่วน

ส่วนที่ 1 ให้ไปอยู่กับเจ้าเมืองเชียงใหม่ คือ แม่แจ่มในปัจจุบันนี้

ส่วนที่ 2 ไปอยู่กับเจ้าเมืองลำปาง 2,300 คน

ส่วนที่ 3 ไปอยู่กับเจ้าเมืองน่าน แพร่ 2,300 คน

ส่วนที่ 4 ส่งไปอยู่กับเจ้าเมืองเวียงจันทน์ 2,300 คน

ส่วนที่ 5 หมู่พ่อเขานี้แหละ เป็นกลุ่มที่มากับทัพหลวง เอาช่างฝีมือที่ดีเข้ากรุงเทพ เพื่อมาสร้างบ้านแปงเมือง พอมาถึงสระบุรีก็ร้อยกว่ากิโลเมตรจะถึงเมืองหลวง จึงโปรดเกล้าให้อยู่ที่นี้จำนวน 2,300 คน ในปี พ.ศ. 2347 แล้วเข้ากรุงเทพอีกส่วนหนึ่ง เอาไปไว้ที่บางขุนพรหมและส่งไป อ.คูบัว จ. ราชบุรี อีกประมาณ 2,300 คน เท่ากัน รวมแล้ว 23,000 คน ของประชากรรุ่นของปู่เกิดเป็นรุ่นที่ 5 ที่สระบุรีเป็นที่ต้องเพื่อส่งเสบียงเข้าไปยังเมืองหลวง ตั้งกองโค กองควาย อยู่จับจองพื้นที่กันไป ทำไร่นา ออกริมน้ำป่าสัก ทั้ง 2 ฝากฝั่ง จาก 2,300 คน ในปี พ.ศ. 2347 จนถึงปัจจุบัน ได้ 214 ปี ปัจจุบันมีแสนกว่าคน มีทุกอำเภอในจังหวัดสระบุรี คือ 13 อำเภอ แต่ที่มากที่สุดคือที่ อ. เสาไห้ อ. เมือง อ. เฉลิมพระเกียรติ



ภาพที่ 28 พ่อกำนันจิตต์ ยะกุล ให้ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมไทยวนสระบุรีแก่นักวิจัย
ภาพถ่ายโดย : เกษม มานะรุ่งวิทย์

เราต้องต่อสู้ทางภาษา โดยถูกเหยียดหยาม เขาไม่ยอมรับว่าเราเป็นลาว ญาติทางภาคเหนือ คือ บ้านหนองหล่มที่เมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันก็ยังมีอยู่ แต่ตามหาญาติไม่เจอแล้ว แม่ของปู่ตระกูล กาวิละ ปู่กับอาจารย์ทรงชัย และอีก 4 – 5 คนถึงต้องสู้ ตั้งชมรมกันขึ้นมา เขาไม่ยอมรับเพราะว่าเขาว่าเราเป็นคนลาว ในขณะที่เจ้าเมืองเชียงใหม่ก็ยังไม่ยอมรับว่าเราเป็นคนเชียงใหม่ เขาให้นักศึกษาคณะแพทยศาสตร์มาที่นี่ ปู่เป็นกำนันในขณะนั้น ย้อนไปประมาณสัก 40 ปี เขาบอกว่าอย่ามาอ้างว่าเป็นคนล้านนา ต้องขออนุญาตตรวจ DNA ก็ตรวจ DNA เราพร้อม ที่จะรู้ว่ารากเหง้าเรามาจากไหน

ตอนนั้นสมัยนั้น กำนันมีอิทธิพลมาก เอาชาวบ้านมาตรวจหมด กว่าจะรู้ผลก็ใช้เวลา 2 – 3 ปี แจ้งมาให้ทราบว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของคนเชียงใหม่ (ทางเชียงใหม่แจ้งมา) เราถึงย้อนกลับมาอีกที่

หนึ่งไปที่สภาวัฒนธรรม จ. เชียงราย เราต้องการรู้ว่าเรามาอย่างนี้จริง เราก็กังคังว่า เขาก็ให้ทุกอย่าง ปัจจุบันถ้าใครมาถามว่าคนเชียงแสนอยู่ไหน เขาก็บอกได้ว่าอยู่สระบุรี ราชนบุรี

ที่เราถูกต่อต้าน เมื่อตอน 10 ขวบ ว่างอยู่ที่บ้าน พูดภาษาไทยกลางสักคำยังไม่ได้ เพราะมันเหมือนกันหมดทั้งบ้านมาอยู่ ไม่เรียนหนังสือเดินข้ามฟากไป มันมีแต่ป่า ข้ามฟากแม่น้ำไปเรียนหนังสือในสมัยนั้นมี อ.ทรงชัยด้วย ไปเรียนด้วยกัน ไปเรียนที่ตัวเมืองสระบุรี ต้องเดินไปกลับ 6 กิโลเมตร คนไทยเขาถูกเราถึงขนาดบอกว่า “เฮ้ยไอ้จืดมึงพูดอะไรวะ” เราก็กัง “กูปุดยวน” โยนก มันก็บอกว่า “มึงคือลาว” เรายิ่งเจ็บใจว่าไม่ใช่ เราไม่ใช่ลาว มันฝังรากลึกความเจ็บแค้น เพราะไปเรียนกันแค่คนสองคน เขาไม่ยอมรับภาษาเราเลย



ภาพที่ 29 ตลาดน้ำต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ก่อตั้งโดย พ่อกำนันจิตต์ ยะกุล
ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

ส่วนหนึ่งของชาวเชียงแสนที่ไปอยู่เวียงจันทน์ มันอดอยากอยู่ไม่ได้ ต้องล่องกลับมาลงมา มาเป็นลาวเวียง ลาวโซ่ง เพื่อนที่ติดต่อกันตลอด คือ เจ้าเจ็ดต้น เพื่อนกันเลยถ้าไม่ได้คนนี้เราก็กังมาตรงนี้ไม่ได้ เราก็กังเพื่อที่ดูแลเราขนาดนั้น ในส่วนของประเพณีสลากปอยหลวง ปีใหม่เมือง รวมทั้งตัวอักษรล้านนาก็ยังมีให้เห็นจนถึงปัจจุบัน พ่อกำนันคิดว่าอีก 10 ปี ข้างหน้าตัวอักษรล้านนา หรือ “ตัวเมือง” จะหายไป เรื่องภาษาอีก 10 ปี ขาดคนสืบทอดแน่นอน ในส่วนของอาหารการกิน อย่าง “ลาบ” ก็กินกันอยู่ ลาบดิน ใส่อั่ว คนยวนอยู่ได้ด้วยความสำเร็จ และเป็นความสำเร็จที่คนทั้งประเทศต้องทำตาม เช่น ศาลพระภูมิ ฝึปปูย่า ด้วยความสำเร็จทำให้คนคนล้านนาทะเลาะกันก็รักกันได้

เราก็กังใช้คำว่า สอนให้ชาวบ้านเราว่า “คนพื้นบ้านไทยวน ฝ้าทอล้วนหลากหลาย ดวงมณีวัดเขาแก้ว ตั้งติดแนวป่าสัก อนุรักษ์วัฒนธรรม” เป็นคำขวัญที่ลุงกำนันคิดขึ้นมาให้กับส่วนราชการ เมื่อ

สมัยดำรงตำแหน่งเป็นนายก อบต. ที่นี่ คำว่าบรรณรงค์นั้นดีทุกอย่าง คนพื้นบ้านไทยวนได้จัดงานวัฒนธรรมไทยวนเดือนละแห่ง มีข้าวหลามจี เดือนเข้าประชา เดือนยี่เป็ง วิถีวัฒนธรรมเก่า ๆ ก็ยังอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ ในเรื่องของผีปู้ย่า เมื่อแต่งงานต้องไปใส่ผีก่อน ยังมีคำเรียก ป้ออ้อย แม่อ้อย สมัยตอนเป็นเด็ก จำภาพความยากจนของคนล้านนาได้

ชายวนไปอยู่กรุงเทพฯที่บางขุนพรหม วัดบางขุนพรหม แล้วไปอยู่ราชบุรีไปกันหัวเมืองกันพม่า ในสถาปัตยกรรมที่เสาให้ที่หลงเหลือเอกลักษณ์ล้านนา คือ ฝาไหล

ไทยวนสระบุรี มีเอกลักษณ์ อยู่ 5 อย่าง คือ

1. ภาษาพูด
2. การแต่งกาย
3. อาหารการกิน
4. ประเพณีวัฒนธรรม
5. การทอผ้า



ภาพที่ 30 ผ้าซิ่น ที่ขายตลาดน้ำต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอสายเหล็ก จังหวัดสระบุรี

ภาพถ่ายโดย : ก้องเกียรติ มหาอินทร์

ถือว่าเป็นคนยวนที่มาจากที่สระบุรี เมื่อ 30 – 40 ปีที่แล้ว ใครพูดภาษายวน จะอายุ “มึงจะไปฟู้อายเขา เดวเขาได้ยิน” มาเดี๋ยวนี้นักท่องเที่ยวเริ่มมา เริ่มบรรณรงค์ ถ้าใครไม่พูดไทยวน หรือ พูดไม่เป็นกลับน่าอาย แต่ก็มีส่วนน้อยที่สอนลูกให้เป็นไทย แต่ก็ฟังรู้หมด แต่เมื่อรู้รากเหง้าว่าเป็นคนเชียงแสน ก็รู้สึกรัก เมื่อ 40 ปีที่แล้ว คนล้านนาทั้งหมดที่มาหากินจนมาก เอาของมาขายตามตรอกซอก

ชอย เมื่อถามไถ่แล้วเป็นคนเมือง ต้องต้อนรับขับสู้อย่างดี รักษารักเผ่าพันธุ์ เพราะเราถูกบีบ อยู่ในท่ามกลางวงล้อมของคนภาคกลาง

ที่สระบุรีมีประชากร 600,000 คน มี 5 เผ่าพันธุ์ มีชาติพันธุ์ไทยวน ไทพวน ไทอิสลาม ไทจีน ลาวเวียง เราต่อสู้มาทั้งจังหวัด ทั้งประเทศ ตอนนี้อยอมเราหมดแล้ว เรามีชาติ เรามีภาษาพูด ภาษาเขียน และรรรงค์มาตลอดจนเป็นหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด เฉพาะไทยวนที่เข้มแข็ง ยอมรับว่าเราเป็นคนล้านนาที่พอใจแล้ว เพราะเราไม่ใช่คนลาว เรามีความภาคภูมิใจ เรามีเชื้อชาติของเราอย่างชัดเจน ในวัดต้นตาลมีเอกสารโบราณเป็นธัมม์ล้านนาโบราณจำนวนมาก ตอนนี้กรมศิลปากรมาจัดหมวดหมู่และจัดเก็บให้

คำคนพูดที่เราแค่นในมากที่ว่า หว่าเราเป็นเขลย มันฝังใจแค่น พอมาถึงปี พ.ศ. 2457 ลุงของปู่เป็นกำนันคนแรก เป็นแขวงที่นี้ กำนันตัว ขุนทอง ปู่เป็นกำนันคนที่ 4 ของตำบล พี่ชายปู่ก็เป็นนายอำเภอ นายจัญญู กาวีละ ก็ตายไปละ

สมัยก่อนปู่ไปทำมาหากินที่เมืองเหนือ หากินโดยลำแข้ง หาวัวพันธุ์มาให้ชาวสระบุรี เป็นวัวขาวไม่ได้เอามาฆ่า เอามาขายพันธุ์ สมัยนั้นวัวที่สันป่าตอง กาดจ้ว ตัวหนึ่ง 600 – 700 บาท เทียวหนึ่งเอามาได้ 10 ตัว ที่มีความภูมิใจถือว่าสำเร็จแล้ว เพราะมีลูกหลานสืบทอดทางด้านวัฒนธรรม

เคยไปบรรยายที่มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่องความเชื่อของคนไทยวน ความเข้มแข็ง มีตลาดร้านค้าที่ชุมชนอยู่ได้ จะทำให้เข้มแข็งและยั่งยืนอย่างไร

1. อย่าให้มีธุรกิจ
2. อย่าให้มีผลประโยชน์
3. อย่าให้ส่วนราชการเข้ามาวุ่นวายมันเป็นเรื่องของชาวบ้าน ของชุมชนเพราะถูกปลุกฝังมาตั้งแต่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ในการสืบต่อทางวัฒนธรรมคนรุ่นใหม่ก็เปลี่ยนแปลงไป สังคมก็เปลี่ยนไป (จิตต์ ยะกุล. สัมภาษณ์ : 2561)

4.5 สรุปการวิเคราะห์

จากข้อมูลทั้งหมดที่แยกเป็นประเด็นการวิเคราะห์ไว้ 4 ประเด็น คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี การส่งเสริมจากภาครัฐ รูปแบบผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี และ ช่างทอและการถ่ายทอดภูมิปัญญา วิเคราะห์ได้กล่าวคือ

วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยวน สระบุรี ยังคงไว้ซึ่งรากเหง้าเดิม ซึ่งวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยวนปัจจุบันนั้นแบ่งได้คือ การแต่งกายในโอกาสพิเศษ เช่นไปวัด หรือมีงานบุญต่างๆ ผู้หญิงแต่งกายด้วยการนุ่งขึ้นตีนจกแบบไทยวนสระบุรี ใส่เสื้อแขนกระบอก และห่มสะไบ ผู้ชาย ใส่เต๋วสะดอ ใส่เสื้อหม้อฮ่อมคอกลมผ่าอก ติดกระดุม และ

มักจะสะพายโถงย่ามทอด้วยลวดลายแบบไทยวน ในส่วนของการแต่งกายในชีวิตประจำวัน จริงอยู่ถึงแม้ว่าจะมีการแต่งกายแบบสากล แต่เมื่อต้องการแสดงภาพลักษณ์ของชาวไทยวนสระบุรี เช่น แต่งกายไปขายของที่ตลาดน้ำต้นตาล หรือเพื่อต้อนรับผู้มาเยือนที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี หรือต้องไปออกงานตามวาระต่างๆ ชาวไทยวนราชบุรีผู้หญิงนุ่งซิ่นโก ผ้าซิ่นยกมุก และ ซิ่นดำก่านคอควย ลายขวางลำตัว ความยาวกรอมข้อเท้า อันเป็นลักษณะเฉพาะของการนุ่งซิ่นแบบแม่หญิงไทยวน ส่วนผู้ชายใส่เสื้อต่อผ้าฝ้ายสีน้ำเงิน หรือสีอ้อม บางคนอาจใส่เสื้อยืด สะพายย่าม เพื่อปรับให้เข้ากับยุคสมัย หรือไม่ก็ใส่เสื้อหม้ออ้อม

การส่งเสริมจากภาครัฐ ชาวไทยวนสระบุรีได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล โดยสำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เข้ามาส่งเสริมในโครงการ หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมจังหวัด รวมทั้งโครงการต่างๆ จากภาครัฐ เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการวิจัยต่างๆ เป็นต้น

รูปแบบผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรี ผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรี เป็นผ้าซิ่นตีนจกที่คงรูปแบบเดิมได้ไว้ตั้งแต่ยุคไทยวนที่ได้อพยพมาจากเมืองเชียงแสน (จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน) เมื่อตั้งแคว้นกรุงรัตนโกสินทร์ ใช้นุ่งในโอกาสพิเศษ งานบุญใหญ่เท่านั้น เช่น กลี้นใหญ่ บวชลูก แต่งงาน เมื่อไม่ใช้ก็เก็บตีนซิ่นไว้บนหิ้ง เพราะเป็นสิ่งที่สูงค่า ทำได้ยาก มีโครงสร้างของซิ่นที่ประกอบด้วยตีนซิ่น ตัวซิ่น และหัวซิ่น ในส่วนของตีนซิ่นที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของผ้าซิ่นไทยวนคือ ตีนซิ่นต้องเป็นพื้นสีแดง ประกอบด้วยลายหางสะเปา ลายหลัก มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดที่ภายในมีลายนกคู่ กินน้ำร่วมต้น ลายดอกแก้ว ต่อจากลายหลักจะเป็นลายขอ และลายเปิด ตามลำดับ ส่วนตัวซิ่นประกอบด้วยลายบัวคว่ำ บัวหงาย และลายเครือวัลย์ ในส่วนของหัวซิ่นเป็นผ้าดิบสีขาว นอกจากนี้ยังมีผ้าซิ่นอื่นเป็นผ้าซิ่นที่ใช้ในชีวิตประจำวันคือ ผ้าซิ่นทอยกมุก ซิ่นโก และ ซิ่นดำก่านคอควย

ช่างทอและการถ่ายทอดภูมิปัญญา ได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าซิ่นจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน ช่างทอส่วนใหญ่มักทอยกดอก ลายมุก 8 เขา (ตะกอ) ในส่วนของลายโบราณ ช่างทอชื่อ สุพัตรา ชูชม นักออกแบบตกแต่งภายใน ที่เป็นคนไทยวนสระบุรีโดยแท้ ได้หันมาสนใจการทอผ้าซิ่นตีนจกแนวอนุรักษ์ โดยแกะลายจากผ้าไทยวนโบราณที่หลงเหลืออยู่ใน จ.สระบุรี โดยเฉพาะผ้าที่เป็นของสะสมของ อ.ทรงชัย วรรัตนกุล ผู้ก่อตั้งหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี การทอผ้าที่แกะลายจากผ้าโบราณนี้ถือว่าการอนุรักษ์ผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรีไว้ได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ รูปแบบของผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรี รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรีในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้อภิปรายผลดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบของผ้าซิ่นตีนจกไทยวน จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของผ้าซิ่นตีนจกไทยวน จังหวัดสระบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยมุ่งอธิบายประเด็นปัจจัยการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของผ้าซิ่นตีนจกไทยวน จังหวัดสระบุรี ในปัจจุบัน (พ.ศ.2561) โดยมีขอบเขตในการวิจัยดังนี้

พื้นที่การวิจัย คือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน อำเภอเมือง อำเภอเสนาห์ และกิ่งอำเภอม่วงจังหวัดสระบุรี

ประชากรในการวิจัย ได้แก่

- ช่างทอผ้าซิ่นตีนจก
- ผู้ใช้ผ้าซิ่น
- ประชาชนชาวบ้าน

โดยมีประเด็นการศึกษาค้นคว้าดังนี้

- วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี
- การส่งเสริมจากภาครัฐ
- รูปแบบผ้าซิ่นตีนจกไทยวนสระบุรี
- ช่างทอ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ผลการศึกษาวิเคราะห์

ชาวไทยวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสนแห่งอาณาจักรล้านนา (อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบัน) ด้วยเหตุนี้เนื่องจากสงครามและการเมืองในยุครัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งชาวไทยวนที่ต้อจากถิ่นฐานจากบ้านเกิดเมืองนอน ได้ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ คือ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง แพร่ อุดรดิษฐ์ น่าน ราชบุรี สระบุรี และจังหวัดนครราชสีมา สิ่งที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง นอกจากภาษาพูด วิถีชีวิต รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมแล้วนั้น คือ การทอผ้า ที่มีเทคนิคการทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์คือ การแบบจก การยกมุก ปั่นไก เกาะลัว่ง และการมัดก่าน กล่าวเฉพาะ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ที่อยู่ในจังหวัดสระบุรีนั้น ยังมีการสืบทอด

ศิลปวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน มีการทอผ้าแบบชาวไทยวน รวมทั้งมีการฟื้นฟูเพื่อการอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนจกโบราณ ด้วยการทอขึ้นมาใหม่ตามแบบเดิม หนึ่งสิ่งทีพบในขณะที่ทำวิจัยภาคสนามคือ คนรุ่นใหม่พูดภาษาไทยวนหรือภาษาคำเมืองล้านนาล้นหลาม

วัฒนธรรมการแต่งกายของไทยวนสระบุรี วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยวน สระบุรี ยังคงไว้ซึ่งรากเหง้าเดิม ซึ่งวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยวนปัจจุบันนั้นแบ่งได้คือ การแต่งกายในโอกาสพิเศษ เช่นไปวัด หรือมีงานบุญต่างๆ ผู้หญิงแต่งกายด้วยการนุ่งขึ้นตีนจกแบบไทยวนสระบุรี ใส่เสื้อแขนกระบอก และห่มสะไบ ผู้ชาย ใส่เดรสคอ สี่เหลี่ยมคอกลมผ่าอก ติดกระดุม และมักจะสะพายโถงย่ามทอด้วยลวดลายแบบไทยวน ในส่วนของการแต่งกายในชีวิตประจำวัน จริงอยู่ถึงแม้ว่าจะมีการแต่งกายแบบสากล แต่เมื่อต้องการแสดงภาพลักษณ์ของชาวไทยวนสระบุรี เช่น แต่งกายไปขายของที่ตลาดน้ำต้นตาล หรือเพื่อต้อนรับผู้มาเยือนที่หอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี หรือต้องไปออกงานตามวาระต่างๆ ชาวไทยวนราชบุรีผู้หญิงนุ่งขึ้นโก ผ้าขึ้นยกมุก และ ขึ้นด้าก้านคอควย ลายขวางลำตัว ความยาวกรอมข้อเท้า อันเป็นลักษณะเฉพาะของการนุ่งขึ้นแบบแม่หญิงไทยวน ส่วนผู้ชายใส่เดรสคอผ้าฝ้ายสีน้ำเงิน หรือสีส้ม บางคนอาจใส่เสื้อยืด สะพายย่าม เพื่อปรับให้เข้ากับยุคสมัย หรือไม่ก็ใส่เสื้อหม้อฮ่อม

การส่งเสริมจากภาครัฐ ชาวไทยวนสระบุรีได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าบ้านต้นตาล โดยสำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม เข้ามาส่งเสริมในโครงการ หมู่บ้านอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมจังหวัด รวมทั้งโครงการต่างๆ จากภาครัฐ เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการวิจัยต่างๆ เป็นต้น

รูปแบบผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี ผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี เป็นผ้าขึ้นตีนจกที่คงรูปแบบเดิมได้ไว้ตั้งแต่ยุคไทยวนที่ได้อพยพมาจากเมืองเชียงแสน (จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน) เมื่อตั้งแ่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ใช้นุ่งในโอกาสพิเศษ งานบุญใหญ่เท่านั้น เช่น กลี้นใหญ่ บวชลูก แต่งงาน เมื่อไม่ใช้ก็เก็บขึ้นไว้บนหิ้ง เพราะเป็นสิ่งที่สูงค่า ทำได้ยาก มีโครงสร้างของขึ้นที่ประกอบด้วยตีนขึ้น ตัวขึ้น และหัวขึ้น ในส่วนของตีนขึ้นที่บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของผ้าขึ้นไทยวนคือ ตีนขึ้นต้องเป็นพื้นสีแดง ประกอบด้วยลายหางสะเปา ลายหลัก มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดที่ภายในมีลายนกคู่ กินน้ำร่วมต้น ลายดอกแก้ว ต่อจากลายหลักจะเป็นลายขอ และลายเป็ด ตามลำดับ ส่วนตัวขึ้นประกอบด้วยลายบัวคว่ำ บัวหงาย และลายเครือวัลย์ ในส่วนของหัวขึ้นเป็นผ้าดิบสีขาว นอกจากนี้ยังมีผ้าขึ้นอื่นเป็นผ้าขึ้นที่ใช้ในชีวิตประจำวันคือ ผ้าขึ้นทอยกมุก ขึ้นโก และ ขึ้นด้าก้านคอควย

ช่างทอและการถ่ายทอดภูมิปัญญา ได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าขึ้นจากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน ช่างทอส่วนใหญ่มักทอยกดอก ลายมุก 8 เขา (ตะกอก) ในส่วนของลายโบราณ ช่างทอชื่อ สุพัตรา ชูชม นักออกแบบตกแต่งภายใน ที่เป็นคนไทยวนสระบุรีโดยแท้ ได้หันมาสนใจการทอผ้าขึ้นตีนจกแนวอนุรักษ์ โดยแกะลายจากผ้าไทยวนโบราณที่หลงเหลืออยู่ใน จ.สระบุรี โดยเฉพาะผ้าที่เป็นของสะสมของ อ.ทรงชัย วรรัตนกุล ผู้ก่อตั้งหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี การทอผ้าที่แกะลายจากผ้าโบราณนี้ถือว่าการอนุรักษ์ผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรีไว้ได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

การเปลี่ยนแปลงของผ้าขึ้นตีนจกไทยวนสระบุรี อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ด้วยการปรับตัวสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ หรือประยุกต์การใช้งานผ้าขึ้นให้เข้ากับยุคสมัย เป็นเรื่องธรรมชาติของการส่งวัฒนธรรม ความนิยมชมชอบของการแต่งกาย ดังกล่าวนี้นับเป็นไปในลักษณะของการพัฒนาเพื่อการดำรงอยู่ตามยุคสมัย ในส่วนของการดำรงอยู่ ชาวไทยวนสระบุรีได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาในชาติพันธุ์ของตน ประกอบกับการส่งเสริมจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกื้อหนุนให้เห็นถึงคุณค่าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนมีความภาคภูมิใจ จึงเกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยวน เกิดการก่อตั้งหอวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยวนสระบุรี เกิดการนำผ้าขึ้นผืนเก่าแก่ของไทยวนสระบุรีมาแกะลายแล้วทอขึ้นมาใหม่ รวมทั้งเกิดตลาดน้ำต้นตาล ที่แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยวนสระบุรีที่มีชีวิต

ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยทางศิลปวัฒนธรรม เป็นการวิจัยในเชิงกว้างและลึก ซึ่งต้องมีเวลาในการลงพื้นที่วิจัย อย่างสม่ำเสมอ และหลายๆ ครั้ง เพื่อตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลที่ได้
2. การวิจัยในครั้งต่อไป ควรศึกษาในบริบทไทยวนสระบุรีอย่างรอบด้าน รวมทั้งวิจัยเปรียบเทียบไทยวนในพื้นที่อื่นๆ เช่น จ.เชียงใหม่ จ.อุตรดิตถ์ จ.ราชบุรี เป็นต้น



บรรณานุกรม

- กฤฎี โภทศ. (2558). *ชุมชนไท-ยวน สระบุรี*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2560, จาก <https://krisdarchkmitl.wordpress.com/> สาขาวิชาสถาปัตยกรรมและการวางแผน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
- กระทรวงวัฒนธรรม, ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม. (2561). *นายสมจิตต์ ยะกุล*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2560, จาก www.m-culture.in.th/
- เกษม วัฒนชัย. (2549). *การเรียนรู้ที่แท้และพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กรมศิลปากร. (2555). *พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พุทธศักราช 2417 - 2418)*. กรุงเทพฯ กรมศิลปากร.
- เครือมาศ วุฒิกุล. (2537). *ชีวิต ครุฑและผืนผ้า : การสืบทอดความรู้เรื่องผ้าทอ อำเภอมแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*. งานวิจัยวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- งามพิศ สัตย์สงวน.(2543).*หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- จินตกวีร์ เกษมสุข.(2554) .*การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม*. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2548). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณรงค์ เล็งประชา.(2539).*พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล, แพทรีเซีย แน่นหนา. (2532). *ผ้าโบราณแห่งนครเชียงใหม่*. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- นิเทศ ดินณะกุล. (2551).*การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ ภัคตินรงค์. (2547). *การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นดินจากกับกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแม่แจ่ม*. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฝอยทอง สมบัติ. (2557). *ผ้าขึ้นดินจากแม่แจ่ม*. เชียงใหม่. เอื้อนสืบสานผะพญาเมืองแจ่ม อำเภอมแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่.
- พยอม สุขเกษม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ก้องเกียรติ มหาอินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ชุมชนบ้านต้นตาล ต.ต้นตาล อ.เสาไห้ จ.สระบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2561.
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2552). *การสัมมนาเรื่อง บทบาทอุดมศึกษากับการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ภณ ใจสมัคร.(2553).*การดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่แลประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ. สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2552*. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2557, จาก <http://rirs3.royin.go.th/>
- (2532). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- ลัดดา หงสุรพันธุ์. (2557). *แบบรายงานผลการคัดสรรสินค้าและบริการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๕ รายการ ของ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี*. วัฒนธรรมจังหวัดสระบุรี.

- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2553). เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ เรื่อง “กะเทาะเปลือกวัฒนธรรมการปรับเปลี่ยนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์” และการอภิปรายเรื่อง “ศิลปกรรมไทยอะไรคือความพอเหมาะและพอดี” คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาวิชาปรัชญา ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ กทม. 15 - 17 มกราคม 2553.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2557). *ทฤษฎีการตลาด*. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2557, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>
- (2557). *ทฤษฎีการเรียนรู้*. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2557, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>
- (2557). *โลกาภิวัตน์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2557, จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>
- วัฒน์ วัฒนาพันธุ์ และคณะ. (2544). *งานวิจัยศิลปะพื้นบ้านล้านนา : การเปลี่ยนแปลงเพื่อการดำรงอยู่*. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2556). *ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สมจิตต์ ยะกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ก้องเกียรติ มหาอินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ชุมชนบ้านต้นตาล ต.ต้นตาล อ.เสาให้ จ.สระบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2561.
- สว่างจิตร์ มณีศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ก้องเกียรติ มหาอินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 7 ต.หนองโน อ.เมือง จ.สระบุรี เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2561.
- สุพัตรา ชูชม. (2561) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ก้องเกียรติ มหาอินทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 27/2 ม.1 ต.พระยาทอ อ.เสาให้ จ.สระบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2561.
- สุพัตรา สุภาพ. (2546). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ. ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน. (2561). *ทอผ้าบ้านต้นตาล*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.otoptoday.com/wisdom/750/ทอผ้าบ้านต้นตาล>
- สันติพงษ์ ช่างเผือก. (2544). *งานวิจัยชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือประวัติศาสตร์เพื่อชุมชนเรื่องของหน้าหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์ตัวตนของชุมชนกลางหุบเขาแม่แจ่ม*. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2552). “ความเข้าใจวัฒนธรรมในงานวิจัยสังคมไทย”ใน *มานุษยวิทยาปะทะวัฒนธรรมศึกษา*. หน้า 1 - 32. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อารี สุทธิพันธุ์ (๒๕๓๙). *ศิลปะกับมนุษย์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ChanNas Thitayan.Blog. (2557). *ประวัติไทยวน (สระบุรี)*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2560, จาก <https://channarongs22.wordpress.com/2014/03/09/ประวัติไทยวน-สระบุรี/>
- Haralalambus, Michael and Holborn, martin.(2004). *Sociology : Themes and Perspective*. London : HarperCollins.
- Sheila L. Croucher. (2004). *Globalization and Belonging: The Politics of Identity in a Changing World*. Rowman & Littlefield.

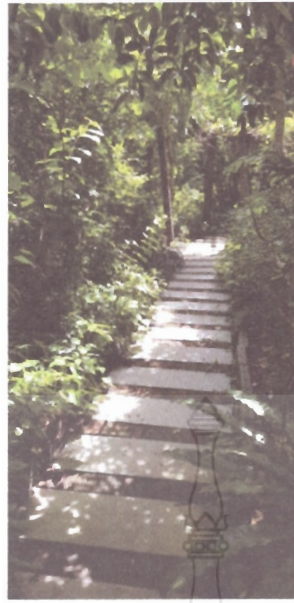
ภาคผนวก



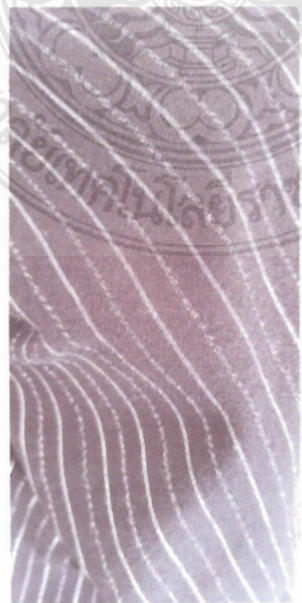










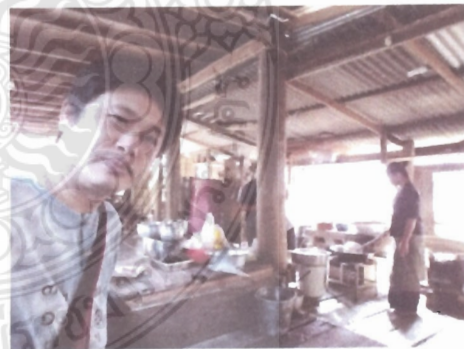




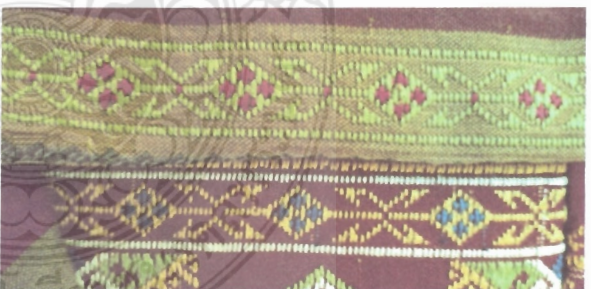




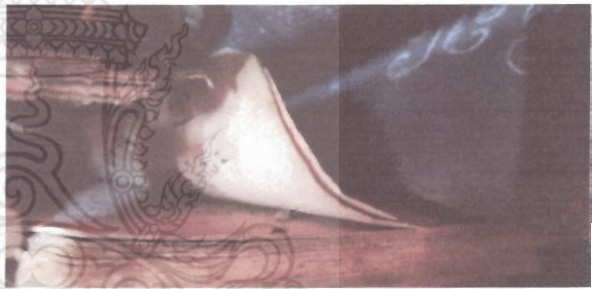
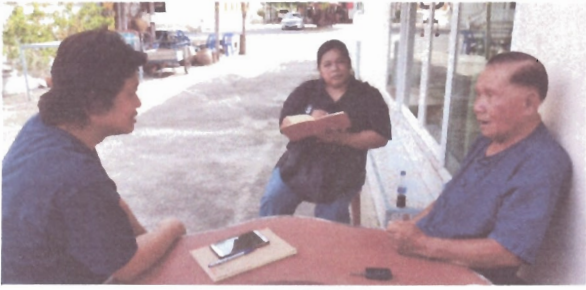


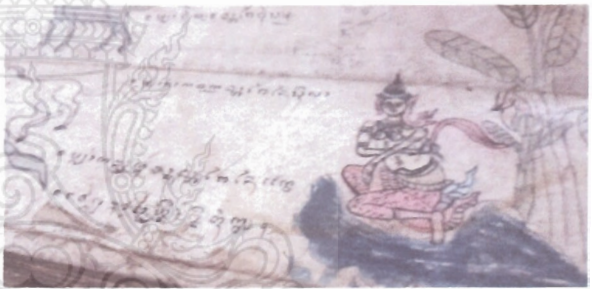
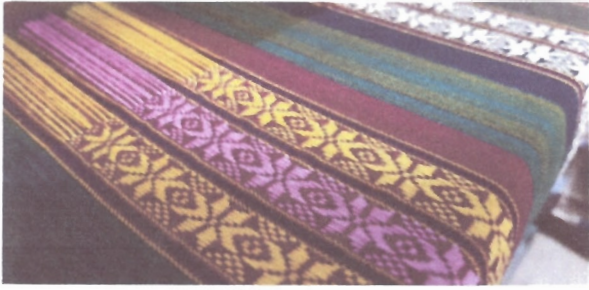
















ประวัตินักวิจัย



ชื่อ - นามสกุล ดร.ก้องเกียรติ มหาอินทร์

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr. Kongkiat Maha-in

ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น

สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เลขที่ 517 ถนนนครสวรรค์ แขวงสวนจิตรลดา

เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทรศัพท์ : 0-2665 3555 ต่อ 3021 โทรสาร 0-2665 3543 และ 0-2665 3545

Email: kongkiat.m@rmutp.ac.th

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญา	อักษรย่อปริญญา (ชื่อเต็มปริญญา)	สาขาวิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
เอก	ศศ.ด.	ศิลปวัฒนธรรม วิจัย	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	เอก
โท	ศป.ม. ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต	ทัศนศิลป์: ศิลปะสมัยใหม่	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	ไทย
ตรี	คอ.บ ครุศาสตรอุตสาหกรรมบัณฑิต	ศิลปอุตสาหกรรม	สถาบันเทคโนโลยีพระ จอมเกล้า เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง	ไทย

ประสบการณ์ทำงานวิจัย

ลำดับที่	ชื่อข้อเสนอการวิจัย	สถานภาพ	แหล่งทุน/ปี
1	การออกแบบบรรจุภัณฑ์สิ่งทอของกลุ่มทอผ้าเนินขาม จังหวัดชัยนาท	หัวหน้า โครงการวิจัย	มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ /2548
2	การออกแบบผลิตภัณฑ์เคหะสิ่งทอจากผ้าไหม สุรินทร์	หัวหน้า โครงการวิจัย	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระ นคร/2550-2551
3	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผ้าไหมเพื่อการป้องกัน คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า	ผู้ร่วม โครงการวิจัย	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่ง ทอ/2555
4	การศึกษารูปแบบการรับอิทธิพลทางแฟชั่นจาก ประเทศเกาหลีของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลพระนคร	หัวหน้า โครงการวิจัย	งบประมาณรายได้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระ นคร/2556
5	การพัฒนาเส้นใยจากผลลูกตาลเพื่อผลิตแผ่นกันความ ร้อน และการประยุกต์ใช้งานสำหรับสิ่งทอเทคนิค	ผู้ร่วม โครงการวิจัย	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่ง ทอ/2557
6	การออกแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผ้าไหมใยเพื่อ ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่	หัวหน้า โครงการวิจัย	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระ นคร/2556-2557
7	การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับผ้า ไหมนาโพธิ์ บูริรัมย์ภายใต้แผนงานวิจัยการพัฒนา นวัตกรรมรูปแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอ (OTOP) จากผ้า ไหมนาโพธิ์ บูริรัมย์ด้วยวัฒนธรรมเชิงอุตสาหกรรมสู่ สากล (AEC)	หัวหน้า โครงการวิจัย	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระ นคร/2557-2558

ชื่อ - นามสกุล ผศ.ดร. รัตน์พล มงคลรัตนานิติ

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Asst.Prof Rattanaphol Mongkhorrattanasit

เลขบัตรประจำตัวประชาชน :

ตำแหน่งปัจจุบัน: ผู้ช่วยศาสตราจารย์

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น สาขาวิชาเทคโนโลยีสิ่งทอ

เลขที่ 517 ถนนนครสวรรค์ แขวงสวนจิตรลดา เขตดุสิต กทม. 10300

โทร 02 665 3555 ต่อ 3019 โทรสาร 02 665 3543

E-mail Address: pholm123@hotmail.com หรือ rattanaphol.m@rmutp.ac.th

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญา	อักษรย่อปริญญา (ชื่อเต็มปริญญา)	สาขาวิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
เอก	Ph.D. (Doctor of Philosophy)	Textile Technology	Technical University of Liberec	Czech Republic
โท	วท.ม. (วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต)	ปิโตรเคมีและวิทยาศาสตร์พอลิเมอร์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	ไทย
ตรี	วศ.บ. (วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต)	วิศวกรรมเคมีสิ่งทอ	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล	ไทย
ตรี	ศษ.บ. (ศึกษาศาสตรบัณฑิต)	บริหารการศึกษา	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช	ไทย

ประสบการณ์ทำงานวิจัย

ลำดับที่	ชื่อข้อเสนอการวิจัย	แหล่งเงินทุน	พ.ศ.
1	การพัฒนาผลิตภัณฑ์เคหะสิ่งทอจากเส้นใยปอทะเล (ผู้ร่วมโครงการ)	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ	มี.ค. 2554 - ต.ค. 2554
2	การพัฒนาผ้าใบทำรองเท้าที่ทนแรงดึงสูงและแรงเสียดสีสูง (หัวหน้าโครงการ)	คูปองนวัตกรรม สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ	ก.พ. 2555 - ก.ย. 2555
3	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผ้าไหมเพื่อการป้องกันคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (ผู้ร่วมโครงการ)	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ	ก.พ. 2555 - ต.ค. 2555
4	การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุดเครื่องนอนผ้าไหมไทยแบบไร้รอยต่อ (ผู้ร่วมโครงการ)	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ	ก.พ. 2555 - ต.ค. 2555
5	การพัฒนาผ้าไหมไทยเพื่อการผลิตเสื้อผ้าสตรีมุสลิม (ผู้ร่วมโครงการ)	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี	ต.ค. 2554 - มี.ค. 2556
6	การพัฒนาสารกันสีจากแป้งที่ได้จากหัวบอนเพื่อใช้ในการพิมพ์ย้อมผ้าแบบปริซีสต์ (ผู้ร่วมโครงการ)	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	ต.ค. 2555 - ก.ย. 2556
7	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากเส้นใยตะไคร้ (ผู้ร่วมโครงการ)	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	ต.ค. 2555 - ก.ย. 2556
8	เทคนิคการย้อมสีแบบจุ่มอัดบนผ้าไหมและผ้าฝ้ายด้วยการใช้สีย้อมจากธรรมชาติ (หัวหน้าโครงการ)	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยประเทศไทย (สกว.)	ก.ค.2555 - มิ.ย. 2557

ลำดับที่	ชื่อข้อเสนอการวิจัย	แหล่งเงินทุน	พ.ศ.
9	การออกแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผ้าย้อมใบลำไยเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่ตำบลยู่หว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (ผู้ร่วมโครงการ)	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	ต.ศ. 2556 – ก.ย. 2557
10	โครงการกิจกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามและการส่งเสริมการตลาด จังหวัดสกลนคร (ผู้ร่วมโครงการ: นักวิชาการ)	สำนักพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน)	ม.ค. 2557 – ต.ศ. 2557
11	การพัฒนาเส้นใยจากผลลูกตาลเพื่อผลิตแผ่นกันความร้อนและการประยุกต์ใช้งานสำหรับสิ่งทอเทคนิค (หัวหน้าโครงการ)	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ	ก.พ. 2557 – ต.ศ. 2557
12	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากฟางข้าวไทยโดยเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (ผู้ร่วมโครงการ)	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี	ต.ศ. 2556 – มี.ค. 2557
13	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากเส้นใยสับปะรดเพื่อลดทอนกลิ่นเสีย (ผู้ร่วมโครงการ)	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ	ก.พ. 2557 – ต.ศ. 2557
14	การประยุกต์ใช้น้ำยางพาราและพืชให้สีเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเครื่องประกอบการแต่งกายมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ผู้ร่วมโครงการ)	สถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ	ก.พ. 2557 – ต.ศ. 2557
15	ผลิตสื่อวีดิทัศน์ การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอจากผ้าไหมนาโพธิ์บุรีรัมย์ด้วยวัฒนธรรมเชิงอุตสาหกรรม (หัวหน้าโครงการ)	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	ต.ศ. 2557- ก.ย. 2558
16	การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบลวดลายทอและสีผ้าไหมนาโพธิ์บุรีรัมย์ (ผู้ร่วมโครงการ)	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	ต.ศ. 2557- ก.ย. 2558
17	โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามและการส่งเสริมการตลาด (ผู้ร่วมโครงการ)	สำนักพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน)	ม.ค. 2558 – ต.ศ. 2558

ชื่อ - นามสกุล อาจารย์ณฤพน ไพศาลตันติวงศ์

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Naruepon Phaisarntantiwong

เลขบัตรประชาชน : 3710500055210

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ โทรสาร และ email

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น

สาขาวิชาออกแบบแฟชั่นและสิ่งทอ เลขที่ 517 ถนนนครสวรรค์ แขวงสวนจิตรดา

เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทรศัพท์ : 0-2665 3555 ต่อ 3018 โทรสาร 0-2665 3543 และ 0-2665 3545

Email : naruepon.p@rmutp.ac.th

ประวัติการศึกษา

ระดับ	อักษรย่อปริญญา (ชื่อเต็มปริญญา)	สาขาวิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
ปริญญาโท	ศป.ม. (นฤมิตรศิลป์)	ออกแบบแฟชั่นและ สิ่งทอ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	ไทย
ปริญญาตรี	ทล.บ. (ออกแบบสิ่งทอ)	ออกแบบสิ่งทอ	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลพระ นคร วิทยาเขตชุมพรเขตรอุดมศักดิ์	ไทย

ประสบการณ์ทำงานวิจัย

ลำดับที่	ชื่อข้อเสนอการวิจัย	สถานภาพ	แหล่งทุน/ปี
1	โครงการการสร้างมูลค่าเพิ่มจากเปลือกหอยให้แกชุมชน พื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย	ผู้ร่วมวิจัย	งบประมาณแผ่นดิน มทร. พระนคร/2552
2	โครงการการพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าตบขวา	ผู้ร่วมวิจัย	งบประมาณแผ่นดิน/2553
4	โครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตะไคร้	ผู้ร่วมวิจัย	งบประมาณแผ่นดิน/2554
5	โครงการที่ปรึกษาเพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่ง ผลิตภัณฑ์ (OTOP) ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกายด้วย นวัตกรรม	ผู้ร่วมวิจัย	งบประมาณ กระทรวงวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยี/2557
6	โครงการการพิมพ์เส้นด้ายยืนเทคนิคซิลสกรีนเพื่อการ ออกแบบทดแทนลวดลายมัดหมี่	ผู้ร่วมวิจัย	งบประมาณจากสถาบัน อุตสาหกรรม/2557
7	โครงการพัฒนารูปแบบกระเป๋าผ้าไหมมัดหมี่บ้านนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์	ผู้ร่วมวิจัย	งบประมาณจากจากสถาบัน อุตสาหกรรม/2558

ชื่อ - นามสกุล ดร.ทวีศักดิ์ สาสงเคราะห์
 ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr. Taweesak Sasongkoah
 เลขหมายประจำตัวประชาชน
 ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
 หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น
 517 ถ.นครสวรรค์ เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐300 โทรศัพท์ 02-6299153 -7 ต่อ 3054
 โทร 02 665 3555 ต่อ 3020 โทรสาร 02 665 3543 มือถือ 09 915 45355
 E-mail : taweesak1975@gmail.com

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญา	อักษรย่อปริญญา (ชื่อเต็มปริญญา)	สาขาวิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
เอก	ศศ.ด.	ศิลปวัฒนธรรมวิจัย	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	ไทย
โท	คอ.ม ครุศาสตรอุตสาหกรรมมหาบัณฑิต	เทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง	ไทย
ตรี	คอ.บ ครุศาสตรอุตสาหกรรมบัณฑิต	ศิลปอุตสาหกรรม	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง	ไทย

ประสบการณ์ทำงานวิจัย

ชื่อผลงานวิจัย	สถานภาพ	แหล่งทุน/ปี
ผลิตภัณฑ์สิ่งทอของกลุ่มทอผ้าเนินขาม จังหวัดชัยนาท	ผู้ร่วมโครงการ	ปีงบประมาณ 2550
การออกแบบและพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์จากผ้าไหม จังหวัดสุรินทร์	หัวหน้าโครงการ	ปีงบประมาณ 2551
การออกแบบลวดลายผ้าทอแบบร่วมสมัยเพื่อการประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์เคหะสิ่งทอ ชุมชนทอผ้าวัดไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	หัวหน้าโครงการ	ปีงบประมาณ 2556
ผลิตภัณฑ์สิ่งทอของกลุ่มทอผ้าเนินขาม จังหวัดชัยนาท	ผู้ร่วมโครงการ	ปีงบประมาณ 2550
การออกแบบและพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์จากผ้าไหม จังหวัดสุรินทร์	หัวหน้าโครงการ	ปีงบประมาณ 2551
การพัฒนาคุณภาพผ้าไหมไทยทอมือลายพื้นเมืองด้วยอุปกรณ์ม้วนเส้นไหมยี่ห้อออกแบบและพัฒนาขึ้นใหม่	ผู้ร่วมโครงการ	ปีงบประมาณ 2555
การออกแบบลวดลายผ้าทอแบบร่วมสมัยเพื่อการประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์เคหะสิ่งทอ ชุมชนทอผ้าวัดไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม	ผู้ร่วมโครงการ	ปีงบประมาณ 2556
การออกแบบและพัฒนาผืนพรมจากเศษผ้าเหลือใช้ด้วยเทคนิคการใช้เครื่องยิงพรม (Hand Tufted) สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านเคียนงาม จังหวัดนครนายก	หัวหน้าโครงการ	ปีงบประมาณ 2557

ชื่อ - นามสกุล ดร.เกษม มานะรุ่งวิทย์

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr. Kasem Manarungwit

เลขหมายประจำตัวประชาชน 3101801323741

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น

517 ถ.นครสวรรค์ เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑ 10300 โทรศัพท์ 02-6299153 -7 ต่อ 3054

E-mail Address: sem_sketch@yahoo.com หรือ kasem.m@rmutp.ac.th

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญา	อักษรย่อปริญญา (ชื่อเต็มปริญญา)	สาขาวิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
เอก	ปร.ด. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	วิจัยศิลปะและวัฒนธรรม	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	ไทย
โท	ค.ม. ครุศาสตรอุตสาหกรรมศาสตรบัณฑิต	เทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง	ไทย
ตรี	ค.บ. ครุศาสตรอุตสาหกรรมบัณฑิต	ศิลปอุตสาหกรรม	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง	ไทย

ประสบการณ์ทำงานวิจัย

ชื่อผลงานวิจัย	สถานภาพ	แหล่งทุน/ปี
การพัฒนานวัตกรรมรูปแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับผ้าไหมนาโพธิ์บุรีรัมย์ภายใต้แผนงานวิจัยการพัฒนานวัตกรรมรูปแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอ (OTOP) จากผ้าไหมนาโพธิ์บุรีรัมย์ด้วยวัฒนธรรมเชิงอุตสาหกรรมสู่สากล (AEC)	ผู้ร่วมโครงการ	งบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร/2557-2558

ชื่อ - นามสกุล อาจารย์ชลธิชา สาริกานนท์
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Ms. Cholthicha Sarikanon
เลขหมายประจำตัวประชาชน 3101701128091
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น
517 ถ.นครสวรรค์ เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑ 10300 โทรศัพท์ 02-6653555 ต่อ 3020
E-mail Address: cholthicha.s@rmutp.ac.th , cholthicha.s@live.rmutp.ac.th

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญา	อักษรย่อปริญญา (ชื่อเต็มปริญญา)	สาขาวิชาเอก	ชื่อสถาบันการศึกษา	ประเทศ
โท	คอม. ครุศาสตรอุตสาหกรรมศาสตรบัณฑิต	เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรม (กราฟิก)	สถาบันเทคโนโลยีพระ จอมเกล้า เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง	ไทย
ตรี	บธ.บ. บริหารธุรกิจบัณฑิต	ระบบสารสนเทศ	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล	ไทย

ประสบการณ์ทำงานวิจัย

ชื่อผลงานวิจัย	สถานภาพ	แหล่งทุน/ปี
การพัฒนาวัสดุลายผ้าจากไทยวนเพื่องานออกแบบแฟชั่น	ผู้ร่วมโครงการ	ปีงบประมาณ 2557
การออกแบบและพัฒนาผืนพรมจากเศษผ้าเหลือใช้ด้วย เทคนิค การใช้เครื่องยิงพรม (Hand Tufted) สำหรับกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชน บ้านเคียนงาม จังหวัดนครนายก	ผู้ร่วมโครงการ	ปีงบประมาณ 2557